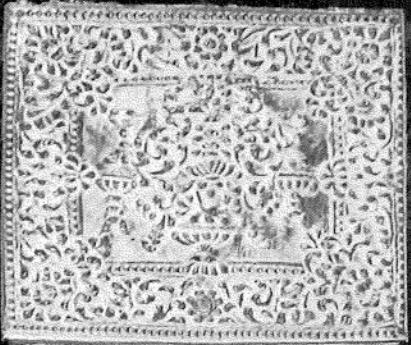
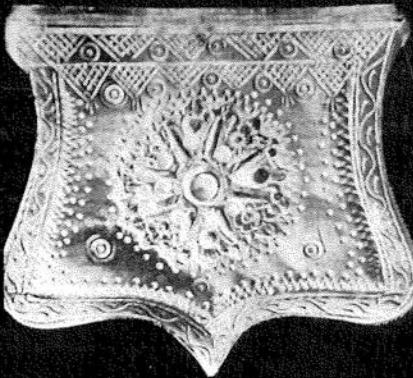

ДР БОЈАНА РАДОЈНОВИЋ

фи
лак
те
рији

е
нам
луци

при
по
јас
нице

**МУЗЕЈСКЕ
ЗБИРКЕ**
IV

DR BOJANA
RADOJKOVIĆ

PHYLAKTERIEN
ENAMLÜKS
PATRONTASCHEN

MUSEUM FÜR
ANGEWANDTE
KUNST
BEOGRAD 1974.

ДР БОЈАНА
РАДОЈКОВИЋ

ФИЛАКТЕРИЈИ
ЕНАМЛУЦИ
ПРИПОЈАСНИЦЕ

МУЗЕЈ
ПРИМЕЊЕНЕ
УМЕТНОСТИ
БЕОГРАД 1974.

ШТАМПАЊЕ ОМОГУЋИЛА ЗАЈЕДНИЦА ЗА КУЛТУРУ
БЕОГРАДА

ФИЛАКТЕРИЈИ, ЕНАМЛУЦИ И ПРИПОЈАСНИЦЕ

У Музеју примењене уметности у Београду, као и по многим музејима у нашој земљи, чува се велика збирна филактерија, енамлуна и припојасница, металних кутија, које су по своме облику међусобно веома сличне. На њима се налазе композиције хришћанског и исламског порекла, мотиви везани за хералдину, сцене из ратова, најзад орнаменти, који имају понекад симболичко значење. О њима ће и бити речи у овоме раду, као и у каталогу, јер по својим квалитетима заслужују посебну пажњу. Ова колекција Музеја примењене уметности била је до сада потпуно непозната, мада су припојаснице, саме за себе, биле излагане на једној малој, камерној изложби 1966. године. Тада је ту изложбу пратио и шапирографисани каталог са најужњијим подацима о њима.

Међутим, о филактеријима, енамлуцима, па и припојасницама, уопште, није до сада писано, нити су оне сагледаване као једна целина. Све три групе биле су занемарене од историчара уметности, али исто тако мало су их спомињали и етнографи, иако су могле бити занимљив извор када се расправљало о магији у народу. Поједини типови филактерија и енамлука су помињани као амаљије, али ни тада нико није покушао да разјасни иконографске мотиве, било хришћанске, било исламске, а још мање се улазило у анализу уметничких праваца који су нарочито јасно изражени на припојасницама, јер су оне служиле и као украс. Обраћене у металу, коване, ливене, ажуриране, али увек дотериване и руком, све три групе представљају докуменат свога времена, стила, схватања и обичаја, па је зато и потребно нешто више рећи о њима као целини.

ПОРЕКЛО

Порекло таких кутија је веома старо, према досадашњим сазнањима допира до IX века, када су сличне кутије, мање и веће, од коже, али прекривене металом, дошли у наше крајеве заједно са номадским народима, Хунима, Аварима и Мађарима,¹ али којих је било и у Византији, јер су се у њима носиле разне хришћанске реликвије. Хуни, Авари и Мађари су их носили на појасу, а вероватно су у њих стављали талисмане и кремене,² што говори да су оне, код номадских народа, сједињавале практично са магијским. Наше кутије се не разликују много од оних које су нађене у Мађарској у гробовима ратника из IX и X века.³

За Словене се не зна да су приликом досељавања носили сличне кутије, мада су и они имали своје амулете и талисмане, у које су веровали. У питањима које је бугарски кнез Борис I (852—889.) упутио папи Николи I помиње се камен као средство које помаже у болести и када неко занемогне.⁴ Такође се наводи да је код Словена обичај да ради здравља и заштите ради носе око врата повезак (талисман).⁵ Канав је он изгледао може само да се нагађа према налазима у Кијевској Русији и Херсонесу из VII и VIII века.⁶ Можда би се могло претпоставити да су то биле обличасте кутије које су се у XIII веку но-

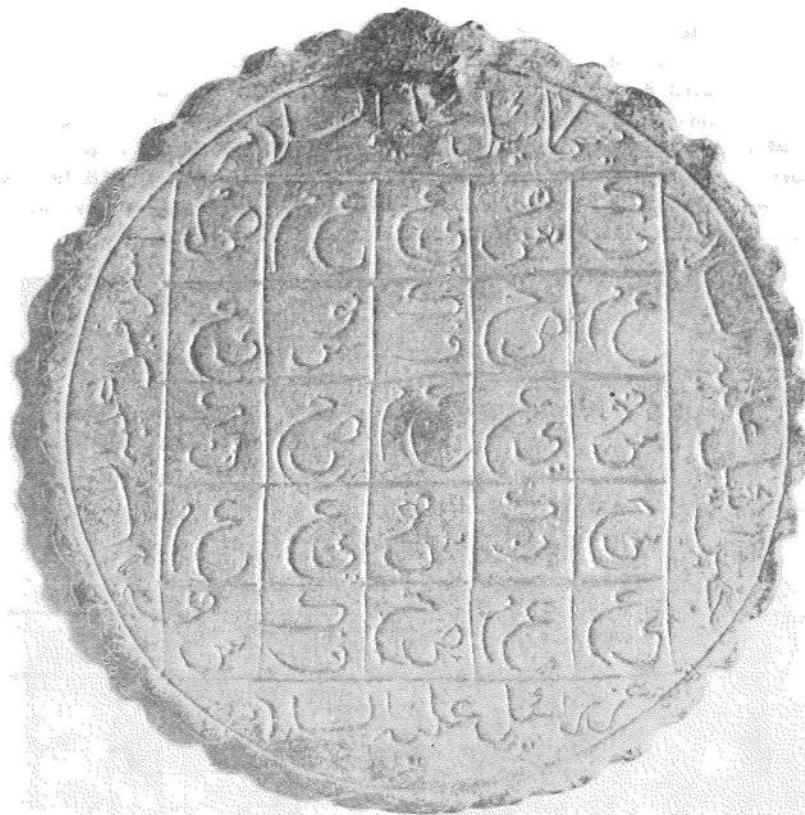
силе на ланцу заједно са многим другим привесцима,⁷ окружилим и луналастим, какви се на Балкану срећу у рецентном материјалу у XVII и XVIII веку.

Поставши хришћани Словени су лако заменили камен за камену иконицу, а уместо привезака са животињским костима носили су око врата кутијице у којима су се налазили дрвени крстичи, иконице, па и реликвије светаца, које су имале исту функцију као и прехришћански талисман. Те кутије и кутијице називане су енколпијама и филактеријима.⁸ Па и поред тога, покрштени Словени нису заборавили ни друге амаљије и талисмане, који су у току средњег века били распрострањени у свим слојевима друштва, јер су и хришћани своје симболе и веровања црпли из разних средњовековних јестаственица, где су детаљно описиване различите ствари које су могле да послуже као помоћ у невољи или да отклоне беду.⁹

У средњем веку, нарочито у XIII и XIV столећу, и на Истоку и на Западу носе се амаљије у кесицама, оковане у сребро и злато, у кутијицама, различитих облика. У њима се налазе делићи моштију светаца, дрво часног крста, камичци везани за неког хришћанског мученика,¹⁰ делови одеће хришћанских светаца, али и записи из Библије, разне молитве, па и различито биље, цвеће, уље и друге сујеверице које нису увек биле везане за религиозна веровања. Зуби прасета, змајеви језици, оковане канџе орлова и драго камење представљали су талисмане своје врсте.¹¹

Ислам је знатно више био наклоњен сујеверици, јер је магија била пореклом са Истока. Док је хришћанска црква била противу предодређености живота и противу сујеверја, а допуштајући ношење иконица и амулета са реликвијама стварала компромис са народним веровањима, исламска религија је у Корану забележила веровање у судбину (Сура III, 139), а магију су према Корану измислили ћаволи и научили томе људе (Сура II, 96). Старе исламске легенде доприносиле су да се подгрева моћ магије и да се тражи заштита у знацима и шарама,¹² па се зато у посебним књижицама, енамима, поред молитви и одређених сура Корана, налазе и обрасци, како треба писати амаљију, која може да заштити свакога, а највише ратника од болести и смрти.¹³ Пригодне молитве и цртежи образца за талисмане пратили су овакве књижице.

Као што су мусимани имали енаме, тако су исто хришћани имали своје молитве и записи који су могли на неки начин да помогну. Већ од XIII века постоје ћирилички текстови против разних страдања и болести,¹⁴ а у једном Зборнику с краја XIV века препоручује се ношење „Божијих словес на олове”,¹⁵ што би значило уцртавање слова на металној плочици, какве срећемо и код мусимана (сл. 1). Разне таблице са молитвама које треба да отклоне магију, да помогну против главобоље, непријатеља, страха, муње и громова,¹⁶ писане у виду свитка стављане су у амаљије. Ако се један хришћански, ћирилички

Сл. 1. Турсна амајлија из Музеја примењене уметности, Инв. бр. 6072.

образац за писање амајлије¹⁷ (сл. 2) упореди са обрасцима у енамима које су писали хоџе и дервиши (сл. 3), видеће се необична сличност. Абагари са својим молитвама, који су могли лако да се изрежу и ставе у амајлије, служили су у исту сврху.¹⁸

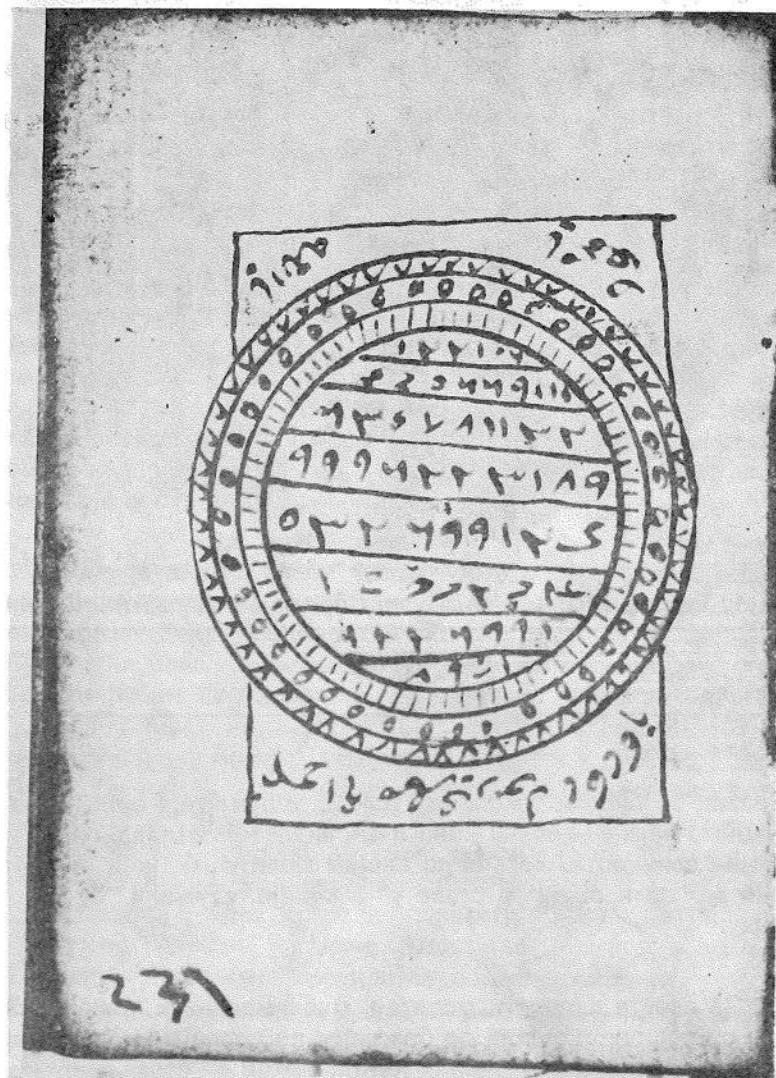
За све те записи и молитве, муслиманске и хришћанске, који су ношени и у које се безграницно веровало, израђиване су различите врсте металних кутија у које су стављани.

У народним песмама помињу се „златне кутије“ које служе за чување амајлије, па био то драги камен, или што друго:

„У кутији траве свакојаке,
Кад се бије да мегдан добије,
Кад лијеже да рано устаје,
Кад с обрани да рану извида...“¹⁹

ОБЛИЦИ

Кутије за ношење амајлија биле су различитих облика: округле, овалне, звездолике, обличасте, троугласте и четвртасте, веће и мање. Њих су носили и хришћани и мусимани, јер је њихов садржај имао чудесну моћ да заштити од невоље. Али и оне саме морале су по своме облику и украсу да одговарају намени, и да одстрањују нечисте силе од онога ко их носи. Занимљиво је колико је много у облику и украсу било

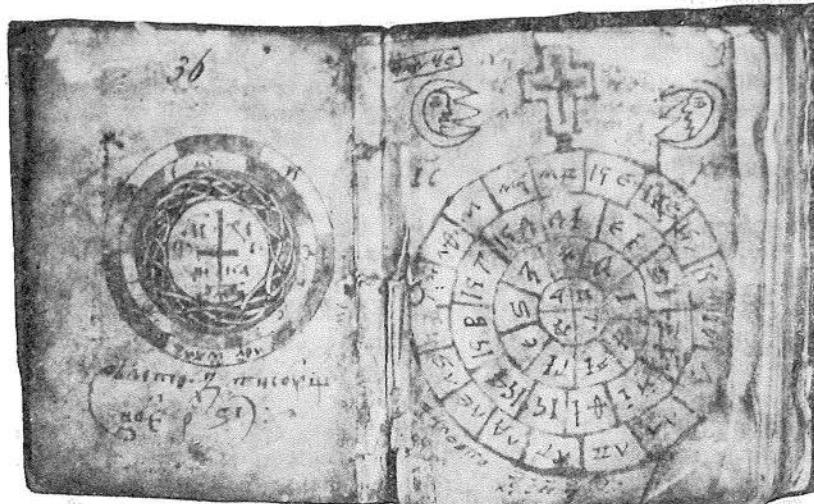
Сл. 2. Образац за писање енама у турском рукопису, Инв. бр. 749 из Музеја примењене уметности.

заједничког у веровањима и хришћана и мусимана, и како су једни и други, свако на свој начин, тумачили скоро идентичан предмет. Такав је, на пример, случај са троугластим кутијама у којима су се чувале амајлије.

Троугласте кутије носили су и хришћани и мусимани. У хришћанским су се налазиле троугласте иконице (сл. 4, 5) или парче тнанине освећено у цркви,²⁰ јер је троугао у хришћанству био везан за свету Тројицу, иако је пореклом стари анадски астрономски мотив.²¹ Идентичне троугласте кутије носили су и мусимани, а у њима се налазио запис хоце или дервиша.²² По Тих. Ђорђевићу оне су називане махфаза или хамајли махфаза, а њихове три стране означавале су три изреке из Корана: „Ја сам Бог”, „Нема Бога осим мене” и „Нико не зна шта сам ја истини” (сл. 6).²³

Кутије цилиндричног облика, које се срећу у Русији још од XIII века, такође су носили хришћани, мусимани и Јевреји (сл. 7). У Босни их називају дилбагијама,²⁴ а у Македонији махфазама.²⁵ Није искључено да се у њима од XVI века носе делови Абагара, јер је њихов облик захтевао запис у облику свитка.²⁶

Звездолике кутије такође носе и хришћани и мусимани. На хришћанским се налази симбол везан за хришћанство, као на пример двоглави орао (сл. 9), на мусиманским у нашем случају џамија (сл. 8).

Сл. 3. Образац за писање молитве из једног ћириличног рукописа, 1608. године, библиотека манастира Хиландара.

Најсигурније средство против било каквих невоља биле су за хришћане слике и молитве појединих светаца које су се чувале у округлим, овалним и четвртастим кутијама. Те кутије, везујући се за свој садржај, молитву или иконицу која је унутра стављана, носиле су, са спољне стране, одређену иконографску композицију.

У свим словенским земљама, па и код нас, постојали су посебни медаљони-иконице, које Руси називају „Наизъ” — амулет — „эмевикъ”, на којима се с једне стране налази лик Богородице са дететом, архангел Михаило са копљем у руци, Теодор Тирон, свети Димитрије или неки други хришћански светац, а с друге стране представа човечије главе са круном, око које су испреплетане змије, или човечија фигура,

T. XV

**T. XL—XLIX
T. XXXVI—XXIX**

мушка и женска, која држи змије.²⁷ Ове фантастичне главе што воде порекло из античке уметности и подсећају на Горгону или Медузу, у ствари су плод утицаја гностицизма, и човек-змија не представља обичну змију већ сатану, а у комбинацији са Богородицом одговара учењу Библије да Богородица спасава свет од библијске змије — греха.²⁸ Ова стара тема јавља се и код нас и, везујући се за апокрифску житија поједињих светаца који се боре са демоном, живи све до краја XVIII века (Инв. бр. 2928).²⁹

У исто време Турци и мусимани уопште имају сличне медаљоне на којима се налазе исписане речи из Корана или Соломоново слово (сл. 1, 10). Према веровању мусимана Соломон је био чаробњак, па су познату амајлију са Соломоновим словима носили и мусимани и Јевреји.³⁰

Док су хришћани о врату носили четвртасте кутије и иконице које се и у српским изворима називају филактеријима, мусимани су у исто време новали такође металне четвртасте кутије, нешто веће од филактерија, које су назване енамлуци. Назив енамлук дошао је од енама који се ту стављао.

Енамлуци су у ствари четвртасте кутије које штите енам. Од сребра или неког другог метала, енамлук је био украшен исламским симболичним мотивима, тако да је и сам имао својства амајлије. Према опису енамлукса који даје Лука Грђић Бјелокосић, а односи се на енамлуке у Босни,³¹ он се носио на ланчићу, тако да је допирао до појаса, или су се на њему налазиле пречаге кроз које се провлачио појас. Идентични енамлуци носили су се и у Србији и Македонији, а допуњавали су ношњу бораца, гаваза, како објашњава Тихомир Ђорђевић.³² Енам, пре свега, штити у борби, али помаже и у другим невољама; па зато народна песма и каже:

„... Ja l' Alinu енам-хамајлију
Што но му је написала мајна
Од намлуна и од севдалуна ...“³³

Само ових неколико примерака амајлија чија је велика популарност и подударност утврђена и у хришћанству и у исламу на територији Балканског полуострва могу да подстанку на занимљиве компаративне студије друштвеног и верског синкретизма.

Намена

Металне кутије — филактерији и енамлуци — биле су распрострањене по целом Балкану, па и на Истоку, а носили су их сви они који су у натприродном тражили заштиту.

Веровање и сујеверица нису специфичност Балкана и Истока, већ и целе Европе. У XVI веку се систематски скупља апокрифсна литература која је била распрострањена у свету уопште. Постављају се теорије по овим питањима, а алхемија, астрологија, демонологија и магија постају замена религији и псевдорелигији.³⁴

Не би се смело тврдити да су делови енама утицали на симболичке мотиве на енамлуцима, мада су симболи ислама били на њима. Код хришћанских филактерија могу се наслутити утицаји молитви на композиције изведене на њима.

У старим српским рукописима сачувале су се молитве чије су речи имале магијски значај. У Рукопису бр. 184 Народне библиотеке у Београду налазиле су се молитве од урона, уроцице и поганца.³⁵ Свака молитва за одређену болест и невољу упућивана је одређеном свецу за кога се мислило да може да помогне. Посматрајући сачуване филантерије и нарочито композиције на њима, може се стећи утисак да имају доста присне везе са тим старим молитвама. Тако се, на пример, на филантеријима уопште, а не само овим из Музеја примењене уметности, јављају фигуре светаца, Кузмана и Дамјана, који су помагали као лекари-врачи. Молитва која треба да заштити од главобоље упућена је светим врачима Кузману и Дамјану.³⁶

Богородица је штитила од многих невоља, па и од поганца,³⁷ зато њен лик са Христом у наруџбу налазимо на већем броју филантерија (Инв. бр. 2936, 2728, 2937), иако је са друге стране приказан неки други светац. Апостол Павле чувао је од змије, а Петар од главобоље.³⁸ Свети Григорије Чудотворац отклањао је чини и вештице,³⁹ а свети Никола се налазио на руци путницима.⁴⁰ Фигура Јована Продрома са главом у руци

T. I. сл. 1
T. II.
T. III, сл. 2

Сл. 4. Икона од рожине, која се носила као амаљија, Инв. бр. 242, Музеј примењене уметности.

која се такође налази на једном филантерију (Инв. бр. 2936) јасна је алузија на молитву противу грознице.⁴¹ Крст са криптограмом, Константин и Јелена, означавали су такође заштиту од ђавола, који бежи испред крста.⁴² Уз лик арханђела Михаила ишла је молитва за час смрти.⁴³ Сви ови светитељи, од којих је сваки имао своје апокрифско житије, приказивани су на филантеријима, јер је био довољан и њихов лик, па да не-частиве силе побегну од онога ко амајлију носи. Те молитве из старе српске књижевности биле су мотиви које су мајстори златари примењивали на својим кутијама.

Живот балканских народа развијао се у XVI и XVII веку у сталном додиру са Турцима, њиховом вером и њиховим обичајима. Сујеверица једних утицала је на веровања других. Већ у XVIII веку, а нарочито крајем истог, хоће и дервиши исписују записи за хришћане, као што муслимани траже од попова хришћанске молитве да би их носили уза се.⁴⁴ У таквој атмосфери долази до преузимања мотива на кутијама које чувају хришћанске, односно исламске реликвије.

У металне кутије, хришћанског и мусиманског порекла, поред амајлија и талисмана, у XVIII веку се стављају и фишеци са барутом и оловним зрном. Ове нове, по намени, кутије, иако старе по своме облику и композицијама на њима, израђују се на Балкану у свим већим центрима. Из филактерија и енамлука израсле су фишеклије, припојаснице, чији сам назив одговара месту где су се такве кутије носиле: при појасу, закачене за њега или спуштене ланцем до самог појаса. Оне до XVIII века имају двоструки значај: да се у њима чувају записи заједно са фишецима, односно да композиције на њима замене записи, а њихова унутрашњост добије практичну намену. Зато се фишеклије, припојаснице, балканских народа разликују од европских, које су од коже и имају искључиво значење оружног прибора.

Фишеклије које се носе на Балкану су скоро идентичне са енамлуцима и филактеријима. Али упркос новој намени металних кутија, и даље ће се носити и израђивати филактерији и енамлуци који ће служити у исте сврхе у које и раније: филактериј да се у себи чува молитве и записи, а енамлук енаме.

Сличност између енамлука и припојасница приметили су Л. Грђић Бјелокосић и Т. Ђорђевић,⁴⁵ али нису узели у разматрање и друге њихове особине. Крајем XVIII и у XIX веку скоро се не прави разлика по иконографским мотивима између припојасница које носе хришћани и оних које носе мусимани. Оне се тада израђују да би допуниле грађанску и војничку ношњу. На њима се јавља хексаграм и пентаграм, који је за хришћане имао одређено значење. Док је хексаграм представљао Свемогућег, а у астрологији макрокосмос, пентаграм је представљао человека или микрокосмос.⁴⁶ Ти исти знаци су у исламу означавали магијску формулу која заштићује ратника.

Међутим, не треба заборавити да су ратници имали посебну врсту амајлија, која се носила на мишици или у висини срца и називана је код нас пазвантом и куршум-хамајлијом (сл. 8, 9).⁴⁷ То је одговарало перији, талисману који се носио у Европи, а пришивао се за кошуљу да би заштитио од куршума.⁴⁸

На Западу, у целој Европи, поред ових одређених амулета као што је била периапта, постојао је и низ других талисмана који су штитили од куршума. Тако су се, на пример, носили разни привесци који су имали одређену магичну моћ.⁴⁹ Због тога и нису биле потребне нарочите представе на припојасницама са барутом и зрном, јер су други предмети замењивали магичну моћ слике на нашим припојасницама. Треба нагласити да су европске фишеније биле искључиво од коже.⁵⁰

ФИЛАКТЕРИЈ

Филактериј, као кутија, амулет, није специфичност Источна. На Западу су се у X—XI веку носиле четвртасте кутије-торбице оковане у сребро које су садржавале реликвије светаца и записи из Библије.⁵¹ Исту функцију је имао и филактериј, јер је и источна и западна црква била противу талисмана, па је усмерила народна веровања у моћи и освећене реликвије. У суштини филактерији су имали функцију талисмана, јер о томе сведоче и речи Јулија Рајхелта (Julius Reichelt) у *Exercitatio de Amuletis* из 1676. године, када филактериј назива „figura talismanica“.⁵²

Према његовом мишљењу сам термин „филактерион“ јесте халдејског порекла.⁵³ У народу, у крајевима Србије, Македоније, Босне и Херцеговине, термин филактериј се изгубио после доласка Турака, иако се помиње у старој књижевности, па је преузет турски термин хамајлија-амајлија.

Како је у питању посебна врста амајлије која се присно везује за религиозна веровања, занимљиво је утврдити везу између апокрифских житија и молитви, и композиција на филактеријима. Поготову што се намеће мисао да је одређена молитва посвећена свецу, Богородици, арханђелу и било коме хришћанској симболу послужила као иконографски узор за ликовно обликовање кутије.

Иконографски мотиви и уметничке одлике

Друга занимљивост иконографских композиција на филактеријима јесу уметнички утицаји који су се на њима одразили, јер су, изгледа, као узори мајсторима послужиле иконице и иконе из разних земаља и крајева, које су разним путевима доспеле на наше тло.

Крст

На већем броју филактерија из Музеја примењене уметности налази се крст са симболима Христова мучења (Инв. бр. 4964, 2927, 2727, 2702, 2929, 767), као и представа цара Константина и царице Јелене поред крста. Поставља се питање да ли је кутија са таквом композицијом била намењена да садржи запис-молитву о часном крсту, јер су такве молитве постојале. У српском Абагару, који је прочитao и пратумачио Н. Радојчић,⁵⁴ на првој страни је приказан крст са симболима

T. VII, сл. 2
VIII, сл. 2
XXIII, сл. 2
XXV, XXIX,
XXXV, сл. 2

мучења и фигуре Константина и Јелене поред њега. Испод ове композиције је „Похвала часном и животворном крсту“ која се у преводу завршава следећим речима: „Крст господњи часни да је у помоли и на здравље рабу божијем... и целом дому његовом на веки амин“.⁵⁵ Поменуте речи на kraју молитве наводе на мисао да су се из Абагара исецале молитве и носиле у кутијама као амаљије које треба да помогну ономе ко их носи. На металним кутијама-филактеријима налази се често поред крста и криптомограм заједно са Сунцем и Месецом са сваке стране. На овим примерима то је вероватно алузија на једну молитву коју доноси С. Новаковић и где се призива у помоћ Исус Христос, али и Сунце и Месец који треба да се супротставе демону.⁵⁶ Ти елементи из старих молитви наводе на помисао да су оне утицале на изглед кутије.

Али, будући да је требало приказати крст, Сунце, Месец, мајstor који се бавио израђивањем тих кутија морао је имати одређен предложак. Док се на филактеријима XVII века (Инв. бр. 4946) примећује одмах да је на представу цара Константина и царице Јелене утицала икона, донета са Истока, али са упадљивим утицајима Запада, дотле се на филактерију из XIX века (Инв. бр. 2727) види да је мајstor уз помоћ крста хтео да отклони дан који би могао да донесе несрећу. А на другим филактеријима (Инв. бр. 2923, 2929) приказао је крст са Христовим иницијалима потпуно у духу западњачке иконографије, иако декоративни мотиви, у овом случају ружица, говоре о домаћем мајстору који уноси добро познати орнаментални мотив.

Богородица

Поред крста који је од вајкада био заштитник од сваке невоље, Богородица са дететом се сматрала такође једним од веома сигурних средстава која у невољи помажу. Она је била у стању, према молитвама које се њој упућују, да отклони чини, невоље, па и саму смрт, а да у исто време припомогне у многим животним пословима. Зато се налазе и молитве посвећене Богородици које се у Абагару завршавају речима: „... да је у помоћи и на здравље рабу божијем и свом дому његовом.“⁵⁷ Међутим није ретко да се Богородици додају и епитети, као „цвет не увели“, и да се зато на нашим филактеријима поред Богородице ставља читав венац цвећа, што опет одговара западној иконографији тога времена, тј. XVII веку, када се Богородица слика са ружама (Инв. бр. 2938).

Али, док се предлошци за приказивање Богородице са дететом на касним филактеријима из краја XVIII и у XIX веку могу наћи у западњачкој иконографији, приказивање Богородице са дететом у XVII веку неоспорно говори о домаћим иконама и зидном сликарству који су инспирисали мајсторе, односно који су им послужили као предлошци. Ти филактерији (Инв. бр. 2936, 2728, 2937) су по начину компоновања, високом рељефу, изразу, близини старим узорима византијског начина ликовног изражавања, који су се задржали на тлу Србије и Македоније и у XVI веку, посебно на делима познатих српских златара као Дмитра из Липове и Петра Смедеревца. Тада високи рељеф, пун и на свој начин привлачен, одразио се и на нашим филактеријима.

Т. VII, сл. 2

Т. XXIII, сл. 2

Т. XXIX,
XXX, сл. 2

Т. XXVII, сл. 1

Т. I, сл. 1
II,
III, сл. 1

Највише литературних текстова везује се за светог Ђорђа који је, поред светог Димитрија, један од најомиљенијих светаца неколико векова. Можда би се његово приказивање на филактеријума могло пратумачити и магијским значењем зми-

Сл. 5. Икона од рожине, амалија, Инв. бр. 241, Музеј примењене уметности.

је као греха и несреће коју овај светац пробија. Змија у смислу демона била је у току неколико векова тема која се као нит провлачила кроз стару српску књижевност.

Св. Ђорђе

У јужном делу Балканског полуострва, а посебно у Македонији, култ светог Ђорђа и светог Димитрија био је развијен у XIII и XIV веку. Неколико сачуваних сребрних иконица-реликвијара, филактерија четвртастог облика из XIII века, нађених у Македонији, а такође и у Србији, са представама светих ратника у плитком рељефу, говоре о великој традицији која се задржала све до краја XIX века.

Најстарији до сада познати текстови о чудима светог Ђорђа потичу из XI века, што значи да је усмена традиција о његовој моћи била знатно старија.⁵⁸ Хагиографска житија светог Ђорђа превођена су и на наш језик, а сачувана су из XIV века, када је он већ добио атрибуте средњовековног витеза.⁵⁹ Из средњовековних текстова и легенди чуда светог Ђорђа прелазе у народну, усмену књижевност, песме и приче, где ће дugo живети, све до краја XIX века, и из које ће се инспирисати живописци, дуборесци и златари, користећи се овим мотивима у својим радовима. Његова чуда и моћ распаљивали су машту

и као резултат тога дошло је до састављања молитви које су се исписивале и носиле уз лик светог Ђорђа, да би био у помоћи.⁶⁰ Слика овог романтичног јунака, који се не бојиничега, живи на прстену, копчама за појас, амајлијама. Сви ти предмети са његовим ликом имају првенствено намену да заштите. Те амајлије су биле распострањене у Малој Азији, на целом Балканском полуострву, у афричким земљама. Светог Ђорђа су поштовали муслимани, а нарочито бедуини.⁶¹

Колико се дуго код нас задржао култ светог Ђорђа сведоче преписи његових молитава и крајем XIX века из ранијих старијих књига.⁶² Т. Ђорђевић наводи да је у једној књизи из 1830. године, међу молитвама, од којих су неке биле упућене и Ђорђу, нашао и цртеж испод којег је писало да је против врага.⁶³ Ђорђевић не наводи какве је врсте цртеж био и шта је представљао.

Лик светог Ђорђа појављује се на разним типовима амајлија-филактеријума округлим (Инв. бр. 2785, 2935), малим, четвртастим које су се вешале о појас (Инв. бр. 763, 2937, 2933, 766, 2698, 4966, 2938, 2934, 2781) и типичним припојасницама, које су поред записа чувале и фишеке са барутом (Инв. бр. 2924, 2727, 1172). То доказује распострањеност његовог култа и снагу његове моћи да заштити.

У доста великому броју филактерија са ликом светог Ђорђа неколико привлаче посебну пажњу. Најзанимљивија међу њима је свакако једна звездолика амајлија, на којој је с једне стране приказан свети Ђорђе на коњу како убија ајдају, а са друге света Недеља (Инв. бр. 2935).

Звездолики облик амајлије није случајан, али је типичнији за мусиманске куршум-хамајлије, које су се носиле у висини срца,⁶⁴ од филактерија. Монда је њу носио ратник.

Композиционо приказивање светог Ђорђа како убија ајдају не представља новину, али начин обраде показује изванредне квалитете мајстора. Укомпонован у кружни простор свети Ђорђе у замаху, са копљем у руци, дат је у пуном покрету. Иако има и невештих скраћења, он делује својом живошћу, непосредношћу и једноставношћу. Мајстор је руком дотеривао и упорно истицао низ детаља који би могли да допуне композицију, што би указивало да је као предложак имао пред собом неку старију икону. Известан натурализам изражен на глави коња, зуби, грива, уши, подсећају на решења критских мајстора.

Истом кругу по уметничким квалитетима припада и филактериј у дрвету (Инв. бр. 2785), на којем је иста композиција. За ову дрвену, округлу иконицу начињена је и округла кутија која на задњој страни носи идентичну композицију, коју и дуборез. Она, као и претходна, припадају XVII веку, али је тешко данас одредити ко су били њихови мајстори и где је једна таква радионица деловала.

Посматрајући их као целину, а узимајући у обзир елементе критског културног круга, могло би се претпоставити да су настале у оној средини, где је критских икона било највише, а то би могла бити стара Херцеговина. Међутим, против овог мишљења би монда говорила чињеница да ни на једној од њих не постоји српски натпис, што је била стална појава на радовима херцеговачких мајстора. Сличности нема ни са дрворезима са истом композицијом из XVI века, тако да је данас доста тешко одредити где је постојала радионица која је израђивала

T. IV, сл. 2;
V, сл. 2
T. XI, сл. 2; IX
III, сл. 2, VI
XVI, XVII,
XXVI, XXVII,
XXXVIII,
T. XXII, XXIII,
XX

T. V, сл. 1, 2

T. IV, сл. 1, 2

те филактерије. Поготову што се на звездоликом филактерију (Инв. бр. 2935) са друге стране налази приказана света Недеља са крстом у десној и јеванђељем у левој руци, огрунута широким плаштом, са круном на глави и црквом иза себе. Поред ње, с једне и друге стране, укомпоноване су две главе херувима. Поредећи лик свете Недеље на филактерију са ликом свете Недеље која је заједно са светом Петром приказана у Абагару,⁶⁵ види се одмах да је композиција на нашем филактерију преузета са неког другог узора. Најближка би могла бити нена икона, али исто тако и зидни живопис. Али поред свега, остаће отворено питање, где су биле радионице тих филактерија, да ли у Македонији, у Грчкој, а можда и на грчким острвима.

T. V, сл. 1, 2

Иако се разликује у детаљима, истом културном кругу припада један четвртасти филактериј (Инв. бр. 2933) опет са ликом светог Ђорђа, али и са грчким натписом над њим. Мада је рађена у високом рељефу, та округла иконица пренета на четвртасту кутију јасно указује да је за узор имала икону. И овде мајstor инсистира на детаљима, али се и удаљује од претходних приближавајући се потпуно критским иконама, истичући детаље.⁶⁶ На другој страни овог филактерија урезан је хексаграм који се завршава цвећем. Тај мотив нарочито наглашава његов магијски карактер, јер у старим молитвама противу главобоље као образац за писање амајлије приказује се хексаграм.⁶⁷ То је алудија на молитву у којој се тражи помоћ од светаца и они се моле да пошаљу: Аврамово гостопримство, Јовово богатство, Самсонову јакост, Јосифову лепоту, Давидову кротност и Соломонову премудрост.⁶⁸ Соломонова премудрост и Давидова кротност комбиноване са светим Ђорђем морале су да помогну. У току XVI, XVII, а поготову у XVIII веку, Соломоново слово „пентаграм“ често се замењује „хексаграмом“.⁶⁹ Хексаграм на нашем филактерију може да упути и на радионицу где је цео филактериј обрађен.

T. VI

На југу Македоније, а нарочито у Битољу, израђују се томом XVII и XVIII века разне врсте кутија за чување амајлија, па и филактерији. На радовима битољских мајстора, замењивање пентаграма хексаграмом је веома често. Осим тога у Битољу у том периоду раде заједно домаћи и турски златари, тако да се мотиви лако преносе у радове једних и других. Како је хексаграм имао велику улогу при бајањима и врачањима,⁷⁰ а уписивали су га налуђери и братри, хоџе и дервиши, лако је могао да се уклопи и на филактерију.

Међу филактеријима знатно већим од претходних, који већ чине прелаз на припојасницама, а носе лик светог Ђорђа, издвајају се пет, вад домаћих мајстора из Битоља, Новог Пазара и Пљеваља.⁷¹ Ова три центра у којима су се израђивали сребрни предмети носили су, сваки за себе, своје специфичности, али у исто време и заједничке особине времена у коме су настали. На првом битољском филактерију приказан је свети Ђорђе на коњу, огрунут плаштом, док је други филактериј из исте радионице веоватно служио и за ношење барута. На тој другој кутији, на предњој страни, појављује се веома занимљива композиција, веома ретка у стварању наших златара уопште, а то је триптих, тачно пренесен какав је био у употреби. На триптиху се одвија прича о једном од чуда светог Ђорђа, антиелног у оновременој грчкој књижевности.

Т. XI, сл. 1, 2

Т. XX

И први филактериј из Битоља (Инв. бр. 763) на којем је свети Ђорђе, рађен је према некој икони.⁷² Други, на чијој је предњој страни триптих (Инв. бр. 1172),⁷³ по својим уметничким квалитетима ослања се на грчке и мелкидске иконе с краја XVII и почетка XVIII века, а нарочито на једну из синајског манастира Свете Катарине.⁷⁴ Као и на синајској икони, и овде је свети Ђорђе приказан на коњу како убија ајдају, а иза њега мала фигура дечка који држи у руци врч. Испред њих стоји женска фигура са раширеним рукама. Испод ногу коња, стилизоване су две мале тешко одређене фигуре, које би могле да представљају цвет, али исто тако и две рибе. На синајској икони, испод ногу коња, приказане су рибе које пливају. Према Д. Р. Хоуелу (D. R. Howell) који је публиковао синајску икону, рибе, река и мала дечачка фигура јесу елементи узети из муслиманске историје о Ал Кадру.⁷⁵

Иначе сама легенда о овом чуду светог Ђорђа доста је позната. Неки млади Грк био је заробљен од гусара на острву Лезбосу, а затим продат у Алжир. У тренутку када је своме господару приносио врч са вином, сетио се да је тога дана празник светога Ђорђа. Упутио му је молитву и у том часу светац се појавио, ставио га на коња и одмах одвео маџи на Лезбос.⁷⁶ Ова тема је била нарочито омиљена на иконама XVII и почетком XVIII века. На нашој кутији изнад главе светог Ђорђа, у сегменту, приказана је допојасна фигура Сведржитеља. Лево и десно, на крилима триптиха представљена су два јереја са књигама у руци, а изнад њих цркве. Изван триптиха, према богу оцу, окренути су с једне и друге стране анђели са крстом у десној и птицом у левој руци. Оно што је посебно занимљиво на овој кутији јесте да се и на њој, са друге стране, налази пентаграм чији се крајеви завршавају у облику тролисног цвета, веома сличног стилизованим ружицама какве се срећу када се приказује Богородица са ружама, али још сличније том истом цвету како је обликован на окову јеванђеља Михајла Требињца из 1657. године. Пентаграм је и овде магијски знак који треба да заштити.

На претходном филактерију (Инв. бр. 763), који је такође рађен у Битољу, са друге стране се налази представљен свети Никола у епископском орнату, који десном руком благосиља, а у левој држи јеванђеље. Свети Никола заштитник путника, као што се напомиње у молитвама,⁷⁷ приказан је на таласима са две граничице са стране које би могле да подсете и на брод. Натпис поред њега је ћирилички.

Новопазарски филактериј има натпис на српском и обраћен је као права икона (Инв. бр. 1170).⁷⁸ Као и обично, свети Ђорђе је на коњу и убија ајдају, на врху копља му је крст. Држећи се директно узора мајstor и овде даје пејзаж који се у извесном смислу разликује од уобичајеног амбијента. Будући да је мајstor највероватније копирао овај рељеф са неке иконе, он помоћу појасева од стилизованог биља, постављеног једно изнад другог, удаљава централну фигуру од два кипариса са сваке стране. Изнад кипариса поставља по један зрачасти цвет који треба да подсети на Сунце.

Култ светог Ђорђа био је везан и за Исток, па зато кипариси нису реткост када се он приказује. На подручју старе Херцеговине и Босне, на медаљонима који се аплицирају на оправе, често се појављује лик светог Ђорђа окружен руми-орнаментом, кипарисима и дивљим ружама. На нашем филакте-

Т. XI, сл. 1, 2

Т. XII

рију, амбијент у којем је свети Ђорђе подсећа на интерпретацију пејзажа на дрворезбареним скрињама са истог подручја. Касетирана подлога сећа на окове икона, те би све то говорило да је као предложен за нашу амалију послужила нека икона XVI—XVII века, а да је пејзаж преузет са неке скриње. Профилисани оквир ове композиције потврђује мишљење да узор треба тражити у оновременом иконопису.

Једна од изузетно занимљивих кутија је већ споменута (Инв. бр. 2937) са ликом Богородице и Христа, на којој је са друге стране приказан свети Ђорђе. Као што је већ речено, овај филактериј припада XVII веку, али треба напоменути да је ту утиснут и жиг који подсећа на тугру која би могла да укаже да је у питању сребро. Лик светог Ђорђа на њој је потпуно у стилу предње стране на којој је Богородица. Како се претпоставља да је за узор овом филактерију послужила знатно старија икона, можда и минијатура или камеја византијског порекла, онда је разумљиво што је свети Ђорђе обучен у римски панцир састављен од полукуружних плочица које належу једна на другу. Изразито крупних очију, рељефне главе, са огратцем који лако пада преко рамена, његов лик буди сећање на знатно старије радове. Богородица са Христом који држи свитак, са једне стране, а са друге свети Ђорђе, меко моделован, стабилан, са осетним ликовним елементима старије византијске уметности, што ће рећи уметности XI—XII века, одваја се по својим ликовним квалитетима од оновремених филактерија.

T. III, сл. 1, 2

Веровање у светог Ђорђа било је веома раширено, тако да се израђују у већим количинама рељефи са његовим ликом и аплицирају на амалије, али и на касније припојаснице. Такав је случај и са кутијом из Струге (Инв. бр. 766). Иако је то доста примитиван рад XIX века, нема сумње да је лик преузет са неке оновремене иконе, јер су детаљи, као узде, појас, узенгије, седло, гравирани, како би костим био што аутентичнији.

T. XVI

Веровање у добре и зле дане

У XVII и XVIII, па се то продужава и у XIX веку, постојало је веровање у добре и лоше дане, у рђаве и зле датуме, када није требало прихватити никакав посао, и нада се избегавало да одређеног датума или дана буде извршен ма какав рад. Ти кобни датуми и дани могли су да навуку и злу коб на човека, а ако је неко рођен на такав један дан или датум, требало је на неки начин од њега уклонити чини. У старим рукописима о томе је и писано.⁷⁹ Према њима ко се роди у зао дан не може да живи, ко се разболи неће оздравити, ако оде у војску неће се вратити, ако има посла на суду, судија му неће бити наклоњен, ако би узео слугу, од њега неће имати користи.⁸⁰ Ово веровање у добре и зле дане било је противу црквених правила, па се зато у једној србуљи и говори противу јеретичких књига и објашњава да те књиге употребљавају попови незналице, а у „књизи звездочатаца траже се дани рођења, снови, судбина живота“.⁸¹ Да је и поред оваквих забрана постојало дубоко укорењено веровање у зле датуме, сведочи један филактериј на којем је с једне стране приказан свети Ђорђе, а са друге краст

Т. XXIII

изнад којег је натпис Димитрије и Михаило, а испод доњег дела хоризонталног крана крста забележена је година 1822. и датум 24. март. Међутим, оно што је посебно занимљиво јесте некано је исписана цифра четири. Четворка је у ствари преправљена двојка, тако да на први поглед посматрач није у стању да примети о којој је цифри реч (Инв. бр. 2727). Ако се упореди са таблицом несрћних датума, видеће се да 22. март спада у неповољне дане. Вероватно је власник амаљије био рођен 22. марта, или је тога дана требало нешто да се деси, па да би се отклониле чини и зао дан, уместо броја 22. друга цифра је смањена, дodata јој је црта, тако да подсећа на необичну четворку. Имена изнад крста, који сам по себи отклања невољу, Димитрије и Михаило су вероватно дата као имена светога Димитрија и арханђела Михаила, који се исто тако често среће у молитвама када треба да отклоне невољу. Сујеверица је била тако дубоко укорењена, да су се сви они који су јој били подложни довијали помоћу знакова, слика светаца, промене датума, да се ослободе разних зала.

Св. Димитрије

Поред светог Ђорђа још један свети ратник је уживао неподељене симпатије целог хришћанског Истока. То је био свети Димитрије. Сцена у којој је приказан како убија цара Калојана, такође је једна од композиција која се налази на амаљијама и припојасницама рађеним у Македонији и Србији. Његову слику срећемо нарочито на радовима битољских мајстора, јер суседство Солуну ту је одиграло пресудну улогу.

Т. VIII

Т. VIII, сл. 2

На једном филактерију с краја XVIII века (Инв. бр. 2927), кружног облика, приказана је четвртаста икона и на њој свети Димитрије како убија цара Калојана. Цела сцена је дата веома примитивно, иако се према облику види да је копирана са неке иконе. Друга страна ове амаљије је знатно занимљивија (Инв. бр. 2927), јер су на средини приказана два крста један изнад другог, а са стране две главе са нимбовима. Испод глава се налази рог изобиља који је оперважен цветом. Постоје неколико старе молитве које би могле да се односе на ову композицију. Како је у питању крст, могло би се претпоставити да су ту приказани цар Константин и царица Јелена, иако би против тога говорили рогови изобиља који се налазе испод њих. Друга два светитеља који би могли да се повежу са овом композицијом јесу Кузман и Дамјан, свети врачи. У молитви против урона, урочице и поганца, у рукопису Народне библиотеке бр. 184.⁸² када се у молитви обраћа Кузману и Дамјану да отера невернике и невољу каже се: „... иди, погана поганице, у јелен рог и у овнов рог ... а бог да исцели раба божијег...“⁸³ Ако би се претпоставило да ова амаљија служи као заштита, онда би могла ова композиција да буде одраз поменуте молитве. Крст што гони сваку невољу, а поред њега два свешта испод којих су рогови у које треба да оле зло. Многе за нас данас невразумљиве сцене имале су одређено значење за та-дашње људе.

У Битољу се све до краја XIX века израђују филактерији са представом светог Димитрија како убија цара Калојана. Један од њих је занимљив на свој посебан начин, мада је рађен

Т. XXXV,
сл. 1, 2

1892. године, а власник му је био Воја (Инв. бр. 767).⁸⁴ Вероватно је копиран према налупу који је дошао из Солуна, јер је на предњој страни натпис свеца на грчком, док је други Ћирилицом. Свети Димитрије и цела композиција потпуно одговарају бугарским и македонским иконама XVII и XVIII века, али сличност налазимо и са мелнидским иконама XVIII века,⁸⁵ што говори опет о утицају икона. Наиме, ту је Калојан обучен у војничко одело са нацигом на глави, па иако лежи на леђима под ногама светитеља, ипак у руци држи мач којим се брани. Високи рељеф у којем је дата цела композиција, зидине Солуна, сцена борбе, показују висок дomet мајстора који је обрађио ову амајлију. На задњој страни филактерија урезан је равнокраки крст, а око њега распоређени су цветови лала и ружица. Овај начин украшавања неоспорно говори о новим елементима које мајстор сам додаје старом узору.

За разлику од овог филактерија, по годинама каснијег, други са истом сценом задржао је све одлике старијег начина стварања, иако припада XVIII веку (Инв. бр. 768).⁸⁶

На металној кутији пореклом из Пљевља, која је настала крајем XVIII века, на предњој страни су приказана оба света ратника, Димитрије и Ђорђе (Инв. бр. 1171), први нано убија Калојана, а други неман.⁸⁷ Поред њих су Ћириличке сигнатуре, а између њихових глава двоглави орао, док при дну, између Калојана и немани — град. Приказивање Димитрија и Ђорђа заједно на сликаним и сребрним иконама није реткост, нарочито у XVIII веку.⁸⁸ Међутим ова амајлија већ по свом облику прелази оквире типичне амајлије каква је служила за записе и пре подсећа на припојасницу која је имала и практичну намену. Не треба заборавити да у XVIII веку припојаснице носе исто толико религиозне композиције, особито свете ратнике, као и декоративне мотиве везане за тадашња уметничка струјања.

Јован Продром

Већ је раније било говора иако су поједини светитељи штитили од неких болести и да су зато њихове представе стављане на филактерије. Један од најмаркантнијих примера јесте Јован Претеча. Њега налазимо заједно са светим Николом, један поред другог на филактерију који на предњој страни носи лик Богородице са Христом (Инв. бр. 2936). Сигнатуре на овом филактерију су Ћириличке. У приказивању светог Николе нема неке нарочите новине, али Јован, са крилима, са уздигнутом десном руком којом благосиља, док у левој дрхи посуду са својом главом, подсећа на речи молитве њему упућене, где се каже: „... Молитвом часног, славног пророка, претече, крститеља Јована, часна глава твоја на суду (бљуди) се тресла, зато престани трескавице, за два три дана одступи од слуге божијег“.⁸⁹ То је вероватно разлог због чега се Јован на нашем филактерију приказује са својом главом у руци, а свети Никола треба уз њега да припомогне.⁹⁰ По начину рада и стилу и ова страна филактерија припада истом времену, што ће рећи средини XVII века.⁹¹

Св. Мина

Истом типу филактерија, али читав вен касније (XVIII век) припада филактериј са ликом светог Мина, дон је на другој

Т. X

Т. XXI

Т. I, сл. 2

Т. VII, сл. 1, 2

страни крст са Константином и Јеленом поред њега (Инв. бр. 4964).⁹² Свети Мина је приказан у епископском орнату, па би то говорило да је у питању свети Мина Александријски, који је био патријарх. Вероватно да мајстор филактерија меша светог Мину египатског са Мином Александријским. Мина египатски важио је као заштитник од кривоклетства, штитио је невино осуђене и трговце на путу. Будући да је био свети ратник, налазио се и на ранијим филактеријима и на ампулама које су доношene из Египта са уљем које је истичало из његових ногу. Ампуле са његовим ликом доношene су и у наше крајеве.

Св. Константин и Јелена

Док је свети Мина дат потпуно у духу православне иконографије, ликови Константина и Јелене више се приближују католичкој, нарочито у концепцији круне, одела, покрета. У XVII веку католичка иконографска решења нису била реткост код нас, јер доношењем разних икона, филактерија и других врста амајлија из Јерусалима и светих места хришћанства, преношени су и западни утицаји који су се баш у овом периоду доста стекли у Палестини.

Поједини свеци, као што је био свети Мина, били су веома поштовани код нас, па се зато са њиховим ликом срећемо и на филактеријима. Такав је случај и са светим Харалампијем и Ахилијем. Оба светитеља посебно су везана за тло Тракије и Македоније, где је први и био епископ, а затим мученик.

Св. Харалампије

Т. VII, сл. 1

Т. XIX, сл. 1, 2

Т. XIV

Лик светог Харалампија срећемо на једној овалној амајлији (Инв. бр. 2703) која носи и сцену Васкрсење Христово обрађено онако је то било уобичајено у XVIII веку.⁹³ Харалампије је приказан допојасно, са дугом брадом, слично као што је представљен на дрвеним и рођаним иконицама XVIII и XIX века. Како је постојало веровање да штити од куге, то су иконице, филактерији и друге амајлије са његовим ликом биле рас прострањене на тлу Балкана.

Св. Ахилије

Свети Ахилије је приказан на једном четвртастом филактерију у владичанском орнату, десном руком држи палицу која се завршава у облику две змије, а у левој јеванђеље (Инв. бр. 2701). Поред њега је црква. Сигнатуре су ћириличке. Оно што привлачи пажњу то је начин обликовања фигуре свеца. Округле главе на којој је митра, јаких, наглашених ушију, четвртастог тела, браде која као да је прилепљена уз овал лица, подсећа на једну минијатуру из атонског Дионисијата из XVII века, на којој је на исти начин приказан Григорије Велики.⁹⁴ На грчкој минијатури, као и на нашем рељефу, обрађен је слично лик, стас, па и детаљи на одежди и цркви на којој се уздижу слично решене куполе на високим тамбурума. То би навело на мисао да је постојао заједнички шаблон по којем су рађене и минијатуре и иконе, а по којем је обрађен и лик светог Ахилија на нашем филактерију. Брада која личи на оковратник,

слично решена на грчкој минијатури и на нашој амаљији, позавља се и на руским иконама из XVIII века.⁹⁵ Овај пример показује како се и филактерији рађени код нас уклапају у ликовна решења карактеристична за хришћански Исток.

Богородица и свети ратници

Међу већим филактеријима, који све више подсећају на припојасницу или боље ређи на кутију-икону, одваја се један, рађен у техници на пробој, на којем су, поред Богородице са дететом, приказана и два света ратника, Димитрије и Ђорђе (Инв. бр. 6106). Богородица седи на престолу, изнад ње два серафима, поред ње Димитрије и Ђорђе, све обрађено са много детаља. Она више подсећа на италијанске мадоне него иједна од Богородица које смо споменули на филактеријима. Можда би се смело претпоставити да је за узор послужила нека икона мелкиндског порекла, јер се на њима често стапају западњачки и источњачки мотиви градећи целину.⁹⁶

T. XXIV

Борба против демона

У једном старом српском тексту с краја XIII и почетка XIV века подробно се прича о двојици браће Сисинију и Синодору који су ступили у борбу против демона и вештица што прогоне људе.⁹⁷ Ухвативши вештицу дознали су њено име и њене вештине и самим тим стекли снагу да бране људе од ње. Према веровању вештица је могла да се претвори у медведа, голубицу, змију, кокош и друге сличне птице и животиње.⁹⁸ Међутим, постојала су и средства која су одгонила вештицу; према једном старом српском рукопису најефикаснији је био филактериј.⁹⁹ Арханђео Михаило се посебно помиње као борац који ногом и огњеном палицом гони демона.¹⁰⁰ То је било до вољно да се на амаљије, филактерије, ставља слика арханђела Михаила.

T. XVIII

На једном филактерију из XIX века (Инв. бр. 2940) приказан је арханђео Михаило као замахује ногом преко змије, док у десној руци држи мач, а у левој кантар. Цела композиција потпуно одговара молитви за спас од демона која се упућивала арханђелу Михаилу. Изгледа да је наша амаљија имала одређену намену да штити онога ко је носи од „нежита“.¹⁰¹

Демони

Али, будући да демони беже ако им се зна име, потребно је да се на амаљију ставе знаци који би били довољни да се отера ћаво. Поред крста, записа који на први поглед изгледају као неразумљиве речи или шара,¹⁰² датума, зодијачког знака, приказују се и различите животиње, првенствено змија, као на нашим примерима, која је персонификација зла.¹⁰³

T. XV

На једном филактерију (Инв. бр. 2928) налази се загонетна композиција која би могла да се протумачи помоћу прича и молитава из старе српске књижевности. На средини амаљије налазе се две допојасне фигуре са нимбовима, од којих прва, већа, држи у руци таблицу, без икаквог натписа, а испод табли-

це се налази опет фигура, која може да подсећа на људску са раширеним рукама. Лево и десно распоређене су следеће животиње: две змије, пас, јелен, зец, једна већа, а друга мања птица, лептир, два неидентификована инсекта, најзад пауци. Можда би се могло претпоставити да ове две људске фигуре са нимбовима, од којих прва држи таблицу, јесу Сисиније и Синодор, који се помињу у српском тексту с краја XIII и почетка XIV века као прогонитељи демона.¹⁰⁴ У српским текстовима вештице се претварају у медведе, голубе, кокош, змију, лава; вештице имају дванаест имена.¹⁰⁵ У румунском тексту о светом Сисоју (Сисиније) вештица се претвара у муву, паука, мачку, када долази у сан.¹⁰⁶ Према средњовековном Физиологу, змија, јелен, пас, а нарочито зец, нису увек животиње са добрым својствима. Оне значе похлепност, охолост, тежњу ка разврату. На нашој амајлији можда ове приказане животиње означавају различите облике демона, а таблица без натписа у ствари представља неисписане речи које прогоне Ђавола. У сваком случају можда би се могло претпоставити да загонетна композиција на нашој амајлији представља неку врсту заштите од непознатих сила узету из народног веровања.

Уметнички утицаји

Паралелно са народним веровањима, традиционалним иконографским и декоративним мотивима чије је порекло у давној прошлости, на тло Балкана доспевају и оновремени европски уметнички правци, чији нови мотиви и орнаменти уносе извесно освежење у уметност XVIII века. Од свих радионица које се баве израдом кутија од метала: филактерија, енамлука и припојасница, битољска златарска радионица највише је подложна новим, тек приспелим мотивима. Битољ је у XVIII и XIX веку био веома значајан политички, економски и војни центар за време Турака, па је логично да су битољски мајстори могли да прихвате западњачке елементе и да их примене на својим радовима. Често се по систему орнаментике може закључити из које су земље и са којег подручја узети поједини мотиви, односно то се може запазити по начину њиховог компоновања и транспоновања на самом предмету. То опет пружа могућност доношења закључака који је уметнички правац био доминантан у једном крају, средини и радионици. Такав случај је и са битољским подручјем које негује западњачке елементе, посебно у XVIII веку, по систему и начину како се то радило у Италији. Широко лишће са натуралистички обрађеним цветовима, рогови изобиља карактеристични за позни барок и рококо, вазе са воћем и цвећем које припадају истом стилу, налазе се и на радовима битољских мајстора.

У току XVII и XVIII века из Италије, а првенствено из Бреше, увози се скупоцено, богато украшено оружје у Турску.¹⁰⁶ Турци, још од времена Мехмеда II, нису били имуни за творевине италијанских и уопште западних мајстора,¹⁰⁷ па су зато и преузимали декоративне мотиве и примењивали их на својим радовима. Битољски мајстори одабирају оне елементе који би по њиховом тадашњем веровању могли да имају и извесне специфичности које подсећају на магијска својства, јер сујеверица дуго живи у балканским земљама. На једној припојас-

ници (Инв. бр. 765), почетком XIX века, налазе се декоративни мотиви који су карактеристични за стил Луја XVI,¹⁰⁸ или који могу да подсете и на мотиве из старе књижевности. Наиме, у медаљону који се налази на средини припојаснице, састављеном од картуша, приказана је женска фигура, дуге косе, нагих груди, чији се труп претвара у разгранато лишће, а рукама се држи за оквир медаљона. Иза ње су заставе, а изван медаљона птице које кљују цветове. Мотив познат са италијанске и француске таписерије, намештaja, ваза и нованог гвожђа. Међутим, у грчким и словенским текстовима описује се страшна жена, у ствари ђаво, која има „власи до земље, очи огњене и зубе и руке крваве“.¹⁰⁹ На медаљонима, који су се сачували у Русији, тзв. змејевицима, приказана је жена са дугом косом и голим грудима. Из главе јој излазе змије које је обухватају, а такви медаљони припадају XV—XVI веку.¹¹⁰

Припојаснице су, као што је раније речено, носили ратници и у њима су се налазили фишеци са барутом и оловним зрном. Међутим, композиције на њима имале су често магијски карактер. Можда је битољски мајстор, да би отклонио злу ногу од власника припојаснице, узео оне мотиве из тадашњег орнаменталног репертоара који би могли да послуже као амалија и заштитили војника ако иде са њом у рат. Занимљиво је да се слични мотив понавља и на двема припојасницама, од којих је једна пореклом из Херцеговине (Инв. бр. 774, 6084) и на њима се преплићу касноренесансни и познобарокни мотиви.¹¹¹ На њој фигура што у левој руци држи птицу са косом која у праменовима пада, а подсећа на змије, може исто тако да подсети на старо веровање у вештицу, која бени од онога ко има филактериј или њену слику. Тако би се могло претпоставити да су у касном XVIII веку и мотиви оновремених уметничких правца употребљавани као магијски.

ЕНАМЛУЦИ И СИМБОЛИ

Енамлук са енамом штитио је муслимане од многих невоља.¹¹² Композиције на енамлуцима су везане за исламску иконографију, са мотивима који су имали симболично значење, као: полумесец и звезда, пентаграм, исламска архитектура, кипариси, ружице, лотоси. Исламски симболички мотиви, као и хришћански, нису се на енамлуцима много мењали током векова. Они су само у обради примили одлике и стилске особине времена, а суштински су задржали првобитни изглед. У муслиманском свету орнамент је имао скоро већи симболички значај него у хришћанству, јер је исламска религија избегавала фигуру, као одређени религиозни мотив. Разне црте, кругови, таласаста линија, листићи и биљни орнаменти уопште, стилизација делова човечијег тела — све су то били декоративни мотиви са одређеном симболиком. Зато и орнамент који се јавља на нашим енамлуцима има своју одређену намену, поред опште, да украси предмет.

Круг

Један од најстаријих исламских мотива везан за религију и за магичну моћ орнамента јесте круг, као одраз бесконачности, и око које мотри на све.¹¹³ Коран о томе јасно говори: „Ми

смо установили кружне знаке на небесима и ми смо их редом распоредили за оне који гледају... Ми их бранимо од додира сваког ћавола...” (Сура XV, 16, 17).

На једном енамлуку који је ископан из темеља неке куће у Бузовику (Косово), а може се датовати XVII веком (Инв. бр. 1095),¹¹⁴ на средини се налазе два концентрична круга са бесконачном линијом између њих. Испупчени медаљон у њима представља схематичну фигуру пет људских прстију, а по целој површини припојаснице уцртани су кружници са тачком у средини. На горњем углу угравирани су троуглови са кругом у средини, што је типичан знак за приказивање очију у магији. Колико је овај тип енамлука био распрострањен сведочи чињеница да варијанту овог енамлука налазимо и у Прилепу, са истим магичним орнаментима, скоро на исти начин распоређеним (Инв. бр. 776).

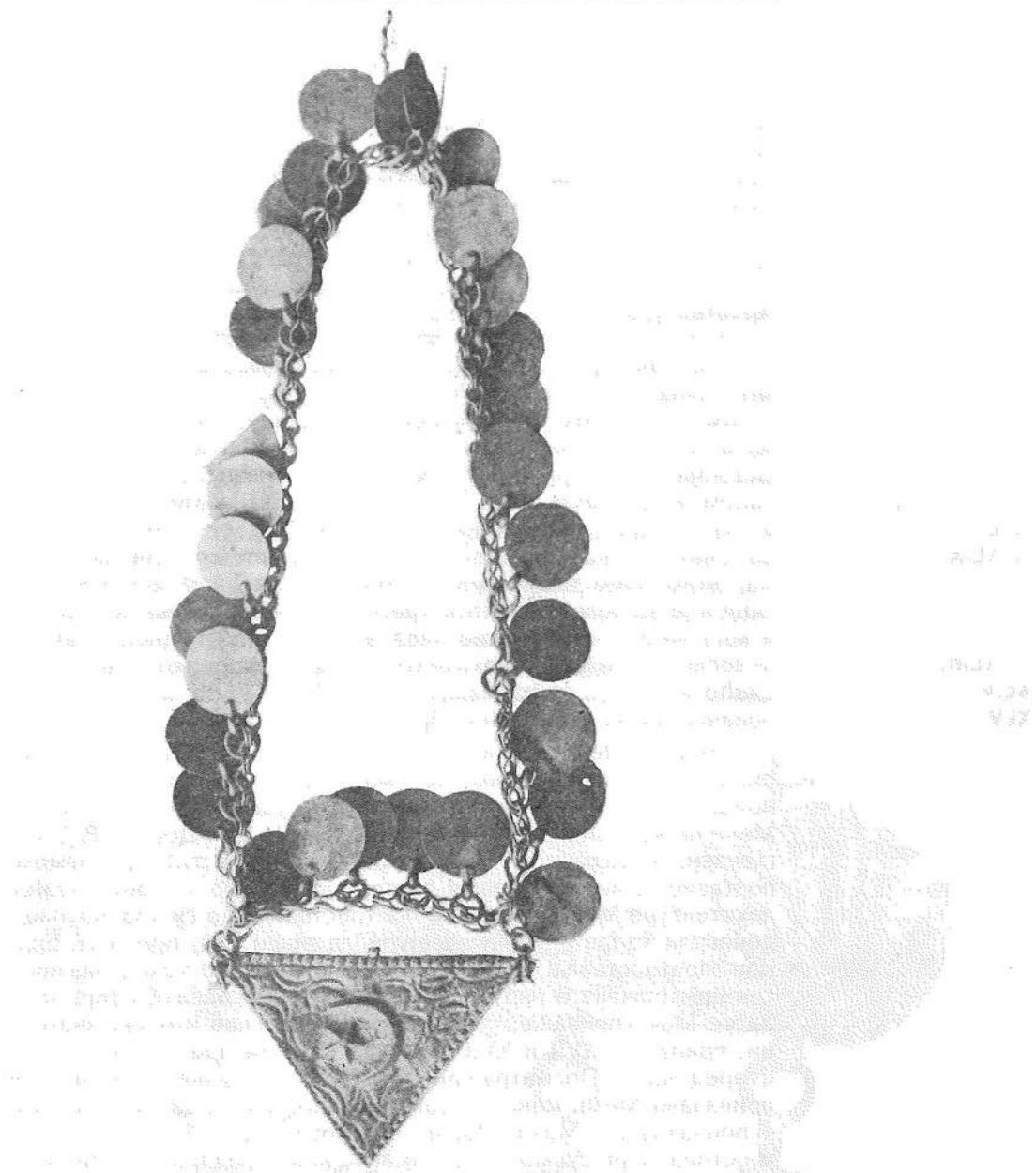
Људсна рука и очи

Људска рука као амаљија и пет прстију је веома распрострањени мотив на припојасницама исламског порекла, као и на енамлуцима. Према веровању муслимана пет прстију означавају, поред Мухамеда, четири његова најближа: Алију, Фатиму, Хасана и Хусеина.¹¹⁵ Други симболички мотив који је чест на енамлуцима, али и на филактеријима и припојасницама, јесте већ помињани Соломонов знак.¹¹⁶ Испренидана линија, звездasti орнаменат што се завршава кружницима, крст, троуглови са тачкама у средини, који такође означавају очи, шестокрака звезда са тачком у средини, схематски су приказивали прсте човечије, прсте драгона, очи. Сви ти мотиви, према веровању, штитили су од зла.

Звезде, Месец и Сунце

Магичну моћ имају звезде, Месец и Сунце... Сунце, Месец и звезде, вами су подвлашћене силом његових заповести... У овом има знакова за оне који имају разум...” (Сура XVI, 12). Тих неколико реченица из Корана биле су довољне да Месец, Сунце и звезде постану стални пратиоци енамлука, а касније и припојасница. Стилизовањем тих мотива, додавањем цветова, листића и других декоративних елемената, нарочито крајем XVIII и у XIX веку, постепено се изгубио онај строги исламски симболизам, тако да ће се ти исти мотиви скоро барокизирани употребљавати и на припојасницама које су носили људи разних вероисповести. Није случајно што се на енамлуцима јавља корал као декоративни мотив, јер се и он помиње у Корану (Сура XVI, 14). Према грчкој митологији корал је настао од капљица крви, када је Персеј одсекао главу Медузи, и она се претворила у корал.¹¹⁷ Медузина глава имала је својство да окамени онога ко би је погледао.¹¹⁸ Разумљиво је да се због тога корал носио да би заштитио од злог погледа, а како је у Корану споменут као дар божији, то је његова заштитна моћ била апсолутна. На енамлуцима рађеним у призренским и снадарским радионицама појављује се корал, што

би говорило да је ту највише живело предање и веровање у њега, осим тога обе радионице су могле лако да дођу до њега из Приморја, где је корал вађен.

Сл. 6. Троугласта турска амаљија, Инв. бр. 3467, Музеј примењене уметности.

Рог изобиља

Рог изобиља, познати мотив још из античког доба обилно коришћен све до барока, јавља се и на филактеријима и на припојасницама, а такође и на енамлуцима. Александар Вели-

ки био је приказиван са рогом који је симболизовао моћ и умност.¹¹⁹ У традицијама јеврејске и хришћанске религије рог значи снагу и духовно зрачење.¹²⁰ У псалму рог означава моћ божију.¹²¹ Зато је и разумљиво да рог изобиља, који је као мотив нарочито оживео у бароку, постаје пратилац наших металних кутија свих врста.¹²² Двоструке рогове срећемо и на исламским сакралним предметима.

Крајем XVII, а нарочито у XVIII и XIX веку на енамлуцима налазимо мотив рога друкчије схваћен и примењен. Он се претвара у разгранату гранчицу, која иако делује као флорални декоративни мотив, ипак у себи садржи карактеристике турског симболичког орнамента, који се с временом претвара у руми-орнаменат. Он ће крајем XVIII и у XIX веку постати лепешава двострука гранчица (Инв. бр. 1101).¹²³

T. LXX

T. L
T. XLIX

T. XLIII,
XLIV
XLV

Архитектура

Посебну групу чине енамлуци на којима је приказана архитектура. Она није хришћанска, нити градсна, већ религиозна исламска архитектура са куполама и минаретима, полумесецима и звездама. Најкарактеристичније су две композиције, једна која приказује трокуполну цамију са минаретима, полумесецом и звездама, што је јасна алузија на Меку (Инв. бр. 6114)¹²⁴ и град са цамијама (Инв. бр. 771), што опет подсећа на Цариград и Златни рог,¹²⁵ слично као што се види на јазама, штампаним тканинама почетком XIX века.¹²⁶ Друга композиција је варијанта архитектуре чије је порекло знатно старије и која није тако стриктно везана за реално стваралаштво. То је веома стилизована архитектура у коју се преплиће искидано цвеће и из које се издвајају минарета, тема по начину компоновања веома стара (Инв. бр. 1097, 1099, 6108).¹²⁷

Ведута Меке јавља се у исламским илуминираним рукописима,¹²⁸ на керамичким плочама,¹²⁹ па је логично да се знатно поједностављена појављује и на енамлуцима. О приказивању Меке на керамичким плочама писали су К. Ото-Дорн,¹³⁰ Р. Етингхаузен, К. Ердман.¹³¹ Курт Ердман, бавећи се тим проблемом, поставио је питање: зашто постоје варијанте у приказивању архитектуре Меке, ако би се претпоставило да су ходочасници доносили узоре?¹³² Покушавајући да реши овај проблем, Ердман претпоставља да су те варијанте настале услед различитих предложака и наручилаца који су сами давали идеје како да се Мека прикаже.¹³³ Керамичке плоче, као и наши енамлуци, припадају XVII и XVIII веку, те се исти проблем поставља и пред нама. Посматрајући примерне енамлука на којима је приказана Мека, може се само претпоставити да су варијанте у приказивању Меке дошле као последица тражења самих мајстора који су могли да имају своје предлoшке, али исто тако и да сами, уз помоћ маште, приказују света места ислама, додајући и одузимајући оне детаље који се њима чине важни или мање важни, а по њиховом схватању треба да даду печат овом светилишту. Додавањем више минарета, купола, кипариса требало је да се дочара један посебан амбијент. Занимљиво је да се код нас, на скрињама XVIII и XIX века, које су пореклом из Босне, Херцеговине и јужног Приморја јављају исти декоративни мотиви када се приказује архитектура Меке, као и на енамлуцима. То би значило да су узори били исти.

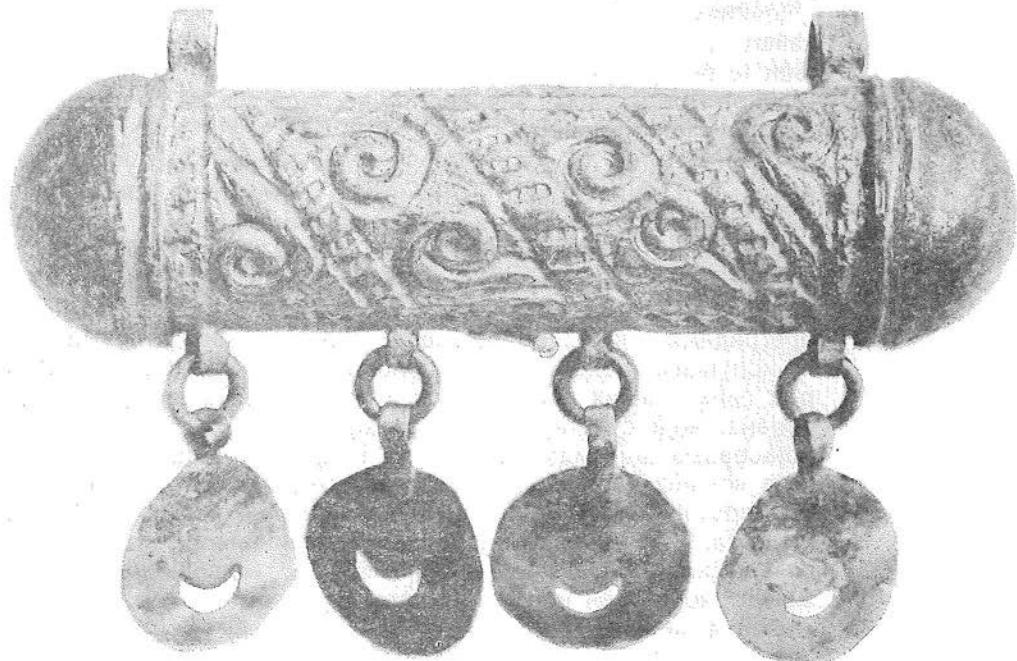
Приказивање Цариграда и Златног рога на енамлуцима XIX века, као што је већ речено, изгледа да је узето са сликаних тканина које се називају јазма. Основно је да је у овом случају приказан велики град са окружним и правоугаоним зградама са куполама и крововима на две воде, са фланкираним нешто низним минаретима, на чијем је врху скоро обавезан полумесец¹³⁴ (Инв. бр. 771, 6114, 1098). Око ове хоризонтално раззвучене архитектуре, понекад доста реалистички обрађене, појављују се кипариси, разбацани цветови, стилизовани медаљони од лишћа и гранчица, али и орнаменат који онако како је применењен има дух ислама, иако би се могао после подробне анализе прикњучити и бароку. На једном енамлуку са зградом у средини која подсећа на киоск са зидовима разуђеним помоћу стубова и сводова (Инв. бр. 6102)¹³⁵ осећа се да је мајстор имао пред собом предложак одређене површине града, али да је додавао и решавао површину према својим могућностима и према свом укусу. У зависности од радионице, мајстора и утицаја додају се и одузимају овој теми карактеристични детаљи који у исто време указују на узоре, утицаје, доба и место где је енамлук настао.

Знатно занимљивије је приказивање архитектуре на једној групи енамлука који чине засебну целину, а не ослањају се на тадашњу архитектуру (Инв. бр. 1096, 6117, 6107, 6109).¹³⁶

На једном анадолском тепиху из XIII века наилазимо на стилизацију турбета постављеног на веома стилизованој грани.¹³⁷ Слични мотив, али са одређеном трансформацијом коју је дало насније време, показује се и на нашим енамлуцима. Посматрајући једно од најранијег приказивања архитектуре у исламској уметности и поредећи са архитектуром из XVIII и

T. XLIX,
L, LI
T. XLVII

T. XXXVIII,
XXXIX,
XL, XLI

Сл. 7. Цилиндрична турска амалија, Инв. бр. 3468, Музеј примењене уметности.

XIX века на нашим енамлуцима, видеће се да је основна замисао остала иста, али да се композиција изменила у детаљима. Током неколико столећа дошло је до додавања декоративних мотива. Од цветно стилизоване цамије са два мала минарета, преко развијених декоративних мотива који се све више удаљавају од централне групе, до све разуђенијег орнамента што постепено прекрива целу површину, стављајући најпре у слободан простор сводове са тордираним стубовима и стилизованим цвећем у средини, а затим додајући још по два киоска са сване стране, између којих се опет поставља минаре. Најзад засићен мноштвом декоративних мотива који му загушују простор, мајстор избације сувишне детаље и враћа се на једноставно стилизовану мешавину са два минарета. Али ипак, да би избегао ширину празног простора, додаје са сваке стране по два кипариса. Изгледа као да је ова последња варијанта послужила мајсторима XIX века као идеја за реално копирање оновремене архитектуре Меке и Цариграда. Тако се на енамлуцима примењују старији и нови исламски мотиви који имају одређено симболичко значење, па било то архитектура, Соломонов знак, руми-орнаменат или типично барокни мотиви, али који и у исламу и у хришћанству могу имати одређено симболичко значење.

ПРИПОЈАСНИЦЕ

Припојаснице су најмлађе од металних кутија о којима је овде било речи. Служиле су првенствено за ношење фишека. У разним крајевима Балкана имале су различите називе, као фишеклија, паласка, фишек-ћеса, припојасница. Најраспрострањенији је термин био фишеклија коју Вук Каракић у свом „Речнику“ објашњава као „die Patrontasche“.¹³⁸ Назив паласка, палацка, је синоним за фишеклију, припојасницу.¹³⁹ Распрострањен је био у Србији, Босни и Херцеговини, Македонији и Бугарској. Према своме значењу тачно одређује да се у оваквим кутијама носе фишези.

Кутије које су у XVIII и XIX веку рађене искључиво због ношења фишека имале су најчешће хералдичке, симболичке и историјске композиције везане за ратовања, али исто тако и мотиве из муслиманске и хришћанске иконографије. У последњој четврти XIX века, постепено ишчезавају металне и почињу да се носе искључиво кожне фишеклије за метке са преградама, украсене најчешће калајним ексерчићима који су испуњавали скоро све расположиве видљиве површине. Поред ових кожних постојале су и кожне, често од црвеног сафијана, које су носили муслимани. Оне се носе на кожним појасевима који иду око струка и преко груди. Та комбинација кожних појасева назива се фишеклијом и реденицима и тај термин је узео А. Шкаљић када је објашњавао израз фишеклија.¹⁴⁰ А. Шкаљић наводи да су „фишеклије кожни појас са преградицима у којима стоје меци.“¹⁴¹ На кожним појасевима су скоро увек црвеним концем или срмом изvezени полумесец и звезда.¹⁴²

Како што су филактерији и енамлуци према својим религиозним композицијама и симболима занимљиви сами по себи, тако исто и припојаснице са својим мотивима пружају мноштво података о пристизању и примени европских уметничких

праваца, чији су се декоративни мотиви на њима стекли. Сагледавањем њиховог стилског обележја, можда би се могао допунити доста разнолик мозаик балканских лаичких материјалне културе која је и у целини и у детаљима знатно мање позната од сликарства и архитектуре.

Декоративни мотиви

На припојасницама се срећемо са декоративним мотивима узетим из ренесансе, барока, касног барона, рококоа, класицизма, а можда највише из романтизма, заједно са традиционалним исламским мотивима, који се претапају са новоприспелим орнаментима стварајући целину.

Припојаснице су израђиване у појединим градовима у којима се вековима неговало златарство, а сврха им је била и да украсе онога који их носи, па су се због тога уметничке занатлије доста трудиле око њих, тако да су добиле посебан израз, знатно специфичнији него други предмети произвођени у истим радионицама. Иконографске теме везане за средњовековно источно хришћанство, али интерпретиране у духу зајаснелог барока, хералдичке представе које асоцирају на устаничко доба и сведоче о недовољно запаженој варијанти балканског романтизма, раноисламски симболи чије је порекло у хеленистичној и касноримској уметности, дају доста велики репертоар понекад загонетних тема на припојасницама. Оне су занимљиве, јер се преко њих могу осетити схватања једног времена и начина како се конзервирају стари, а истовремено прихватају нови уметнички правци. Домаће занатлије одабирају оне мотиве тек приспеле западњачке уметности што подсећају на источњачке, јер је источњачка традиција ухватила дубоке корене у уметности балканских народа, нарочито оних који су још под Турцима. Источњачка традиција је спутавала да се стилски чисти мотиви примене без примеса старог. Тражења декоративних елемената суштински сродних међусобом, без обзира на то којем времену припадају и са којег су материјала узети, довела су до нових композиција и орнамената који су давали и нов изглед уметничкој обради металних кутија, а у ствари су били рефлекс тадашњих европских стилова на примењену уметност балканских народа. Ти елементи сакупљени на једном предмету не представљају еклектизам, него посебан стил израстао у одређеним условима живота и у одређеној средини. Он се може назвати стилом, јер слична претапања, интерпретације и компоновање налазимо и на тадашњем дуборезу, на везу и на металу, с том разликом што је сваки материјал посебно примио одређене елементе, а у односу на дрво, тканину и метал добијао свој засебан израз.

За изучавање како се примењују европски стилови у XVIII и XIX веку на оној територији Балканског полуострва која је под Турцима, предмети примењене уметности су још увек недовољно истражени извор. Када пишемо и говоримо о западњачким уметничким правцима на Балкану у XVIII и XIX веку, ми се првенствено задржавамо на оним крајевима који нису били под турском управом и који су посредством Аустрије и Угарске имали дружији историјски, економски и културни ток уметничких стремљења него делови Балканског полуострва под турском влашћу. Склони смо увек да примере европских

стилова тражимо на репрезентативним грађевинама и у штапелајном сликарству грађанске средине. Покушавајући да разјаснимо барок, рококо, класицизам и романтизам, узимамо за пример велелепне, у нашим размерама, иконостасе, везове појединих уметника рађене за фрушкогорске манастире, оквире икона, богато позлаћене и изрезбарене, који подсећају на тадашње европске. Када говоримо о примењеној уметности у раздобљу од два века, XVIII и XIX, трагајући за примерима европеизiranog војвођанског намештаја, провинцијски обрађеног сребра, накита и увозног порцулана, заборављамо на радо-зналост балканских мајстора који још увек под Турцима или у тек ослобођеним крајевима на свој начин примењују европске уметничке правце, дајући тада своју варијанту у оквиру општих концепција одређеног уметничког правца. Барок са својим усковитланим и узнемиреним линијама, рококо са мноштвом врпци, цветића и разгранатог лишћа, ампир са једноставним мотивима, али и са хералдиком типичном за Наполеоново доба, класицизам који прено својих тема и елемената оживљава антику, најзад романтизам преко историјских композиција које подсећају на бајроновско време грчког устанка, појављују се постепено, декада за декадом, на радовима уметничких занатлија, па и на припојасницама.

Посматрајући поједине декоративне мотиве који се јављају на припојасницама, може се већ на први поглед закључити да западњачки елементи доспели са разних страна доминирају на њима. Изгледа као да имају само орнаментални карактер и да су ту примењени само да би украсили предмет. Међутим, анализирајући поједине елементе долази се до закључка да они у себи носе одређену симболику, која вуче корене из далеке прошлости. Орнаменат је и у ово позно доба код балканских народа имао своје одређено симболично значење. Круг са различитим знацима у њему и око њега, пентаграми и хексаграми, рогови изобиља, школње, картуши, лавови, птице, све су то мотиви преузети из ренесансе, барока, роконкоа, класицизма, али који су се јављали и раније на филактеријима и енамлуцима, само нешто друкчије примењени. На припојасницама XVIII и XIX века ови мотиви су имали поред декоративног и симболично-хералдички карактер.

Птице

T. LII, LIV,
LVIII

T. LXIV

Посебно је често приказивање птица на припојасницама XVIII и XIX века (Инв. бр. 774, 765, 787). Оне се јављају уплетене у богату флоралну орнаментику, афронтirане и адосирале, када треба да се појаве као хералдички мотиви, на врпцима, тракама и роговима изобиља (Инв. бр. 1094), када треба да украсе предмет, али у исто време и да укажу на свој симболички значај. Птице, мотив хришћански, колико и исламски, представљале су симбол и неба и земље.¹⁴³ Приказивање разних птица било је често и у средњовековној хералдици, јер је свака птица имала своје одређено значење,¹⁴⁴ зато се оне појављују и на нашим припојасницама.

Канџе

Међутим, у XVIII и XIX веку, поред овог мотива, срећемо и такве орнаменте који подсећају на канџе. У депозиту Ђурђа Бранковића међу многим предметима, од којих неки имају ква-

Сл. 8. Звездолина хришћанска амајлија-нуршум-хамајли, И nv.
бр. 3463, Музеј примењене уметности.

литете талисмана, помињу се и две ноге „од орла оковане“¹⁴⁵. Органи хода, посебно канџе, у симболици средњега вена представљали су место у друштву,¹⁴⁶ те није искључено да такав орнамент и на нашим припојасницима означава посебну симболику.

Шкољна

Шкољна, као орнамент веома омиљен у бароку и рококоу, један је од најчешћих мотива на припојасницама. У мистичном гумачењу шкољка је била симбол Богородице, јер је у себи носила „скупоцен бисер“¹⁴⁷. Као што су: камење, рогови, зуби када су ношени и приказивани означавали снагу која се одупирала сваком злу, исто значење је имала и шкољна.¹⁴⁸ Баронни орнамент је можда овде и прихваћен зато да би се онај ко га носи на припојасници, а њу су носили пре свих војници, могао одупрети сваком злу (И nv. бр. 1174).

Ваза

И многи други орнаменти имали су своје одређено значење, било преко хришћанских, било преко исламских тума-

чења. Такав је случај, на пример, када се на припојасницама приказује ваза.

У римској и рановизантијској уметности ваза је заузимала одређено место: као декоративни мотив са често натуралистички обрађеним цветовима и као симбол. Мотив вазе био је распострањен и на муслиманском подручју, тако да га на мозаицима и фајансу срећемо од XII, а највећи успон доживљава у XIII веку.¹⁴⁹ Ваза као украс не престаје да се употребљава ни у хришћанским крајевима, добијајући све више изглед путира и на тај начин потврђује своје симболичко значење.¹⁵⁰ Као такав мотив ваза се примењује на мозаицима, зидном сликарству, па и на предметима примењене уметности. У XVI и XVII веку приказивање вазе у нашим крајевима добија знатно шире разmere под утицајем исламске уметности која форсира овај орнаменат, додајући му натуралистички обрађено цвеће које избија из ње. Ваза као путир остаје само као декоративни мотив у композицијама које реминисцирају на еухаристију, а имају више хералдички карактер (Инв. бр. 6104).¹⁵¹ Вазе са стригилираним површинама што се јављају на нашим припојасницама XVIII и XIX века (Инв. бр. 757, 6110)¹⁵² у ствари су вазе преузете из барока и рококоа, јер су оне, заједно са раскошним цвећем и лишћем које избија из њих, доминирале у овим стиловима.

T. LIII

T. LV,
LXXX

T. XLVIII
T. LV

T. LV, сл.
1, 2, 3.

T. LXXIX
T. LXX

T. LV

T. LXVI

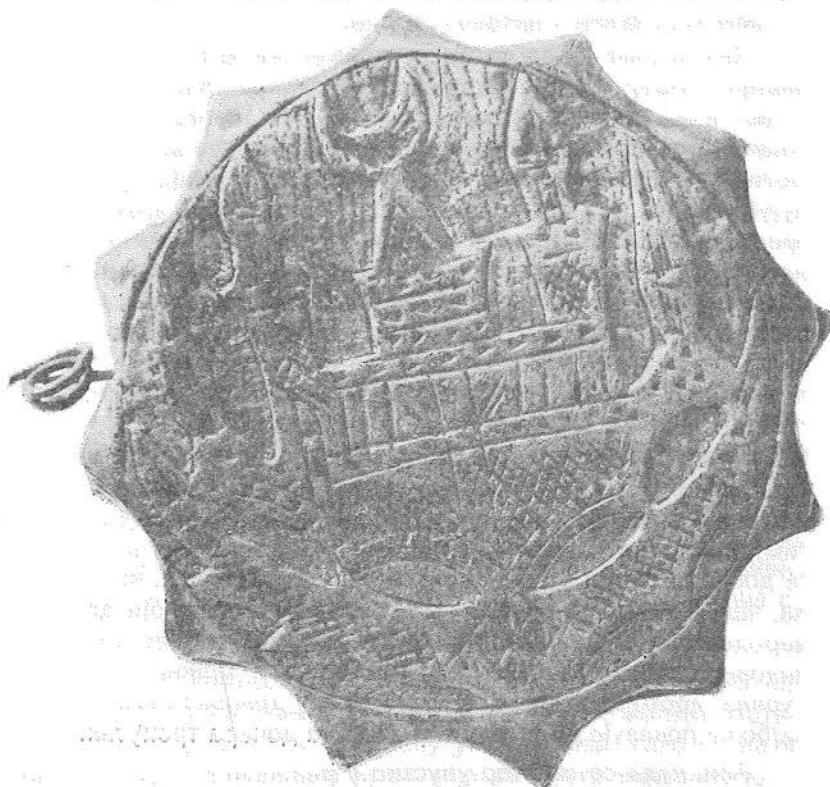
T. LXVII
T. LXVIII
T. LXIX

У зависности од мајстора и средине где су припојаснице настале, ваза као декоративни мотив прихвата некад више западне, а некад више источне елементе. Типична исламска ваза је она чија је површина испуњена разбацаним и исиданим листићима (Инв. бр. 6091),¹⁵³ док други тип вазе са стригилираним површинама води порекло са Запада (Инв. бр. 6110).¹⁵⁴ Тај други тип вазе карактеристичан је и за турску уметност XIX века исто толико колико и за нашу.¹⁵⁵ Ваза у облику путира скоро се сасвим губи, осим на припојасници конте Пера Властелиновића (Инв. бр. 6110)¹⁵⁶ где заједно са лавовима представља хералдички знак. Полукуглице разбацане без икаквог реда, које треба да представљају плодове, нарочито грожђе (Инв. бр. 757),¹⁵⁷ а у које се стављају двокраке гранчице какве овде потпуно подсећају на рогове (Инв. бр. 1101),¹⁵⁸ разбацани листићи завидне рељефности, на појединим припојасницама укомупоновани тако да подсећају на цвеће (Инв. бр. 6110),¹⁵⁹ по целој обради, изражајности и обликованости воде порекло из исламске уметности. Међутим, онај други тип флоралне декорације састављене од картуша, школњи, „S“-орнамента (Инв. бр. 1174)¹⁶⁰ везује се за барок, односно поједине барокне мотиве. Врпце и траке које прекривају целу површину припојасница, уплићући се у богате ките ружа, расцветалих и пупољака, са крупним лишћем што испуњава и најмањи делић празног простора (Инв. бр. 6089)¹⁶¹ воде порекло из рококоа. Умерена, али још увек живахна флорална орнаментика представља типични прелаз на средини XIX века (Инв. бр. 758),¹⁶² да мирну, елегантну и уздржану бидермајерску декорацију, која као да је преузета са неког перлама везеног предлошка (Инв. бр. 6093)¹⁶³, замене хералдични мотиви са унрштеним мачевима, пушкама и копљима. Али многе комбинације ових декоративних мотива постављене су тако да по систему излагања подсећају на стару исламску уметност.

Посебну групу чине припојаснице на којима се налазе композиције из грчког устанка 1821. године. Теме везане за борбу са Турцима лако су прихватале кујунџије из Македоније, Србије, Босне и Херцеговине. Велики грчки златарски центар Јањина, који је окупљао грчке и албанске мајсторе, давао је узорке и предлошке који су убрзо били копирани на читавом Балкану. Атина са копљем и штитом, на којем је Медузина глава са орловима и заставама око себе (Инв. бр. 1173),¹⁶⁴ постала је персонификација слободе заједно са младим ратницима са пиштољима, кубурама, кратким пушкама и заставама. Укрштене сабље, стреле с врхом у облику ластиног репа, добоши, заставе са копљем и јабуком, европске дршке пиштоља, кратки бодежи, двојне сенире, ратне сенире, стилизована дршка криса, старог јаванској оружја (Инв. бр. 769, 1094, 6097, 1100, 6090, 789)¹⁶⁵ представљају симболе ратништва позајмљених мотива са којих страна, али све то уоквирено ловоровим венцима који треба да укажу на романтичарско време које је морало да се одрази и на нашим припојасницама. Или кратке пушке заједно са тоболцем са стрелама, уоквирене псеудобарокним тракама, такође су један од украса који се јавља на

T. LXXXVII

T. LXXXI,
LIX, LXI,
LXII, LXIII

Сл. 9. Звездолика турска амаљија, куршум-хамаљи, Инв. бр. 3464, Музеј примењене уметности

припојасницама XIX века и који јасно указују колико је за наше мајсторе мало значило одређено време и како су они на својим радовима или на једном комаду знали и умели да споје европско са оружјем Далеког истока, средњовековно са оновременим. Међутим двоглави орао је најчешће доминирао цеом површином као симбол слободе.

Сви ти хералдички мотиви, чије је порекло било у давним временима и у далеким земљама, оживели су у тренутку устанничких борби, када се будио национални полет код поробљених народа, подстакнут заносом романтизма који је владао у Европи. Он се одразио и на припојасницама балканских народа као симбол једног времена и укуса.

Битољски мајстори под утицајем јањинских, односно грчких мајстора, упуштају се и у обраду фигуранних композиција на својим припојасницама. Вероватно уз помоћ калупа и узорака који им стижу из Јањине, они копирају мотиве типичне за грчки устанак, али и за општебалкански, јер говоре о борби противу Турака. Три теме су нарочито карактеристичне: приказивање Риге од Фере, грчког националног јунака (Инв. бр. 6113)¹⁶⁶ кога су ухватили Турци и погубили га под бедемима Београда, затим грчки устаник који покушава са мачем у руци да убије Турчина на коњу (Инв. бр. 6112)¹⁶⁷ и најзад богиња Атина са заставом и птицама, која наговештава слободу (Инв. бр. 1173).¹⁶⁸ То су теме које су тог тренутка актуелне и карактеристичне за цели Балкан, али у исто време задојене романтизмом који букти у читавој Европи.

Занимљиво је да се за компоновање историјских композиција узимају схеме из знатно раније хришћанске иконографије. Такав је случај и када се приказује заробљавање грчког јунака Риге од Фере (Инв. бр. 6113). Узимајући вероватно овај мотив са неке слике или графике тога доба, мајstor распоређујући личности у композицији успева да дочара драматичност тренутка. Иако се и овде поводи за старим, традиционалним начином компоновања да централна личност мора бити нешто виша од других фигура и да мора постојати мали размак између главне личности и осталих учесника, композиционо их чврсто повезује међусобно. Ако би се гледала схема ове композиције, одмах би било јасно да је као узор за распоред фигура послужила нека икона на којој је било приказано Јудино издајство. Груписање фигура на припојасници потпуно одговара поменутој иконографској теми, чија је и фабула могла да инспирише мајстора, јер је и Рига од Фере био издан. Међутим, грчки херој из устанка обучен је у аутентичан костим свога доба, као и Турци око њега. Јелен, џубе, силав, кратка пушка, чалма на глави Турака — све су то детаљи који дају већу веродостојност целој композицији. Мајstor не запоставља ни ликове. Смешак, зачућеност, ликовање и мржња на лицима Турака, достојанствени мир на лицу и у држању Риге од Фере, најбоље показује да је мајstor хтео да дочара тренутак.

Али, када се мајstor упустио у решавање амбијента, када је хтео да прикаже предео, мртве и рањене, тада му је понестало даха. Брдовит предео са зидинама и дрвећем, који би требало да представљају београдску тврђаву, дат је више као

T. LXXXVIII,
LXXXIX
T. LXXXVII

T. LXXXVIII

декоративни мотив него као пејзаж. Патуљасто, печурнасто дрвеће, које се среће на иконама XVI века, динje се и овде у три реда једно изнад другог. Несразмерно велики цвет са крупним лишћем на врху, види се да је копиран са неког другог узора. Мртви и рањени, поређани на исти начин један над другим, губе изглед људских бића. То јасно показује, како сам мајстор није био надар, без одређеног узора, да реши оне делове композиције који нису били на традиционалном предлошку.

И композиција на којој је приказан Грк на коњу како вуче Турчина за перчин, има сличности по композиционој схеми са приказивањем светога Ђорђа. Динамичност коња, покрет, добро моделовање у супротности је са коњаником, али је зато замах стојеће фигуре допринео извесном посебном ритму у целији композицији. Трећа историјска композиција где је приказана богиња Атина, у начину приказивања скоро да подсећа на француску „Маријану“ која је владала на романтичарским сликама, графикама и гравурама тога доба.

Европа је од почетка XIX века била поприште ратова и устанака. Наполеонови ратови који су додирнули и далматинске обале допринели су да се ратна хералдика (укрштени топови, пушке, сабље, заставе, шатори, кратке пушке, добоши) употреби и на припојасницама које су биле израђиване на Балкану. Тако су се прошириле теме наших мајстора припојасница, исте оне које се тада јављају и на француском, немачком и аустријском портулану и фајансу, опет у духу романтичарских тежњи тога доба. Тако и српски, македонски и грчки мајстори у корак са Европом дају нов призвук у декоративним и композиционим решењима на припојасницама. Међутим и ту мајстори обрађују своје традиционалне мотиве, тако да припојаснице са Балкана задржавају свој посебан изглед. Додајући уз сплет ратних справа птице како кљују плодове, двоглавог орла, хералдичке цветове, рогове изобиља, ренесансне мотиве, стварајући своју варијанту, која неоспорно обогаћује и светску ризницу орнамената овог периода.

На једној припојасници из XVIII века (Инв. бр. 6095),¹⁶⁹ по реклом из Котора, на средини је у високом рељефу приказан каторски једрењак са људима на њему и свим детаљима који су ту уобичајени. Златари из Котора су на свој начин приказивали једну доста компликовану композицију. Један век наслеђује, што ће рећи у XIX веку, припојаснице из скадарско-каторског региона израђиваће се такође у духу оновремених обичаја са хералдичким композицијама које ће их још јаче повезати са радовима и других мајстора на Балкану.

T, LVI

Тражења, композиције, уношење новог поред старих елемената, преномпоновање давно заборављених мотива јесте и нов допринос у општем схваташњу украсавања. Тако су на изглед и беззначајни предмети, за које се често веровало да су само докуменат етнографског материјала, у суштини пружили нове доказе, сећања и алузије драгоцене за проучавање овог периода.

Бацајући општи поглед на три врсте кутија које су се паралелно израђивале у радионицама балканских земаља, добија се посебна слика о радионицама, мајсторима и људима у распону од XVII до краја XIX века.

Као једна од најјачих и најмаркантнијих златарских радионица у свом тренутку јесте Битољ, који својим радом не доминира само у Македонији него и на читавом Балканском полуострву. Економски јак град, центар турске политичке управе, имао је могућности да негује златарство које се одликовало богатством декоративних мотива и са Истока и са Запада стопљених у једну целину. У њему се у XVII и XVIII веку израђују филактерији на којима доминира лик светог Ђорђа и Димитрија, али и енамлуци са компликованим исламским мотивима. Припојаснице, које су пре свега предмети лаичког порекла, прикупљају елементе барокних струјања која преко Солуна и Јањине налазе уточиште у Битољу.

Насупрот овом јаком центру, мајстори у Скопљу, нешто удаљенији од запљускивања тадашњих европских струјања, у својим радовима доста црпу старе мотиве који су понекад само бледа копија ранијег стварања. Призрен и Скадар користећи се старим техникама, обрађујући енамлуке и припојаснице на свој посебан начин, украсавајући их филиграном, коралом и саватом, читко и једноставно примењују орнаменте који им долазе са Приморја.

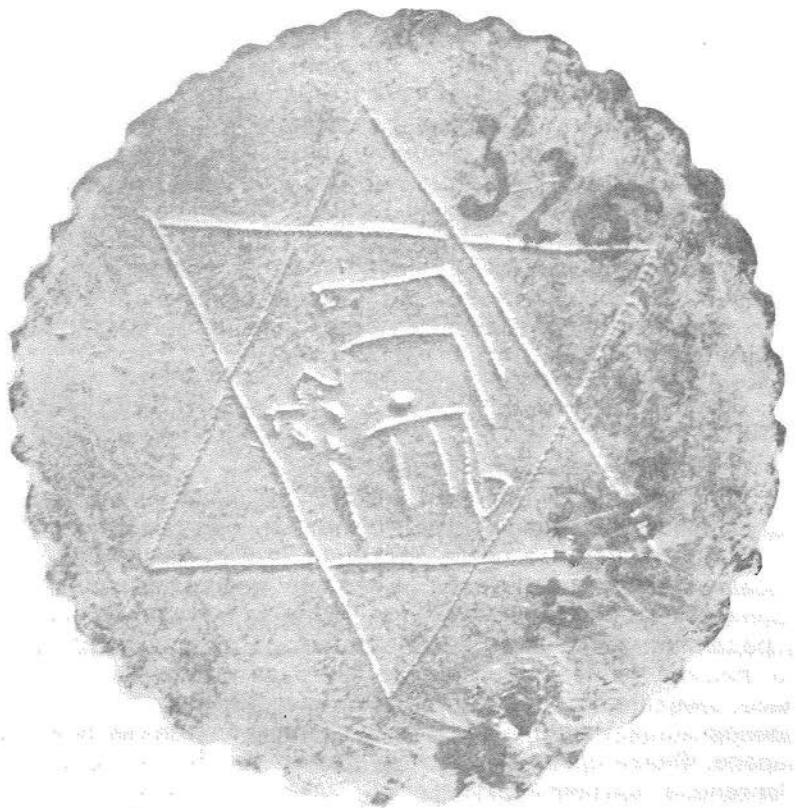
У декорацији припојасница нарочито се одваја Крушево (Македонија) чији мајстори путујући по Далеком истоку доносе старе, али и нове мотиве и уносе у своје радове утицаје мелнидских и грчких икона на филактеријима, али и тканина на припојасницама у позном XVIII и XIX веку.

Нови Пазар и Пљевља држе се стално старих узоре, нарочито када на филактеријима приказују познате светитеље. Иконе које су кружиле тим крајевима послужиле су им као узор за даља стварања.

У XVII и XVIII веку у Босни и Херцеговини, као два јака златарска центра истичу се Сарајево и Мостар, што не значи да и у другим местима нису израђивани филактерији, енамлуци и припојаснице. Међутим оно што је карактеристично за ове центре јесте да се на филактеријима огледају јаки утицаји италокритских икона, али да су им зато енамлуци без неких значајнијих и особитијих решења. Пентаграм и хексаграм је стални украс босанских и херцеговачких златара када обрађују енамлуке. На припојасницама, пак, из ових радионица, у XVII и XVIII веку још увек живе ренесансни мотиви, иако су они давно заборављени у другим златарским центрима.

Поред ових, поменутих центара, веома упадљивих и карактеристичних по своме раду, постојали су и многи други који су израђивали металне кутије повинујући се укусу тога доба.

Без обзира на одређене специфичности и карактеристике поменутих златарских радионица које су се бавиле тим пословима, ипак је постојао један стил који их је и повезивао међу собом. Филактерији, који су имали своју одређену намену и на чији је изглед утицала молитва и веровање, у XVII веку

Сл. 10. Турска амајлија са хексаграмом, Инв. бр. 6072, Музеј примењене уметности.

се уклапају у општа струјања карактеристична за цели Балкан. Ако би се приказивање и ликовно обликовање филактерија у XVII веку упоредило са оковима јеванђеља Матије из Софије, Кондо Вуна, Петра Смедеревца, Дмитра из Липове, и то само: обрада фигуре, композиција, покрет, видело би се да је у питању исти стил који влада на металним рељефима од XVI до средине XVII века. Ако би се упоредили декоративни мотиви, као на пример зарубљена ружица на припојасницама XVIII века рађеним у Битољу, али исто тако и у Херцеговини, видела би се опет сличност са радовима познатих златара XVII века, као што је случај на окову јеванђеља Михајла Требињца.

Док на филактеријима владају стара уметност и традиције у компоновању и ликовном приказивању, а у енамлуцима исламски мотиви дugo животаре као одређени украс, новину доносе припојаснице.

Мајстори разних региона: из Јањине, Битоља, Струге, Призрена, Скадра, Котора, Новог Пазара, Пљевља, Сарајева, Мостара и многих већих и мањих градова нису били неуки да не би могли да прихвате ново и да га примене заједно са старим. Када нису били приморани да се држе одређених узорака, да строго приказују сцену, лик, декоративни мотив који се односи на одређену молитву, могли су по својој вољи и инвенцији да примене украс, детаљ, фигуру, мотив који им је био близак,

али који је био и нешто ново. Па и ту заједнички елементи, било заостали још из доба ренесансне, барона или тадашњих стилова, провлачили су се кроз златарске радионице балканских народа, понављајући и преузимајући мотиве један од другог и стварајући један посебан стил скоро на читавом подручју ослобођеном од Турака и оном које је још било под турском влашћу. Поједине специфичности што се код њих јављају више делују у детаљима, а мање у општем схватању које је слично на целом подручју Балкана. Зато припојаснице и чине једну целину, без обзира на то за кога су рађене и ко их је радио. Заједничко им је било да су своје декоративне узоре црпли из бескрајне источњачке ризнице орнамената додајући и оновремене нове, европске мотиве, али прилагођавајући их својим схватањима.

* * *

Филактерији су ишчезли крајем XIX века у исто време када и енамлуци. Ново време је донело и нове талисмане. Припојаснице су нестале онога дана када је наступила нова мода одевања, наоружања и када је народну војску заменила регуларна са одређеним униформама. Меци за пушку су се ређали у реденицима, па није било потребно да златари кују кутије за фишаке са барутом, које ће уз то да приме и енаме, записе, амајлије, па и слике светаца. Крај XIX века значи и крај припојасница. Ново оружје и нове прилике захтевали су и нове украсе. Филактерији се замењују иконицама фабричке израде. Постепено повлачење Турака са Балкана значило је и постепено нестање припојасница, као и енамлука. Као што су никле са номадским народима који су их донели на Балкан у IX веку, чувајући у њима поред свих потреба и талисмане, тако су после десет векова нестале припојаснице, филактерији и енамлуци прогнани новом цивилизацијом. Једино су остали још увен зодијачки знаци, хороскопи и веровања у зле и добре дане, чији се знакови и данас урезују на привеске, амулете и талисмане као што је то било и пре много векова, када су се људи бојали вунодлака, вештица и демона, и помоћу магијских знакова покушавали да се од њих заштите.

НАПОМЕНЕ

1. A. Hekler, *Ungarische Kunstgeschichte*, Berlin 1937, 7—8, fig. 1, 2; A. Kampis, *Kunst in Ungarn*, Budapest 1966, 8—9; I. Dieneš, *Umetnička obrada metala u Mađara u doba nase-ljavanja njihove današnje teritorije*, predgovor katalogu »Mađarsko zlatarstvo od X do XIX veka«, Beograd—Zagreb 1968, kat. br. 1—6, sl. 1—6.
2. A. Hekler, н.д., 7—8; A. Kampis, н.д., 8—9.
3. Исто.
4. Ц. Кристановъ — И. Дуйчевъ, Естествознанието в средновековна България. Сборник от исторически извори. I. Допитванията на Българите до папа Николай I през. 866. София 1954, 50-51. Р. 62
5. Исти, н.д., 50—51, Р. 79.
6. Примерци се чувају у Музеју у Одеси и у Музеју драгоцености у Кијеву.
Ур.: Н. Кондаковъ, Русские клады изслѣдований древностей велиокняжескаго периода. I. том. С. Петербургъ 1896, 42.
7. Н. И. Рѣпниковъ, Отчетъ раскопкахъ въ Бѣжацкомъ, Весьгонскомъ и Демянскомъ уѣздахъ 1902. Извѣстия, имп. Археолог. ком. въп. бѣ. С. Петербургъ 1904, 17-18, I. III, фиг. 23.
8. У првим вековима хришћанства црква се веома енергично борила против амулета и талисмана. Али како су веровања у њих била веома јака, после два одржана сабора где се расправљало о амулетима и талисманима, дозвољено је да хришћанин може са собом да носи иконицу, амајлију, која би га у извесном смислу штитила од зла. Филактерион-филактериј је у ствари била кутијица у којој су се чувале свете ствари ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΤΚΥΚΛΟΓΙΟΙ ΔΕΙΑ, 1967 S. V. ФУЛАИГРIOV.
Енколпија је грчка реч и изврно означава реликвијар са комадићима крста на којем је Христ разапет. Као већ поznат појам појављује се у IX веку (811.) када Нићифор Исповедник поклања папи Лаву III кутију са делићем часног крста коју назива енколпијом (уп.: Likovna enciklopedija, III, s.v. enkolpion).
9. Позната су мноштва апокрифних молитава, формула и заклетви против разних страдања и болести, а нарочито против уједа змије, бесног пса, против крвотечине из носа и уста и других болести и невоља. Такви текстови се налазе у рукописима од XIII века, па надаље (уп.: С. Новаковић, Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога, Београд 1904, 599, и даље; М. И. Соколовъ, Апокрифический материал для объяснения амулетовъ называемыхъ змѣевиками, Журналъ Министерства Народного Просвѣщенија, часть CCLXIII, 1889, јунъ, 341 и даље).
10. Свети Сава је послао из Јерусалима студеничном игуману Спиридону између осталог и намичак који је тамо нашао, да би га игуман носио уза се (уп.: М. Башић, Из старе српске књижевности, СКЗ, Београд 1911, 324; Т. Ђорђевић, Зле очи у веровању јужних Словена, СКА књ. LIII, Српски Етнографски зборник, књ. 23, Београд 1938, 188). Т. Ђорђевић наводи да се и у новије време узимало камење из

шпиља у околини града Осора на отоку Цресу, јер је ту живео свети Гауденције. Камичци су се носили око врата да би заштитили од уједа змија (уп.: Т. Ђорђевић, н.д. 189).

11. У депозитима српске и босанске властеле која је своје драгоцености чувала у Дубровнику јављају се и разне врсте талисмана и амулета који имају одређену симболику и профилактична значења. Тако су, на пример, зуби означавали плодност (уп.: L. Hausmann — L. K. Rettenbeck, Amulett und Talisman, München 1966, 102). У депозиту Руђине Мркше Жарковића помиње се прасећи окован зуб (уп.: Љ. Стојановић, Старе српске повеље и писма, књ. I, део II, бр. 411). Према једној бретонској легенди брижљиво се чувају језици хидре или змаја које је јунак убио, јер му служе да правдом посрани узурпатора (уп.: Dictionnaire des Symboles, 1969, s.v. langue, стр. 452). Према веровањима језик чува и од отрова (уп.: L. Hausmann — L. K. Rettenbeck, н.д., 102). Деспот Ђурађ Бранковић имао је педесет окованих змајевих језика (уп.: Љ. Стојановић, Старе српске повеље и писма, књ. I, део II, бр. 639). Оковане канџе орлова које се takoђе налазе међу скупоценностима Ђурђа Бранковића означавале су место у високом друштву (уп.: Dictionnaire des Symboles, s.v. jambe, 427). Драго камење имало је своје одређено симболичко и магиско значење. У свим депозитима се оно спомиње само или у неком прстену или каквом другом комаду на-кита. Без сваке сумње оно је својом магичном моћи чувало власника. Т. Ђорђевић наводи примере народних песама у којима се виде његова магична својства. Тако, на пример, када немачки бан пише љубији Момчиловија да отрује Момчила, она му одговара:

Украст ћу му моћи од помоћи

И драги камен из перчина свијетла (уп.: Т. Ђорђевић, Зле очи, 189). Драги камен се носи, према народним песмама, у златној кутији. Када вила Анђелија даје Милошу као награду кутију од злата, она каже:

У кутији алем камен драги

Нâ то теби, мој посинче мио,
Ту је теби срећа за јунаштво,
Немој ником за то називати ...
(уп.: Т. Ђорђевић, Зле очи, 242).

12. Према муслиманском предању амајлију је нашао Адам, и дао је Еви. Адамова кћи Анак је њу украла, да би помоћи магијских имена и слова гонила демоне (уп.: Т. Ђорђевић, Зле очи, 242).

13. У Музеју примењене уметности налазе се две такве књиже које садрже цртеже образца како треба да се напише енам (уп.: М. Ђукановић — З. Јанц, Оријентални рукописи, Музеј примењене уметности, Београд 1973, кат. бр. 31, 32).

14. С. Кристановъ — И. Дуичевъ, н.д., 537.

15. Т. Ђорђевић, н.д., 233.

16. С. Кристановъ — И. Дуичевъ, н.д., 554—556, фиг. 41.

17. Р. Катић, Средњовековна медицина, Београд 1970.

18. Н. Радојчић, Српски Абагар, Етнолог Iv, Љубљана 1930/31, 206.

19. Т. Ђорђевић, н.д., 189.

20. С. Л. Костовъ, Амулети противъ уроци, Извѣстия на Народния Етнографски музей въ София, год. I, кн. II, 1921, 104, фиг. 9.
21. Исти, н.д., 105.
22. Т. Ђорђевић, н.д., 281.
23. Исти, н.д., 285—286.
24. Л. Грјић Бјелоносић, Амаљије и записи, Босанска вила бр. 1, Сарајево 1912, 11, 29.
25. Т. Ђорђевић, н.д., 287.
26. Н. Радојчић, Српски Абагар, 187—207.
27. Каталогъ собрания древностей графа А. С. Уварова, от. VIII-XI, Москва 1908, 97-98.
28. Исти, н.д., 98; Но. 347—351, црт. 76, 77.
29. Уп.: у Каталогу бр. 15.
30. Л. Грјић Бјелоносић, н.д., 29; Т. Ђорђевић, н.д., 242.
31. Л. Грјић Бјелоносић, н.д., 11.
32. Т. Ђорђевић, н.д., 289.
33. Исто.
34. L. Hausmann — L. K. Rettenbeck, н.д., 8—14.
35. С. Новаковић, Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога, Београд 1889/II, 516.
36. Исти, н.д., 517.
37. Исти, н.д., 518.
38. Исти, н.д., 519.
39. Н. Радојчић, Српски Абагар, 191.
40. Исти, н.д., 205.
41. Т. Ђорђевић, Поред Топлице, путописне белешке, Браство Светог Саве VII, 1896, 40.
42. Н. Радојчић, Српски Абагар, 189: „... Који год га човек има уза се, од сваког зла, од нагле смрти и од ђавола да буде избављен...“ — молитва у Абагару.
43. Исти, н.д., 205.
44. Т. Ђорђевић, Зле очи, 285—289.
45. Л. Грјић Бјелоносић, н.д., 11.
46. С. Л. Костовъ, н.д., 105.
47. Т. Ђорђевић, Зле очи, 287; уп.: Каталог бр. 38, 39.
48. L. Hausmann — L. K. Rettenbeck, н.д., 11—12.
49. Исти, н.д., 252—254.
50. G. C. Stone, A Glossary of the Construction, Decoration and Use of Armes and Armoire, 1934, s.v. Patch Box.
51. M. Creutz, Kunstgeschichte der edlen Metalle, Stuttgart 1909, fig. 68, 69.
52. L. Hausmann — L. K. Rettenbeck, н.д., 8, 229, fig. 313.
53. Исто.
54. Н. Радојчић, Српски Абагар, 189, Т. I.
55. Исти, н.д., 189.
56. С. Новаковић, Примери књижевности и језика, 519: рукопис Народне библиотеке бр. 54.
57. Н. Радојчић, н.д., 190.
58. J. Aufhauser, Das Drachenwunder des Heiligen Georg in der griechischen und lateinischen Ueberlieferung, Byzantinisches Archiv, H. 5, Leipzig 1911, 2, 26.
59. С. Новаковић, Легенде о Светом Ђорђу у старој српској-словенској и народној усменој књижевности, Старине VIII, 1876, Старине XII, 1880, 129—163; Д. Павловић — Р. Ма-

- ринковић, Из наше књижевности феудалног доба, Сарајево 1959, 187.
60. Уп.: Т. Ђорђевић, Поред Топлице, 23, 29.
61. D. R. Howell, Al Khadr and Christian Icons, Ars Orientalis, VII, 1968, 43.
62. Т. Ђорђевић, Поред Топлице, 23, 29.
63. Исто.
64. Т. Ђорђевић, Зле очи, 287—288.
65. Н. Радојчић, н.д., 190.
66. Уп.: Каталог бр. 4.
67. Т. Ђорђевић, Поред Топлице, 39.
68. С. Новаковић, Примери старе књижевности, 517.
69. Т. Ђорђевић, Зле очи, 238.
70. Исто.
71. О овим кутијама у Зборнику Археолошког музеја, Скопље, Споменица Димче Коцо (у штампи).
72. M. Chatzidakis, Les icones grecques post-byzantines au Liban, Icones Melkites, Beyrouth 1965, 228—229, No. 101.
73. Уп.: Каталог бр. 11.
74. D. R. Howell, н.д., 41.
75. Исти, н.д., 48.
76. M. Chatzidakis, н.д., 228—229, No. 101.
77. С. Новаковић, Примери књижевности и језика (1904.) 602.
78. Уп.: Каталог бр. 12.
79. С. Новаковић, н.д., 608.
80. Исто.
81. С. Новаковић, н.д., 599.
82. Исти, н.д., 602.
83. Исто.
84. Уп.: Каталог бр. 35.
85. На једној икони из XVII века у Софији приказан је такође цар Калојан у војничком оделу (уп.: Ikone sa Balkana, Beograd 1970, т. 151) а на једној мелкидској икони из 1727. године коју је сликао Hanna Al-Qudsi такође је слично приказан (уп.: Icones Melkites, No. 47).
86. Уп.: Каталог бр. 10.
87. Уп.: Каталог бр. 21.
88. Иконе са Балкана, т. 151; Icones Melkites, No. 47.
89. Т. Ђорђевић, Поред Топлице, 40.
90. Уп.: Каталог бр. 1.
91. Уп.: Каталог бр. 2.
92. Уп.: Каталог бр. 7; С. Петковић, Легенда о св. Мини, Старијар XX, 1969, Београд 1970, 280, 282.
93. Уп.: Каталог бр. 19.
94. S. M. Pelikanides — P. C. Christou — Ch. Tsoumis — S. N. Kadas, The Treasures of Mount Athos, illuminated Manuscripts, vol. I, Athènes 1974, Cod. 488, fol. 58v, p. 154.
95. I. Racz, Art Treasures of the Eastern Orthodox Church of Finland, in the Kuopio Orthodox Church Museum, Helsinki 1971, fig. 55.
96. Icones Melkites, No. 47.
97. М. И. Соколовъ, Апокрифический материалъ, 342.
98. Исти, н.д., 345.
99. Исти, н.д., 347.
100. Исти, н.д., 354—355, 361.
101. С. Новаковић, н.д., 517.

102. M. Gavazzi, Sator-formula u Južnih Slovena, Narodna Stara, II, Zagreb 1923, 39—46.
103. М. И. Соколовъ, н.д., 354—355.
104. Исти, н.д., 342.
105. Исти, н.д., 345, 354—355.
106. Уп.: J. F. Hayward, European Firearms, Victoria and Albert Museum, London 1966, Pl. XXIII, 59; XXV, 59, 65; Ђ. Петровић, Порекло и карактеристика пиштоља, зв. леденица, Бока, II, Херцег-Нови 1970, 162—163, 166—167.
107. F. Babinger, Mehmed II der Eroberer und Italien, Byzantion XXI, 1951, 127—170.
108. A. Speltz, Les styles des ornements, s.a., Pl. 347/3.
109. М. И. Соколовъ, н.д., 343.
110. Исти, н.д., 344.
111. A. Speltz, н.д., Pl. 237/3, 285/6.
112. A. Škaljić, Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1957, s.v. enam.
113. У хришћанској иконографији постоји такође представа „Недремано око“.
114. Уп.: Каталог бр. 36.
115. Т. Ђорђевић, Зле очи, 263.
116. Уп.: Каталог бр. 20.
117. Dictionnaire des Symboles, s.v. corail, p. 233.
118. Исто.
119. Исто, н.д., 237—238.
120. Исто.
121. Исто.
122. Уп.: Каталог бр. 74, 75.
123. Уп.: Каталог бр. 74.
124. Уп.: Каталог бр. 53.
125. Уп.: Каталог бр. 52.
126. C. E. Arseven, Les arts décoratifs turcs, Istanbul 1940, 266, fig. 61a.
127. Уп.: Каталог бр. 46—48.
128. М. Ђунановић — 3. Јанц, Оријентални рукописи, кат. бр. 18.
129. K. Erdmann, Ka'bah — Fliesen, Ars Orientalis, III, 1959, 193—194; K. Otto-Dorn, Türkische Keramik, Ankara 1957, T. 78.
130. K. Otto-Dorn, н.д., T. 78.
131. K. Erdmann, Neue Arbeiten zur türkischen Keramik, Ars Orientalis, V, 1963, 191—219.
132. Исти, н.д., 201.
133. Исти, Ka'bah — Fliesen, 197.
134. Уп.: Каталог бр. 49.
135. Уп.: Каталог бр. 50.
136. Уп.: Каталог бр. 40—46.
137. Уп.: C. E. Arseven, н.д., 275, fig. 629.
138. В. Карапић, Српски речник, Београд 1935, с.в. фишеклија.
139. Исти, н.д., с.в. палацка, паласка.
140. А. Škaljić, н.д., с.в. фишеклија.
141. Исто.
142. Уп.: Каталог бр. 97.
143. L. Hausmann — L. K. Rettenbeck, н.д., 97.
144. У средњовековним Физиолозима помињу се разне врсте птица од којих свака има своје одређено значење.
145. Љ. Стојановић, Старе српске повеље и писма, бр. 639.
146. Dictionnaire des Symboles, s.v. jambe, p. 427.

147. L. Hausmann — L. K. Rettenbeck, н.д., 111.
148. Исти, н.д., 224.
149. Abu-l-Faradj Al'Ush, Les bois de l'ancien mausolée de Khalid Ibn Al'Walid à Hims, Ars Orientalis, V, 1963, 111—139.
150. H. Stern, Recherches sur la Mosquée Al'Aqsà et sur les mosaïques, Ars Orientalis, V, 1963, 27—47.
151. Уп.: Каталог бр. 56.
152. Уп.: Каталог бр. 85.
153. Уп.: Каталог бр. 51.
154. Уп.: Каталог бр. 58.
155. C. E. Arseven, н.д., fig. 10.
156. Уп.: Каталог бр. 58.
157. Уп.: Каталог бр. 85.
158. Уп.: Каталог бр. 74.
159. Уп.: Каталог бр. 58.
160. Уп.: Каталог бр. 69.
161. Уп.: Каталог бр. 72.
162. Уп.: Каталог бр. 71.
163. Уп.: Каталог бр. 73.
164. Уп.: Каталог бр. 93.
165. Уп.: Каталог бр. 61—66.
166. Уп.: Каталог бр. 94.
167. Уп.: Каталог бр. 95.
168. Уп.: Каталог бр. 93.
169. Уп.: Каталог бр. 59.

Das Museum der angewandten Kunst in Beograd besitzt eine grosse Kollektion von Phylakterien, Enamlüks und Gürteltaschen — Metallschachteln deren Form durchaus ähnlich ist. Sie sind mit Kompositionen christlicher und islamischer Herkunft, heraldischen Motiven, Kriegsszenen, sowie Ornamenten von symbolischer Bedeutung verziert.

Phylakterien sind Schachteln in denen allerlei zauberkäftige Schutzinschriften, Bibelzitate und Gebete verwahrt wurden, die den Besitzer vor verschiedenen Krankheiten beschützen sollten. Auf Grund von Inschriften und Gebetformeln aus dem alten serbischen Schrifttum, in denen man sich an bestimmte Heilige um Schutz gegen allem Unheil und Bedrägnis wandte, wurde in vorliegender Studie der Versuch unternommen, einen Zusammenhang zwischen ihnen herauszufinden und an Hand solcher Texte die ikonographischen Kompositionen auf den Phylakterien zu deuten. So sind, z.B., auf der einen Seite des Phylakterions Inv. Nr. 2936 die Gottesmutter mit dem Christuskind und auf der anderen Seite der hl. Nikolaus und Johannes Prodromos dargestellt. Die Gottesmutter mit dem Christuskind schützte vor allem Unheil, der hl. Nikolaus half den Reisenden in der Not und behütete dieselben, während Johannes, dargestellt mit seinem abgehauenen Haupt in der Hand, einem Gebet gegen Fieber entspricht. In diesem Gebet heisst es: so wie dessen abgehauenes Haupt sich schüttelt, so möge der »Schüttelfrost« vom Menschen abgewendet werden. Zwei weitere Heiligen, die auf den Phylakterien dargestellt waren, sind der hl. Georg und Demetrios, deren Kult im Osten, besonders auf dem Balkan, stark verbreitet war, weswegen ihnen auch die Macht eines Schutzheligen zugeschrieben wurde. Neben diesen beiden Heiligen, erscheinen auf den Phylakterien auch noch: der hl. Menas, dessen Kult auf dem Balkan sehr entwickelt war, der hl. Haralampos, der vor der Pest schützte, und daher in Mazedonien und Griechenland in hohen Ehren stand, und schliesslich der hl. Achileos.

Neben den Schutzheiligen deren Darstellung auf den Phylakterien aus dem Museum der angewandten Kunst vertreten ist, finden sich auch Kompositionen die an alte Themen aus der Literatur über Dämonen und deren Vertreibung anklingen. Auf einem Phylakterion (Inv. Nr. 2928) sind verschiedene Tiere — Vögel, Schlangen und Insekten — sowie zwei Heilige mit Täfelchen in der Hand abgebildet. Diese Komposition bezieht sich auf eine alte Legende von den beiden Brüdern Sisinius und Sinodorus, welche die Namen der Hexen (und sie hatten deren zwölf) in Erfahrung gebracht hatten und dadurch Hexen und Dämonen in die Flucht jagten. Erzengel Michael, der im alten serbischen Schrifttum ebenfalls als Dämonenverfolger galt, ist auch auf einem Phylakterion (Inv. Nr. 2940) genau so dargestellt, wie er im entsprechenden Texte beschrieben wurde: mit dem Fuss gegen die Schlange zum Schlag ausholend, während er in der rechten Hand sein Schwert zückt.

Gute und schlimme Tage bilden ebenfalls ein Thema auf unseren Phylakterien. Durch Vermerk des betreffenden Datums am Phylakterion soll das Verhängnisvolle solcher Tage abgeleitet werden.

Alle diese Phylakterien entstammen dem Zeitabschnitt vom XVII. bis Ende XIX. Jahrhunderts.

Als Parallele zu den Phylakterien wurden für die Moslems Enamlüks hergestellt — ebenfalls Metallschachteln, worin man »Enams« bei sich trug. Auch diese Art von Schachteln hat, desgleichen wie das Phylakterion, die Eigenschaft eines Talismans. Auf den Enamlüks findet man Ornamente, welche für den Islam charakteristisch sind, und zwar: Sonne, Mond, Sterne, Pentagramm und Hexagramm, Moschee, Istanbul mit dem Goldenen Horn, die Vedute von Mekka. Aus der gleichen Periode wie die Phylakterien, das heißt vom XVII. bis zum XIX. Jahrhundert, oft auch in denselben Werkstätten gearbeitet, auf dem Balkan, wo Christen und Moslems nebeneinander lebten, ist es durchaus verständlich, dass beiden diesen Schachteln dieselbe beschützende Kraft beigelegt wurde.

Die auf den Enamlüks erscheinenden dekorativen Motive finden sich aber auch auf den Phylakterien, was ein gegenseitiges Durchdringen der beiden bezeugt. Auch dienten gewisse Arten von Amulette, dreieckig und zylindrisch, den Moslems sowie den Christen gleicherweise zum Schutz. Bekanntlich wurden in den Phylakterien auch Inschriften getragen, welche die Hodschas und Derwische schrieben, so wie es in den Enamlüks Gebete christlicher Mönche gab.

Aus diesen beiden Arten von Schachteln entstanden die Gürteltaschen — Patrontaschen mit zweifacher Bestimmung: sie sollten in ihrem Inneren Patronen mit Pulver und Kugeln verwahren, aber durch die auf ihrem Äusseren dargestellten, an das Christentum bzw. den Islam gebundenen Kompositionen, den Besitzer vor allem Unheil schützen.

Die Patrontaschen gehören in den Zeitabschnitt vom XVIII. bis Ende des XIX. Jahrhunderts. Sie haben sich die damaligen europäischen Stile angeeignet, aber vorzugsweise jene Motive, welche an die mit dem Glauben der Christen und Moslems verbundenen symbolischen Ornamente erinnern. Da sind Elemente der Spätrenaissance, Barock, Rokoko, Klassizismus und Romanik vertreten. Im XIX. Jahrhundert, nach dem griechischen Auf-

stand (1821), erscheinen Kompositionen, wie die Gefangennahme des Riga de Fera, des bekannten Helden der Griechen, sodann der Kampf der Aufständigen mit den Türken, schliesslich auch heraldische Motive aus der Zeit der napoleonischen Feldzüge.

Metallschachteln für Patronen, Pulver und Kugeln sind bezeichnend für den Balkan. Im Westen wurden Patrontaschen ausschliesslich aus Leder verfertigt, während im Osten, in der Türkei, neben den ledernen manchmal auch solche aus Metall auftreten, welche sich in der Gestaltung und Ausschmückung fast überhaupt nicht von den Enamlüks unterscheiden. Da Patrontaschen Christen wie Moslems gleicherweise trugen, ist es verständlich, dass die dekorativen Motive an den Taschen stark verflochten erscheinen, und dass Elemente der europäischen Stile auf eine besondere Art und Weise verwendet wurden, die im Grunde eine orientalische Abweichung der damaligen Stile darstellt.

Während als Vorlagen für die ikonographischen Darstellungen auf den Phylakterien griechische, kretische, melkidische, mazedonische und serbische Ikonen, aber auch Kameen aus dem XIII. und XIV. Jahrhundert gedient hatten, und auf den Enamlüks festgelegte islamische Motive angewandt wurden, benützte man als Vorbild für die dekorativen Motive an den Patrontaschen die aus Italien importierten, reich verzierten Waffen, aber auch den damaligen Holzschnitt, der viele abendländische Elemente in sich aufgenommen hatte.

Die bedeutendsten Werkstätten, in denen Phylakterien, Enamlüks und Patrontaschen hergestellt wurden, befanden sich in Bitolj, Struga, Skopje, Novi Pazar, Prizren, Peć, Kotor, Resan, Sarajevo, Mostar. Jede dieser Werkstatt hat eigene dekorative Motive und charakteristische Merkmale einbezogen. Auf die Werkstatt von Bitolj haben zwei grosse griechische Zentren, Saloniki und Janjina, Einfluss geübt, aber desgleichen auch die Kunstströmungen aus dem Westen, da Bitolj in der Türkenzzeit einer der wichtigsten kulturellen, wirtschaftlichen und administrativen Mittelpunkte des Osmanischen Reiches gewesen ist.

Die Phylakterien, Enamlüks und Patrontaschen verschwanden zur gleicher Zeit, Ende des XIX. Jahrhunderts, als auch die Lebensweise, Auffassungen und Gebräuche auf der Balkanhalbinsel grundlegende Änderungen erfuhren.

Tafeln:

- Tafel I, 1, 2. Phylakterion, unbekannte Werkstatt in Serbien, XVII.
Jahrh., Inv. Nr. 2936
- T. II. Phylakterion, unbekannte Werkstatt in Serbien, XVII. Jahrh.
Inv. Nr. 2728.
- T. III, 1, 2. Phylakterion, unbekannte Werkstatt in Serbien, XVII.
Jahrh., Inv. Nr. 2937.
- T. IV, 1, 2. Phylakterion, unbekannte Werkstatt, XVII. Jahrh., Inv.
Nr. 2785.
- T. V, 1, 2. Phylakterion, unbekannte Werkstatt, XVII. Jahrh., Inv.
Nr. 2935.
- T. VI. Phylakterion, Werkstatt in Bitolj, XVII. Jahrh., Inv. Nr. 2933.
- T. VII, 1, 2. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien, XVIII. Jahrh.,
Inv. Nr. 4964.
- T. VIII, 1, 2. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien, XVIII. Jahrh.,
Inv. Nr. 2927.
- T. IX. Phylakterion, Werkstatt in Bitolj, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 2781.
- T. X. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien, XVIII. Jahrh., Inv.
Nr. 768.
- T. XI, 1, 2. Phylakterion, Werkstatt in Bitolj, XVIII. Jahrh., Inv. br.
763.
- T. XII. Phylakterion, Werkstatt in Novi Pazar, XVIII. Jahrh., Inv.
Nr. 1170.
- T. XIII, 1, 2. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien, XVIII. Jahrh.,
Inv. Nr. 2931.
- T. XIV. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien, XVIII. Jahrh., Inv.
Nr. 2701.
- T. XV. Phylakterion, Werkstatt in Bitolj(?), XVIII. Jahrh., Inv. Nr.
2928.
- T. XVI. Phylakterion, Werkstatt in Struga, XVIII. Jahrh., Inv. br.
766.
- T. XVII. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien, XVIII. Jahrh., Inv.
Nr. 2698.
- T. XVIII. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien, XIX. Jahrh., Inv.
Nr. 2940.
- T. XIX. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien, XVIII. Jahrh., Inv.
Nr. 2703.
- T. XX. Phylakterion, Werkstatt in Bitolj, XVIII. Jahrh., Inv. Nr.
1172.
- T. XXI. Phylakterion, Werkstatt in Pljevlja, XVIII. Jahrh., Inv. Nr.
1171.
- T. XXII. Phylakterion, Werkstatt in Struga. XIX. Jahrh., Inv. Nr.
2924.
- T. XXIII, 1, 2. Phylakterion, Werkstatt in Bitolj, 1822, Inv. Nr.
2727.
- T. XXIV. Phylakterion, Werkstatt in Serbien, 1843, Inv. Nr. 6106.
- T. XXV. Phylakterion, Werkstatt in Skopje, 1846. Inv. Nr. 2702.
- T. XXVI. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien (Strumica?),
1854, Inv. Nr. 4966.
- T. XXVII. Phylakterion, Werkstatt in Bitolj, 1861. Inv. Nr. 2938.
- T. XXVIII. Phylakterion, Werkstatt in Mazedonien, XIX. Jahrh.,
Inv. Nr. 2934.
- T. XXIX. Phylakterion, Werkstatt unbekannt, XIX. Jahrh., Inv. Nr.
2923.
- T. XXX, 1, 2. Phylakterion, Werkstatt unbekannt, XIX. Jahrh., Inv.
Nr. 2929.

- T. XXXI. Phylakterion, Werkstatt unbekannt, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 2932.
- T. XXXII. Phylakterion, Werkstatt unbekannt, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 4975.
- T. XXXIII. Phylakterion, Werkstatt in Serbien, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 2939.
- T. XXXIV. Phylakterion, Werkstatt unbekannt, XIX. Jahrhundert, Inv. Nr. 2941.
- T. XXXV. Phylakterion, Werkstatt in Bitolj, 1892. Inv. Nr. 767.
- T. XXXVI. Enamlük, ausgegraben im Dorfe Buzovik (Kosovo), XVII. Jahrh., Inv. Nr. 1095.
- T. XXXVII. Enamlük, Werkstatt unbekannt, XVII. Jahrh., Inv. Nr. 776.
- T. XXXVIII. Enamlük, Werkstatt in Sarajevo, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 1096.
- T. XXXIX. Enamlük, Werkstatt in Sarajevo, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 6117.
- T. XL. Enamlük, Werkstatt in Sarajevo, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6107.
- T. XLI. Enamlük, Werkstatt in Skopje, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6109.
- T. XLII. Enamlük, Werkstatt in Bijelo Polje, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 764.
- T. XLIII. Enamlük, Werkstatt in Scutari, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 1097.
- T. XLIV. Enamlük, Werkstatt in Skopje, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 1099.
- T. XLV. Enamlük, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6108.
- T. XLVI. Enamlük, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6085.
- T. XLVII. Enamlük, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6102.
- T. XLVIII. Enamlük, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6091.
- T. XLIX. Enamlük, Werkstatt in Bosnien, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 771.
- T. L. Enamlük, Werkstatt in Bosnien, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6114.
- T. LI. Enamlük, Werkstatt in Bosnien XIX. Jahrh., Inv. Nr. 1098.
- T. LII. Patrontasche, unbekannte Werkstatt in der Herzegowina, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 774.
- T. LIII. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 6104.
- T. LIV. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 765.
- T. LV, 1, 2, 3. Drei Patrontaschen des Conte Pero Vlastelinović, Werkstatt in der Boka Kotorska, 1796, Inv. Nr. 6110.
- T. LVI. Patrontasche, Werkstatt in Kotor, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 6095.
- T. LVII. Patrontasche, Werkstatt in Mazedonien, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 772.
- T. LVIII. Patrontasche, Werkstatt in Prilep, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 787.
- T. LIX. Patrontasche, Werkstatt in der Herzegowina, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6097.
- T. LX. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 760.
- T. LXI. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 1100.
- T. LXII. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6090.
- T. LXIII. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 789.
- T. LXIV. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 1094.
- T. LXV. Patrontasche, Werkstatt in Mostar, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6111.

- T. LXVI. Patrontasche, Werkstatt, in Bitolj, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 1174.
- T. LXVII. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 772.
- T. LXVIII. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6089.
- T. LXIX. Patrontasche, Werkstatt in Mostar, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6093.
- T. LXX. Patrontasche, Werkstatt in Prizren, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 1101.
- T. LXXI. Patrontasche, Werkstatt in Prizren, XVIII. Jahrh., Inv. Nr. 6100.
- T. LXXII. Patrontasche, Werkstatt in Mazedonien, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6092.
- T. LXXIII. Patrontasche, Werkstatt in Mazedonien, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 761.
- T. LXXIV. Patrontasche, Werkstatt in Peć, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 759.
- T. LXXV. Patrontasche, Werkstatt in Peć, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6088.
- T. LXXVI. Patrontasche, Werkstatt in Peć, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6086.
- T. LXXVII, 1, 2. Patrontasche, Werkstatt in Kruševo, Meister Sider Benga, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 775.
- T. XXVIII. Patrontasche, Werkstatt in Mazedonien, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 762.
- T. LXXIX. Patrontasche, Werkstatt in Mazedonien, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 757.
- T. LXXX. Patrontasche, Werkstatt in Sarajevo, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 788.
- T. LXXXI. Patrontasche, Werkstatt in Prizren, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 769.
- T. LXXXII. Patrontasche, Werkstatt in Prizren, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6087.
- T. LXXXIII. Patrontasche, Werkstatt in Mazedonien, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6116.
- T. LXXXIV. Patrontasche, Werkstatt in Janjevo, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6098.
- T. LXXXV. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6099.
- T. LXXXVI. Patrontasche, Werkstatt in Jajce, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6115.
- T. LXXXVII. Patrontasche, Werkstatt in Mazedonien, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 1173.
- T. LXXXVIII. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6113.
- T. LXXXIX. Patrontasche, Werkstatt in Bitolj, XIX. Jahrh., Inv. Nr. 6112.
- T. XC. Patrontasche, Werkstatt in Prizren, 1868/69, Inv. Nr. 8780.

1. Филактериј, Т. I сл. 1, 2.

XVII век

Непозната радионица у Србији. Сребро, ливено, ковано. На предњој страни приказана је Богородица са Христом, који у руци држи свитак, а на другој страни свети Никола и Јован Крститељ. Свети Никола је у епископском орнату, десном благосиља, а у левој држи књигу. Јован Крститељ је са крилима, десном благосиља, а у левој држи посуду са својом главом. Изнад њих натпис ћирилички:

Николая иво Продомъ

Према иконографском типу светог Јована, види се да је узор била нека икона XVI—XVII века.

Димензије $5 \times 4 \times 0,8$ см.

Инв. бр. 2936

2. Филактериј — т. II

XVII век

Непозната радионица у Србији. Сребро ливено, ковано. На предњој страни у високом рељефу приказана је Богородица са дететом. Крупног тела, мале главе, одговара типу грчких и македонских икона XVII века.

Димензије $4,5 \times 4 \times 0,8$ см.

Инв. бр. 2728

3. Филактериј — т. III, сл. 1, 2.

средина XVII века

Непозната радионица у Србији. Сребро, ковано.

На једној страни свети Ђорђе испред града убија ајдају. Обучен је у војничко одело, преко којег је пребачен ограч. Коњ несразмерно мањи од јахача. На другој страни Богородица са дететом, поред ње стилизовано дреће са лишћем. Изнад главе светога Ђорђа натпис ћирилички: Георгие

Поред Богородице и Христа сигнатуре, такође ћириличке: МРΘ ІС Док је свети Ђорђе дат у сразмери, коњ је неспретно обрађен, као и ајдаја. Богородица са Христом потпуно подсећа на македонске иконе XVII века: мала глава према доста робустном телу. Обе стране припојаснице имале су вероватно за узор неку икону XVII века.

На предњој и задњој страни турски жиг (потврда да је сребро).

Димензије $4,5 \times 4,5 \text{ см.} \times 1,5 \text{ см.}$

Инв. бр. 2937

4. Филактериј — т. IV, сл. 1, 2.

XVII век

Непозната радионица. Оквир од сребра, унутрашња иконица од дрвета.

Дрвени део обрађен у техници анжурирања и приказује светога Ђорђа на коњу како убија ајдају, у позадини град. Сви детаљи су веома прецизно обрађени. Задња страна обрађена у металу, тачна је копија унутрашње иконе. Као узор за ову амалију послужила је нека критска икона XVII века.

Димензије $4,5 \times 4,5 \times 1$ см.

Инв. бр. 2785

5. Филантериј — т. V, сл. 1, 2.

XVII век

Непозната радионица. Бронза ливена, дотеривана руком. У облику звезде на једној страни приказан свети Ђорђе на коњу некако убија ајдају, а поред њега стилизовано дрво. Одело светога Ђорђа и коњска опрема обрађени су са свима детаљима. На другој страни приказана света Недеља са круном на глави. У десној руци држи крст а улевој књигу, иза ње црква, а драперија која око ње пада стилизована је као две главе серафима.
Узор за једну и другу композицију био је, вероватно, неки дрворез из XVI—XVII века, јер цели рад у металу подсећа на радове у дрвету.
Димензије $6,3 \times 5,3 \times 1,4$ см.

Инв. бр. 2935

6. Филантериј — т. VI

XVII век

Рађен у Битољу. Сребро ливено, дотеривано руком. На предњој страни у овалу, у високом рељефу, приказана је сцена свети Ђорђе убија ајдају. Иза њега грађевина са три стуба, а с друге његове стране стилизовано дрвеће. Поред главе натпис на новогрчком: ΟΓΙΟΣ ΓΕΟ... Цела композиција дата у живом покрету: коњ који се пропиње, замах руке Ђорђеве, ајдаја која се канџама одупире о коњу. Мајstor инсистира на детаљима почев од обраде војничке одеће па до узда и остала коњске опреме. Цела композиција казује да је узета са неке грчке иконе рађене у Италији, пре свега у Венецији. Ђорђева одећа одговара начину приказивања венецијанских мајстора XVI века. Обликовање коња који се пропиње такође подсећа на позноренесансно приказивање ове сцене у млетачким радионицима грчких мајстора. Ајдаја раширенih чељусти, која се канџама одупире о коњу, рађена је на позновизантијски начин (уп.: *Icones Melkites*, No. 10).

У угловима изван овала иконе постављени су цветови, који су распоређени и по боковима кутије. На задњој страни шестокрана звезда испуњена цветовима.

Димензије $5,8 \times 5,8 \times 1,5$ см.

Инв. бр. 2933

7. Филантериј — т. VII, сл. 1, 2.

XVIII век

Радионица у Македонији. Сребро, ковано.

На предњој страни приказани Константин и Јелена некако подижу крст. На другој страни свети Менас (Мина) у владичанском одејанију, десном руком благосиља, улевој држи књигу. На појасу му виси надбедреник ромбоидног облика, а испод књиге лавља глава. Сви атрибути везани за светога Менаса Александријског. У Скопљу је такође постојао култ св. Менаса, познатог као св. Мина.

Димензије $6 \times 5 \times 1$ см.

Инв. бр. 4964

8. Филантериј — т. VIII, сл. 1, 2.

XVIII век

Непозната радионица у Македонији. Бакар, калайсан, кован.

На предњој страни два крста један изнад другог; поред њих главе два светитеља (Константин и Јелена?) а испод њих два рога изобиља. На другој страни у четвртастом оквиру свети Димитрије убија Калојана.

Димензије $4,8 \times 4,8 \times 1,1$ см.

Инв. бр. 2927

9. Филантериј — т. IX

XVIII век

Рађен у Битољу. Сребро, ковано.

На предњој страни у аркади приказан свети Димитрије како убија Калојана. Рађен вероватно према некој бугарској или македонсној икони, он по начину рада, а посебно по одевању цара Калојана, кога приказује као средњовековног војника, одговара потпуно времену настанка пријоаснице (уп. *Icones Melkites*, No. 47; *Ikone sa Balkana*, Т. 151).

Димензије $4,5 \times 4,2 \times 0,8$ см.

Инв. бр. 2781

10. Филантериј — т. X

XVIII век

Непозната радионица у Македонији. Сребро, ковано.

На предњој страни у квадратном оквиру приказана фигура светога Димитрија на коњу, како убија цара Калојана. Димитрије у оделу византијског војника, Калојан са фригијском капом на глави. Према начину компоновања и оделу рекло би се да је као узор послужила нека македонска икона из XVII века. Натпис: АГИ ДНН. Са друге стране уцртан крст са стилизованим ружицама око њега.

Димензије $6 \times 7 \times 0,5$ см.

Инв. бр. 768

11. Филантериј — т. XI, сл. 1, 2.

средина XVIII вена

Радионица у Битољу. Сребро, ковано.

На предњој страни пријоаснице приказан свети Ђорђе на коњу како убија ајдају, позадина шрафирана, поред главе натпис на грчком: ΟΑΓΗΟΣ ΓΕΩΡΓΗΟΣ. На другој страни стојећа фигура светога Николе, у јерејском орнату, десном руком благосиља, а у левој држи јеванђеље. Позадина украшена цветним орнаментом састављеним од тачница, а свети Никола стоји на „узбурнаним“ таласима, који могу да представљају и лађу, јер се са обе стране налазе и по две гранчице које уоквирују простор. Издад главе светога Николе натпис на грчком: ΟΑΓΗΟΣ ΝΗΚΟΛΑΟΣ

На покретном заклопцу натпис: NANDO + ΤΑΞΙΟ. Рађен према некој критској икони. Фигура светог Ђорђа доста крута, обучена је у византијско војничко одело. Стилизација одеће одговара сличној стилизацији тканине на икони св. Ђорђа грчког порекла (уп.: *Icones Melkites*, No. 101, M. Chatzidakis, н.д., 229), из XVII века. Стилизација коња одговара начину његовог приказивања у италијанском сликарству XVI века. Ајдаја, која је стављена у први план, са канџама окренутим од коња, одговара позновизантијском стваралаштву.

Фигура светог Николе, у нешто плићем рељефу са натуралистички обрађеном одећом (епитрахиль са крстовима, књига са крстом и оковом), подсећа на грчке иконе с краја XVII века.

Димензије $9 \times 7,8 \times 1,3$ см.

Инв. бр. 763

12. Филантериј — т. XII

средина XVIII века

Рађен у Новом Пазару. Туч, ливен, дотериван руком.
У пејзажу са два симетрично постављена кипариса, а из над њих по један стилизован цвет, приказан је свети Ђорђе на коњу како убија андају копљем на чијем је врху крст. Поред њега урезан натпис на српском: С ЂОР. Цела композиција уоквирена. Задња страна неукрашена. Сцена узета са неке критске иконе.

Димензије $9 \times 7 \times 1,8$ см.

Инв. бр. 1170

13. Филантериј — т. XIII, сл. 1, 2.

XVIII век

Непозната радионица у Македонији. Сребро, резано.
На предњој страни Богородица са дететом, а на задњој Богородица Оранта.

Димензије $3,3 \times 3,3 \times 0,6$ см.

Инв. бр. 2931

14. Филантериј — т. XIV

XVIII век

Непозната радионица у Македонији. Сребро, ковано.
На предњој страни, у пејзажу, мала двокуполна црква и крупна фигура владике у свечаном орнату са круном на глави — свети Ахилије. У десној руци држи палицу која се завршава са две змије (какве су и постојале у XVII и XVIII веку), а у левој јеванђеље. Сигнатура ћирилицом: С:С ΔХ
Иако је фигура доста наивно обрађена, види се да је мајстор копирао са неке иконе XVII—XVIII века, задржавајући се на детаљима. Посебно је занимљиво како решава браду, која подсећа на оковратник. Слично решену браду налазимо на руским иконама XVIII века (уп.: J. Racz, Art Treasures of Eastern Orthodox Church of Finland, Helsinki 1971, Pl. 55.).

Димензије $5,5 \times 5,5 \times 1,2$ см.

Инв. бр. 2701

15. Филантериј — т. XV

XVIII век

Радионица у Битољу (?). Бронза, ливена, резана. У облику је паралелопипеда, на средини је приказан неидентификовани светитељ са ореолом који у руци држи таблицу. Поред њега, лево и десно по један лав, затим јелен, пас и птица, а са друге његове стране птица, зец и петао. Све животиње које имају одређено симболичко значење.

Димензије $6 \times 4,5 \times 1,4$ см.

Инв. бр. 2928

16. Филантериј — т. XVI

XVIII век

Радионица у Струги. Сребро, гравирано, резано.
На целој кутији примаран је декоративни мотив који се састоји од двоструких ромбоида повезаних међу собом на бочним странама, урезаним тачкицама, цветовима и листићима. На предњој страни кутије, у угловима по један црвени камен, а на средини аплицирана позлаћена фигура светога Ђорђа на коњу како убија андају, доста наивно обрађена.

Димензије $7 \times 6 \times 3,5$ см.

Инв. бр. 766

17. Филантериј — т. XVII

крај XVIII века

Непозната радионица у Македонији. Сребро, ковано.
На средини приказан свети Ђорђе на коњу како убија ајдају. Обликовање фигуре коњаника и коња сразмерно, глава коњаника нешто крупнија. Цела сцена имала је вероватно за узор неку од македонских икона позног XVIII века. На кутији се налази турски жиг (проба сребра).
Димензије $6,4 \times 6 \times 1,2$ см.

Инв. бр. 2698

18. Филантериј — т. XVIII

XIX век

Непозната радионица у Македонији. Сребро, ковано.
Овална кутија, сачувана само предња страна на којој је приказан арханђео Михаило у покрету, у десној руци држи замахнут мач, а у левој теразије. Под његовим ногама оборени ѡаво, у облику змије.
Димензије $7,2 \times 6,2 \times 1,2$ см.

Инв. бр. 2940

19. Филактериј — т. XIX ,сл. 1, 2.

XVIII век

Непозната радионица у Македонији. Бакар, кован.
Овална кутија на којој се с једне стране налази Васкрсење Христово: Христ стоји на отвореном саркофагу, десном руком благосиља, а у левој држи крст са заставом. Стилизоване ружице у полукругу треба да прикажу облаче. На другој страни допојасна фигура светог Харалампија, који десном руком благосиља, а у левој држи књигу. Узор узет са неке иконе XVI века. Поред главе свеца ћирилички натпис: ХАРАЛА.
Димензије $5,5 \times 4 \times 0,8$ см.

Инв. бр. 2703

20. Филактериј — т. XX

XVIII век

Радионица у Битољу. Сребро, ливено.

На предњој страни је приказан триптих са чудима светог Ђорђа. На средини триптиха свети Ђорђе убија ајдају, на коњу иза њега мала дечачка фигура са пехаром у руци, испред жена са раширеним рукама. У сегменту изнад њега Бог-отац. На крилима триптиха сакрална архитектура и по један свети отац. Изван триптиха два арханђела са крстом и голубом у руци. Између триптиха и оквира искидано лишће, типично за припојаснице XVIII века. На задњој страни пентаграм, а око њега урезан преплет. Предња страна припојаснице слична једној икони из манастира Свете Катарине, Синај (D. R. Howell, Al Khadr and Christian Icons, Ars Orientalis VII, 1968, pp. 41—51). Пентаграм означава бесмртност душе нарочито у комбинацији са преплетом (уп. Amulett und Talisman, fig. 454, 455).

Инв. бр. 1172

21. Филактериј — т. XXI

XVIII век

Радионица у Пљевљима. Сребро, ковано.

На предњој страни афронтиране две коњичке фигуре од којих једна приказује светога Ђорђа како убија ајдају, а друга светога Димитрија који убија цара Калојана. Између

њих у дну зидине Солуна, а у висини њихових глава двоглави орао. Простор испуњен биљном декорацијом. Сигнатуре Д. ГГ. Оквир састављен од јајастог орнамента између којег су тачкице, а изнад тога полуокружни листићи. На другој страни шестокрака звезда, симбол бесмртности и победе. На поклопцу две разгранате барокне гранчице са цветом између њих.

Приказивање ових светих ратника је алузија на заузето Антиохије од неверника и помоћ крсташима коју су указали свети ратници. Димитрије и Ђорђе су честа тема на иконама Балкана (уп.: Ikone sa Balkana, т. 151), али за ову припојасницу узор треба тражити у некој сиријској икони XVII века, јер елементи на њој могли би то да потврде. Круна на Калојановој глави одговара крунама на једној икони XVII века сиријског порекла (Icones Melkites, No. 1 и 58), грађевина је слично решена као храм у сцени Четрдесет мученика са друге сиријске иконе (Icones Melkites, No. 8), обликовање коња такође подсећа на сличне узоре. Накнадно урезана година на задњој страни 1810.

Димензије $12,5 \times 11 \times 2,3$ см.

Инв. бр. 1171

22. Филантериј — т. XXII

почетак XIX века

Радионица у Струги. Сребро, позлаћено, ливено.

На предњој страни у стилизованом лишћу приказан свети Ђорђе на коњу како убија ајдају. На задњој страни византијски крст у чијој је средини цвет. Композиција рађена према одређеном налупу за овакву врсту предмета.

Димензије $4,5 \times 3,5 \times 1$ см.

Инв. бр. 2924

23. Филантериј — т. XXIII, сл. 1, 2.

1822. година

Радионица у Битољу. Бронза, ливена, дотеривана руком. У пејзажу са бујном вегетацијом (натуралистички обрађено цвеће, патуљасто дрвеће, лоза са крупним плодовима) приказан је свети Ђорђе на коњу како убија ајдају, према некој старијој икони грчког порекла. На задњој страни крст са цветним завршецима и око њега укомпонован натпис: ДМТРИ МХЛН 1822 МАРТНУ 24

Димензије $6,4 \times 5,4 \times 1,2$ см.

Инв. бр. 2727

24. Филантериј — т. XXIV

1843. године

Непозната радионица у Србији. Сребро, позлаћено, ажурирано.

На предњој страни Богородица на престолу типа Умиљењија М РОВ. Поред ње лево и десно свети Димитрије и свети Ђорђе. Први у оделу војника са копљем у десној и крстом у левој руци, док други десну руку држи на грудима, а у левој копље. Између Богородице и светих ратника два мала кипариса, а изнад њих по један херувим. На другој страни натпис: х + сей сен + 1843 + лето + 16 март По бочној страни тече гранчица са цветовима. Предња страна припојаснице рађена по узору на неку источњачку икону.

Димензије $9,2 \times 12 \times 2,5$ см.

Инв. бр. 6106

25. Филантериј — т. XXV

1846. година

Радионица у Скопљу, мајстор Јова. Бакар, кован.
У оквиру који подсећа на дуборез, приказан је крст са
Христом разапетим на њему. Лево и десно по два цвета,
изнад и испод вертикалног крака, а на крајевима хори-
зонталног крака полумесец са звездом. Натпис испуњава
празан простор: мајт 9 град скопје 1846 Јова

Димензије $5,5 \times 5,5 \times 0,5$ см.

Инв. бр. 2702

26. Филантериј — т. XXVI

1854. година

Радионица у Македонији (Струмица?). Сребро, позлаћено,
ливено, дотеривано руном.

У пејзажу приказан је свети Ђорђе на коњу неко копљем
које се завршава крстом убија ајдају: ΟΔΓΙΟΣ ΓΕωΡΓΙΟ
Цела композиција у високом рељефу рађена под утицајем
грчких икона. На другој страни крст са инструментима му-
чења и натписом: СТРМ 1854

Димензије $6,3 \times 6,4 \times 1$ см.

Инв. бр. 4966

27. Филантериј — т. XXVII, сл. 1, 2.

1861. година

Радионица у Битољу. Бронза посребрена, ливена, руком
дотеривана.

На предњој страни приказан у шумовитом пејзажу свети
Ђорђе неко убија ајдају. Натпис изнад његове главе:
ΑΓHOS ΓΙΟΡΓΥΟS На другој страни попрсје Богородице са
Христом, око ње венац састављен од картуша који се за-
вршава ружицом и у њој серафим. Натпис изнад главе
Богородице: ΜΡΙΔ 1861. Ова представа је алузија на ком-
позицију Богородице са ружама, која је била веома рас-
прострањена на Западу, а одатле прешла на Исток, где
се среће на синајским и мелкидским иконама XVIII и XIX
века. О томе посебно говори круна на глави Богородице
(уп. Icones Melkites, No. 33).

Димензије $5,1 \times 5,5 \times 1,1$ см.

Инв. бр. 2938

28. Филантериј — т. XXVIII

XIX век

Непозната радионица у Македонији. Сребро, ковано.

На предњој страни приказан свети Ђорђе на коњу неко
држи копље. Испод ногу коња цвет. Уобичајена неман изо-
стављена, јер је мајстор доста неспретно копирао веро-
ватно са неке иконе и није имао места где би поставио
ајдају.

Димензије $6,8 \times 6,5 \times 1,4$ см.

Инв. бр. 2934

29. Филантериј — т. XXIX

XIX век

Непозната радионица. Сребро, ковано.

Округла кутија на којој је, на предњој страни, приказан
крст уоквирен у цветове, а испод Христови иницијали: IHS
На кутији висе седам трепетљика које се завршавају ау-
стријским новчићима из 1826. године.

Димензије $5 \times 5 \times 1,2$ см.

Инв. бр. 2923

30. Филантериј — т. XXX, сл. 1, 2. XIX век

Непозната радионица. Банар посребрен, кован. Овалног облика, на предњој страни крст са Христовим иницијалима окружен гранчицама, а испод крста стилизована ружица која подсећа на ружице из XVII века што се налазе на окову јеванђеља Михајла Требињца. С друге стране венац састављен од гранчица са кругом у средини. Димензије $4,5 \times 3,7 \times 1$ см. Ив. бр. 2929

31. Филантериј — т. XXXI XIX век

Непозната радионица. Банар посребрен, кован. У облику срца на предњој страни крст и иницијали Христови, а унаоколо стилизовани цветови на гранчицама. На кутији висе седам висульака са крајцарама из 1849. године. Димензије $7 \times 4,7 \times 1,7$ см. Ив. бр. 2932

32. Филантериј — т. XXXII XIX век

Непозната радионица. Сребро резано. Овалног облика, на предњој страни непознати светитељ са крстом у руци. Недостаје задња страна. Димензије $2,3 \times 2,9 \times 0,8$ см. Ив. бр. 4975

33. Филантериј — т. XXXIII XIX век

Непозната радионица у Србији. Сребро, позлаћено, резано. Овална кутија од које је сачувана само предња страна и на њој урезана иконица: Богородица са дететом сигнира: МРОУ ИС ХС. Образац за икону је узет са неке савремене иконе западњачког типа, јер Богородица на глави има стилизовану круну. Димензије $3,5 \times 2,8 \times 0,5$ см. Ив. бр. 2939

34. Филантериј — т. XXXIV XIX век

Непозната радионица. Сребро, позлаћено, ковано. Овална кутија, са валовитом ивицом, без доњег заклопца. На предњој страни приказана Богородица са дететом, на нимбу урезани стилизовани цветићи, као и на мафориону Богородице. Око ње уграбен напис: *Света Богородица*. Иконица је рађена по узору на неку критску икону XVII века. Димензије $5,6 \times 4,2 \times 0,8$ см. Ив. бр. 2941

35. Филантериј — т. XXXV, сл. 1, 2. 1892. година

Радионица у Битољу. Бронза ливена, резана, посребрена. На предњој страни, као икона, приказан је свети Димитрије како убија цара Калојана. С једне и друге стране архитектура. Димитрије је обучен у византијско војничко одело, а тако исто и Калојан, само што на глави носи кацигу са визиром, у десној руци држи мач, а левом руком одбија копље: *Свети Димитрије Приказивање Калојана у оделу*

ратника појављује се на једној бугарској икони из XVII века (Ikone sa Balkana, т. 151), такође и на једној мелкидској икони из 1727. године (Icones Melkites, No. 47), тако да је овај мотив вероватно преузет са неке сличне иконе. На поменутој мелкидској икони слично је решена и архитектура.

На другој страни се налази равнокраки крст, украшен цветовима, а изван њега натпис ВОЈА 1892 и цветови лала са мањим четворолатичним цветићима.

Димензије $6,5 \times 5,5 \times 1,5$ см.

Инв. бр. 767

36. Енамлук — т. XXXVI

XVII век

Ископан приликом рушења једне куће у селу Бузовику (Косово). Бронза ливена, резана и дотеривана руком. У облику листа, на предњој страни у средини кружни, аплицирани украс који представља осмострани цвет у чијој се средини налазио камен. Између зракастих латица венац са гравираним цветовима. Површина око средњег украса испуњена круговима са тачкицама у средини. Горњи руб украшен двоструким редом троуглова решетнасто испуњеним, између којих се налази опет исти орнаменат круга са тачком. На врху троугласти завршетак са три кружна додатка, такође украшен круговима са тачкицама. Осмострани цвет уклопљен у венац даје изглед круга који значи бесконачност. Угравирани троуглови са кругом и тачкицом у средини у магији представљају око. Цела комбинација орнамента односи се на једну Суру у Корану (Коран, Сура XV, 16, 17). Енамлук је турског порекла.

Димензије $10 \times 8,5 \times 3,2$ см.

Инв. бр. 1095

37. Енамлук — т. XXXVII

XVII век

Нађен у Прилепу. Бронза, ливена, орнаменат дотериван руком.

Према декоративним елементима веома сличан претходном (Инв. бр. 1095). Разлика је у распореду орнамента: док је средњи круг у оба случаја исти, концентрични кругови са тачком у средини налазе се у четири угла. По ивици распоређене симетричне тачкице уместо кругова.

Димензије $10 \times 8,5 \times 3,2$ см.

Инв. бр. 776

38. Куршум-хамајли — сл. 9.

XVIII век

Непозната радионица. Бронза, ливена.

У облику звезде на средини приказана јамија са два минарета са стране, док је на средњем урезан полумесец.

Друга страна необрађена.

Димензије $5 \times 5 \times 1$ см.

Инв. бр. 3464

39. Куршум-хамајли — сл. 8.

XVIII век

Непозната радионица. Бронза, ливена.

У облику звезде на предњој страни приказана веома стилизована фигура двоглавог орла.

Димензије $4 \times 4 \times 1$ см.

Инв. бр. 3463

40. Енамлук — т. XXXVIII крај XVIII века

Радионица у Сарајеву. Бакар посребрен, кован.

На предњој страни у оквиру од биљних листића налази се у средини моштја, чији је доњи део у облику вазе са искиданим листићима, а горњи је засвођен са три свода из над којих је купола. Из дна вазе избијају две гране, из којих се уздиже по једно минаре са полумесецом на врху. На другој страни осмострана звезда слична као на припојасници И nv. бр. 775. Мотив познат у турској уметности још од XIII века (уп. нап. 137). Употребљавао се посебно на кутијама које су поред фишека са барутом носиле и енаме.

Димензије $11 \times 14 \times 3$ см.

И nv. бр. 1096

41. Енамлук — т. XXXIX

крај XVIII века

Радионица у Сарајеву. Бакар посребрен, кован.

На кожној кутији, која се носила на тканицама, аплицирана је плакета са оквиром од преплета барокизированог лишћа. На плакети у средини ваза, испуњена цветовима и лишћем, у облику џамије, са полумесецом.

Димензије $16,5 \times 13,5 \times 3,5$ см.

И nv. бр. 6117

42. Енамлук — т. XL

XIX век

Радионица у Сарајеву. Бакар посребрен, кован.

У облику листа, на предњој страни оквир од гранчице са лишћем, а у средини џамија чија је фасада састављена од два картуша између којих је представљена квадратна плочица, енам, а изнад полумесец. Кров џамије подсећа на шкољку. Лево и десно две гране са стилизованим кипарисом између којих је минаре.

Димензије $11 \times 9 \times 2,5$ см.

И nv. бр. 6107

43. Енамлук — т. XLI

XIX век

Радионица у Скопљу. Сребро, ковано.

У облику листа, као оквир теку две траке у којима су крупнији и ситнији рељефни ромбови. Средина је испуњена псеудобаронним листићима и гранчицама које стварају медаљон у којем је рељефна ваза чији је горњи део претворен у џамију, а са стране, из дршке стилизованих као главе химера, избијају четири цветића. Између њих и вазе по једно минаре.

Димензије $10 \times 11,5 \times 3,2$ см.

И nv. бр. 6109

44. Енамлук

XIX век

Радионица у Скопљу. Сребро, ковано.

Идентичан као и претходни, само је у овом сачуван енам, који је причвршћен за кожни део припојаснице.

Димензије $10 \times 11,5 \times 3,2$ см.

И nv. бр. 786

45. Енамлун — т. XLII

XIX век

Радионица у Бијелом Польу. Бронза, ливена, дотеривана ру-
ком.

Исти тип вазе као и претходна, која се претвара у ћами-
ју (Инв. бр. 6109, 786), само на овој дата и стопа цветолиног
облика и две ручке из којих избијају по једна гранчица са
три цвета. Начин обликовања вазе подсећа на тадашње
вазе у стилу ампир. Оквир композиције је састављен од
псевдоронко и псевдобронних елемената.

Димензије $12,5 \times 8,7 \times 4,2$ см.

Инв. бр. 764

46. Енамлун — т. XLIII, сл. 1, 2.

XIX век

Радионица у Скадру. Банар посребрен, кован.

Кутија правоугаоног облика, на предњој страни оквир са-
стављен од гранчица увијених у волуту. У средини ћамија
у облику вазе са две равне дршке на којима се уздиже по
једно минаре. Поред вазе с једне и друге стране фланки-
рана по два кипариса. Композиција по стилу преузета са
дуборезних сандуна XVIII—XIX вена.

На другој страни шестонкрана звезда уписана у круг и ис-
пуњена тачкастим цветовима. Поклопац и бочне стране
украшene гранчицама и цветовима.

Димензије $12 \times 15,5 \times 2,3$ см.

Инв. бр. 1097

47. Енамлун — т. XLIV

XIX век

Радионица у Скопљу. Банар посребрен, ливен.

На средини ваза у облику ћамије, поред ње два минарета,
а поред њих две мање куполе. Са стране фланкиран по
један кипарис. Орнаментат, у оквиру, састављен од испре-
киданих листића у облику картуша. Слична орнаментика
на бочним странама и на поклопцу.

Димензије $8 \times 9 \times 3$ см.

Инв. бр. 1099

48. Енамлун — т. XLV

почетак XIX века

Радионица у Битољу. Бронза посребрена, ливена, руном
дотеривана.

У медаљону укraшеном шкољкама приказане су три вазе,
две мање, а једна већа, које треба да представљају ћами-
ју. Између њих по једно минаре. Дно вазе и поклопац,
који треба да представља кров, рађени у облику шкољке.
Површина испуњена лишћем. Оквир око медаљона на исти
начин укraшен, а на угловима по једна рељефно обрађе-
на ружица. Бочне стране састављене од цветолиних ме-
даљона оперважених тракама. На поклопцу опет три плас-
тичне ружице, а између њих мале вазе са цветовима које
држе химере. Поред средњег цвета два фланкирана ми-
нарета. Композиција декоративних мотива је у духу ори-
јенталног стваралаштва, док су сви орнаменти пореклом
са Запада. Тране, шкољке, па и облик вазе, одговарају ро-
коко мотивима касног XVIII века. Лишће састављено од
малих картуша одговара начину обраде и примене у би-
тољској радионици.

Димензије $11 \times 9 \times 3,5$ см.

Инв. бр. 6108

Радионица у Битољу. Бронза посребрена, ливена.

На предњој страни у оквиру састављеном од преплета, школички и ситних картуша у облику листића постављена су три цветна медаљона која се завршавају полукалотом, а на њој је минаре са полумесецом. Медаљони су међусобно повезани двоструким редом аркада, које се завршавају куполасто, а поред којих су по два минарета. На доњој бочној страни је у цветном кругу уписана шестокрака звезда, а лево и десно од ње веома стилизована исламска сакрална архитектура. На поклопцу су распоређене три декоративне фигуре које подсећају на вазе са минаретима. Димензије $9,3 \times 9 \times 3,2$ см.

Инв. бр. 6085

Радионица у Битољу. Бронза посребрена, ливена.

Преко целе предње стране су аркаде са тордираним стубовима и по једним цветним стубом са капителом. Кроз средину аркаде тордирани стуб на чијем се врху налази полумесец, а на средини већи, натуралистички обрађен цвет. У средњој аркади рељефни медаљон састављен од листића. На поклопцу и доњој бочној страни комбинација искиданих листића у облику картуша и минарета. Изгледа да је калуп предвиђен за већу сечен и постављен тако да су поједини декоративни мотиви изгубили своју одређену равнотежу.

Димензије $7,5 \times 7 \times 3$ см.

Инв. бр. 6102

Радионица у Битољу. Сребро, ливено, резано.

На предњој страни приказано је пет аркада које су поређане једна изнад друге. У отворима створеним на тај начин, постављене су вазе са дршкама на чијем се врху и са стране налази по један полумесец. У спољњем међупростору аркада стилизована је драперија, која се понавља и у доњем делу композиције. По бочним странама и на поклопцу преплет гранчица које чине медаљоне међусобно повезане цветовима.

Комбинација декоративних мотива подсећа на јазме, турске тканине XIX века.

Димензије $9,5 \times 8,5 \times 3,2$ см.

Инв. бр. 6091

Непозната радионица у Босни. Бронза, ливена.

На предњој страни приказана ведута Цариграда са џамијама и минаретима. На средини двоструке гране папрати које чине срцолики орнаменат. У угловима осмострана звезда и полумесец. Припојасница рађена према мотивима Цариграда и Златног рога са турских тканина XIX века (уп.: C. C. Arseven, Les arts decoratifs turcs, fig. 619).

Димензије $8 \times 10 \times 3,5$ см.

Инв. бр. 771

53. Енамлук — т. L

Непозната радионица у Босни. Бронза, ливена.
Композиција града као на претходној припојасници (Инв. бр. 771) само уместо шестокрахих звезда и полумесеца амблеми оружја: заставе са тугом, јабуком и буздовани, све постављено у цвећу.
Димензије $8 \times 10 \times 3,5$ см.

Инв. бр. 6114

54. Енамлук — т. LI

XIX век

Непозната радионица у Босни. Бронза, ливена.
У оквиру од листића и цветова приказана трокуполна џамија са минаретима, полумесецима и шестокрахом звездом.
Димензије $11,5 \times 8,5 \times 2$ см.

Инв. бр. 1098

55. Припојасница — т. LII

XVIII век

Непозната радионица (можда Херцеговина ?) Бронза, ливена.
У облику листа, на предњој страни у преплету листића и трака, допојасна фигура чија је лева рука на појасу, а десном држи птицу. Поред леве руке стоји на стилизованој грани птице. При дну два афронтирана лава. Цела орнаментика је комбинација касноренесансних (уп.: A. Speltz, *Les styles des l'ornements*, pl. 237/3, 285.6) и познобарокних мотива који су особито изражени у картушама, тракама и скоро класицистички постављеној вази. Декоративни елементи су позајмљени углавном из немачких и италијанских извора, али су компоновани на посебан начин. Док је ова припојасница (Инв. бр. 774) откупљена у Прилепу, идентична је добијена од породице Шотра у селу Романовићу (Херцеговина), где се чувала годинама (Инв. бр. 6084).
Димензије $9 \times 8 \times 3$ см.

Инв. бр. 774

56. Припојасница — т. LIII

XVIII век

Радионица у Битољу. Бронза, ливена.
У облику листа, на предњој страни барокни медаљон у којем су два афронтирана лава подигнута на задње ноге, а између њих стилизована ваза са цвећем. По бочним ивицама тену каснобарокни декоративни мотиви (уп.: A. Speltz, pl. 290/15). У угловима две главице пута, чија су крила стилизована као лишће. Цела композиција дата као хералдичка представа, на начин који је био уобичајен на каменим и дрвеним рељефима у XVIII веку.
Димензије $6 \times 6 \times 2,5$ см.

Инв. бр. 6104

57. Припојасница — т. LIV

XIX век

Радионица у Битољу. Бронза, ливена, дотеривана руком.
У облику смоквиног листа, предња страна украшена прелетом мотива, састављених од врпца, широког лишћа, националистички обрађених цветова који праве медаљон у којем се налази допојасна женска фигура чији су доњи удови

претворени у крупно лишће, као што је то било примењивано у стилу Луја XVI (уп.: A. Speltz, pl. 347/3). Испод лишћа испреплетено оружје, са две заставе које допиру до руку фигуре. Изван медаљона у сплету биљних мотива две адосирани птице. Са стране ренесансни мотиви. Комбинација мотива, људске фигуре и хералдички постављеног оружја, што заједно са украсним врпцама и картушама на говештава касни барок, који прелази у стил Луја XVI, карактеристика је прелаза између XVIII и XIX века у македонском и српском златарству овог периода. Примена ове орнаментичке специфична је за припојаснице битољског културног круга који је зрачио и на друге крајеве.

Димензије $9,4 \times 10 \times 3,4$ см. Инв. бр. 765

58. Припојасница — т. LV, сл. 1, 2, 3.

1796. година

Радионица у Боки Которској. Припадале конте Пере Властелиновићу из Котора. Три примерка која су се носила заједно. Две су потпуно исте, правоугаоног облика, украшене по рубу искиданим листићима који стварају мање медаљоне у којима се налази по један цвет. У средини велика ваза испуњена сличним мотивом који се продужава кроз средину стварајући издужени цвет завршен у облику круне. Са стране из лишћа образују се две мање вазе такође испуњене сличним цветовима. Трећи примерак је украшен по рубу истим декоративним мотивом, а у средини се налази хералдички знак куће Властелиновића и натпис латиницом Vlastelinovich. С друге стране је ћирилички: Конте Pero Vlastelinovich и година 1796.

Иако су сва три примерка припојасница рађена у духу касног барока, начин стилизације листића подсећа на источњачку обраду орнаментике. Облик вазе на првим двема припојасницама одговара облицима ваза у стилу Луја XIV (уп.: A. Speltz, pl. 308/4). Западњачки мотиви заједно са источњачким дошли су до израза у приказивању цветова и листића на Властелиновићевим припојасницама. Док се у бароку и рококоу лишће, цвеће и плодови приказују скоро натуралистички са подвученим вијугама, спиралним и кружним линијама које све теку у континуираном низу, али у духу и по систему барокне стилизације, код Властелиновићевих примерака примена мотива и систем његовог ређања везани су за Исток.

Димензије већих $8 \times 9,5 \times 2,5$ см; мања $6,5 \times 7 \times 2$ см. Инв. бр. 6110.

Библиографија: З. Тошић, Фишеклије конте Пере Властелиновића, Зборник Музеја примењених уметности 3—4, 1958, 157—160.

59. Припојасница — т. LVI

XVIII век

Радионица у Котору. Сребро, ливено, дотеривано руком. Правоугаоног облика, у оквиру састављеном од тачкица и валовите линије испуњене тачкицама, на угловима по један стилизован цвет састављен од картуша, у средини је дрењак са раширеним једрима и малим људским фигурама

на крми и јарболима. Сви детаљи на броду веома прецизно, натуралистички обрађени. Рељеф представља копију једрењака из XVIII века, рађен према оновременим бродовима. На задњој страни кутије четворолатички цветићи који су тако поређани да чине решетнаст орнаменат потпуно у стилу рококо орнаментике карактеристичне за оновремене тканине.

На врху кутије три стилизована медаљона у облику круне. На дну су висила три висуљка састављена од троуглова са картушама и ланчића са завршетцима.

Димензије 10×8×2 см.

Инв. бр. 6095

60. Припојасница — т. LVII

крај XVIII века

Радионица у Прилепу. Бронза, ливена, дотеривана руком. У облику листа који је испуњен у угловима лишћем папрати чије се грane завршавају спиралом. Према средини барокно лишће са цветом, које се наставља у врпце између којих је стилизовано лишће у облику круне (уп.: Argenteria gênevese, pl. 29). У средини кутије медаљон састављен од сабљастог лишћа које, стилизовано, подсећа на заставе. Комплетан биљни демокративни орнаменат је каснобарокни, схваћен и приказан као хералдички знак. Скоро идентична, осим незнатног одступања у обради орнамента који тече ивицом, јесте припојасница Инв. бр. 785 из исте радионице. Вероватно су ношене у пару.

Димензије 10×8×3 см.

Инв. бр. 772

61. Припојасница — т. LVIII

крај XVIII века

Радионица у Прилепу. Бронза, ливена.

У облику листа, на предњој страни украшена картушима што стварају медаљон у којем се налази стилизовано лишће, сабљасто, које подсећа на копља. У средини медаљона птица. Гранчице са лишћем и цветовима испуњавају празан простор ван медаљона и ту су постављене још две птице. Бочним странама тену ромбови који су међусобно повезани цветићима. На целој припојасници је типична каснобарокна орнаментика.

По истом налупу су изливене још три припојаснице, Инв. бр. 700, 773 и 6096. Припојасница Инв. бр. 770 показује да је већ налуп био доста отрвен, док се на следећој, Инв. бр. 773, приликом ливења избрисао један део украса на рубу. Припојасница Инв. бр. 6096 рађена је по новом налупу, али и са извесним одступањима од првобитног. На њој је бочни украс састављен од слободних цветова који преко лишћа стварају медаљоне и надовезују се један на други. Предња страна је дотеривана руком, тано да су биљни мотиви натуралистички обрађени. Посебна је пажња посвећена средњем медаљону у којем су сабљасти цветови претворени у заставе, средњи украс подсећа на вазу, јер је испуњен решетнастим орнаментом, а на птицама је перје сасвим натуралистички обрађено. Међутим, све кутије су потпуно истог облика и величине, али варијанте су уочљиве на понлопцу. Инв. бр. 787 и 773 имају идентичне

поклопце, мада на Инв. бр. 773 недостаје украс на врху.
Инв. бр. 770 има сасвим различити поклопац од прва два,
и горњи завршетак у облику круне састављене од карту-
ша. Варијанте у украсу и детаљима настају услед дорадње
калупа који се брзо трошио, па је мајстор сам правио своје
декоративне мотиве према своме нахођењу. Све четири
припојаснице припадају истој радионици.

Димензије $10 \times 8,7 \times 3,3$ см.

Инв. бр. 787

62. Припојасница — т. LIX

поч. XIX века

Радионица у Херцеговини. Бронза, ливена.

У облику цвета. На средини медаљон од гранчице срцо-
ликовог облика, у њему су заставе, скупљене око турског ша-
тора који по типу припада првој пол. XVIII века. Празан
простор испуњен је стилизованим лишћем и цветовима. По
ободу ромбоидни медаљони састављени од листова у чи-
јој се средини налази преплетено оружје, а у крајним, по
једна ваза са цветовима.

Тип ове припојаснице наставак је претходног (Инв. бр. 770,
773, 787, 6096), али упрошћенији, са новим елементима
који представљају зачетак хералдичког орнамента везаног
за доба Наполеонових ратова.

Димензије $10 \times 8,7 \times 3,3$ см.

Инв. бр. 6097

63. Припојасница — т. LX

поч. XIX века

Радионица у Битољу. Бронза, ливена.

На предњој страни се налази већи медаљон састављен од
картуша. У његовој средини троугласти штит из којег се
зракасто рачују следећи примерци оружја: дервишка
двеструка секира, која у врху подсећа на крст, секира рат-
на, три топуза, дршка бодежа, корице криса (индонежан-
ско оружје), дршка турске сабље, два копља, заставе са
јабуком и тугом, тоболац са стрелом, штит који обухвата
добош. Празан простор испуњен листићима. По бочном
делу гранчице које прелазе у медаљоне.

Идентична овој је припојасница Инв. бр. 1092, вероватно
су заједно представљале пар.

Димензије $9,2 \times 9,2 \times 3,2$ см.

Инв. бр. 760

64. Припојасница — т. LXI

XIX век

Радионица у Битољу. Бронза, ливена.

Предња страна обрађена слично као на припојасници Инв.
бр. 760, само је медаљон састављен од већег броја карту-
ша, које су знатно слободније и више барокно обрађене.
Изван медаљона, у угловима је натуралистички обрађено
цвеће са разгранатим и увијеним гранчицама. У средини
медаљона слична комбинација оружја, као у претходној
групи, двојна секира, ратна секира, застава са јабуком и
тугом, стилизована дршка криса (индонешанско оружје),
два обла топуза без режњева и један са режњем, дршка
једносеклог ножа, европска сабља, тоболац са стрелама,
штит у школьки и добош. Штит је дат у облику картуше.
Декоративни мотив на бочној страни идентичан као на при-
појасници Инв. бр. 6097.

Димензије $10,2 \times 9,5 \times 3,4$ см.

Инв. бр. 1100

65. Припојасница — т. LXII

XIX век

Радионица у Битољу. Бронза, ливена.

Преко предње стране укрштено оружје: двојна сенира, два копља, застава са врхом и тугом, тоболац са стрелама, гвоздена палица као инсигнија власти, дршка мача са јабуком, западна барутница XVII века са пискном и добош. Празан простор између њих испуњен крстоликим цветовима.

Димензије $9 \times 9,4 \times 2,8$ см.

Инв. бр. 6090

66. Припојасница — т. LXIII

XIX век

Радионица у Скопљу. Сребро, ливено, ковано и дотеривано руком.

На средини предње стране укрштено оружје: двојна и обична секира, тоболац са стрелама, палица, дршка турске сабље, дршка боденка индо-персијског типа, кундак пушке „канранфилке“, аоко њега четворострани медаљон састављен од по три траке. На угловима по једна картуша, а у угловима припојаснице по три стилизована цвета стављена у фишек. Бочне стране и поклопац укращени стилизованим цветовима, а на задњој страни шестокрака звезда. Иако је ова припојасница рађена у Скопљу, основни елементи на њој везују се за битољску радионицу, која је опет, по начину рада и декоративним елементима, била веома блиска грчким, а пре свих јањинским радионицима.

Димензије $7 \times 6,4 \times 1,7$ см.

Инв. бр. 789

67. Припојасница — т. LXIV

XIX век

Радионица у Битољу. Бронза, ливена, дотеривана руком. На средини преплет оружја: две двојне сенире, европска крива сабља са браником за руку, добош повезан са копљем за заставу и крстом на врху. Поред буздована, наџака и двоструке сенире и овде се појављује крива сабља, као на припојасници Инв. бр. 1100. Као оквир ове композиције појављују се два рога изобиља из којих избијају цветови. Они се завршавају главом химере. По једна птица са стране кљуца цветове а на врху стоји птица окренута према новој кити цвећа коју кљује. Цела композиција веома је слична решењима на пафтама украшеним роговима изобиља (XVIII. век) из битољске радионице. Композиција мотива на припојасници је мешавина каснобарокних и рококо елемената са елементима из почетка XIX века. Најкарактеристичнији детаљ који говори да је ова припојасница из XIX века, јесте приказивање криве сабље, чија је рукуница тордирана, баш као што је била обрађивана у време Наполеонових ратова.

Димензије $10 \times 8,7 \times 2,2$ см.

Инв. бр. 1094

68. Припојасница — т. LXV

XIX век

Радионица у Мостару. Легура са сребром, техника савата.

У венцу ловорова лишћа налазе се заставе, добош и трубе укрштени оружјем: топовске кугле, стрела, копља са за-

ставицама, бајонети. Са стране тече венац ловорових гранчица. Све то испуњено саватом. Типична орнаментика XIX века која је била у употреби на Западу. Задња страна припојаснице обрађена са листићима од којих је сваки други испуњен цртицама.

Димензије $10 \times 13 \times 3$ см. Иnv. бр. 6111

69. Припојасница — т. LXVI крај XVIII века

Радионица у Битољу. Сребро, ковано, дотеривано руком. Предња страна украшена барокним лишћем, картушама и цветовима распоређеним по угловима и средини. Картуши, лишће и школјке чине медаљон у којем су у средини картуше што подсећају на вазу са постојећим у облику зарубљене ружице, типичног декоративног мотива XVIII века који се јавља на иконама (у композицији Богородица са ружама), дрвету и металу пореклом са Истока (Сирија, Палестина). На бочној страни припојаснице, као и на угловима с предње стране, налазе се цветови, чији је средњи део стилизовани жир, а латице кружићи. Задња страна припојаснице је од коже. Карактеристично је на овој припојасници да се поред чистих елемената рококоа (картуши, школјке, ружице) и Луја XVI (жир, цветови, геометријске линије) појављују и типични оријентални мотиви (гранчине са листићима наута, закрњљали руми орнаменат, цветови лотоса), што је специфично за битољску радионицу.

Димензије $11 \times 11,5 \times 3,4$ см. Иnv. бр. 1174

70. Припојасница крај XVIII века

Радионица у Битољу. Сребро, ковано, позлаћено. Скоро идентична са претходном (Иnv. бр. 1174), али знатно пластичнија са бринљиво обрађеним детаљима на цветовима, жиру, школјки и листићима.

Димензије $11 \times 11,5 \times 3,4$ см. Иnv. бр. 8736

71. Припојасница — т. LXVII поч. XIX века

Радионица у Битољу. Бронза, ливена, посребрена. На предњој страни доминира наснобарокна ваза са натуралистички обрађеним цветовима, а око ње испреплетеана врпца са лишћем које попуњава празан простор, а у исто време чини оквир око вазе. На бочним странама цветни медаљони са цветом лотоса у средини. Такође варијанта западњачког и оријенталног украса, карактеристичног за битољску радионицу с краја XVIII и у XIX веку. Идентичан украс носи и кутија Иnv. бр. 1093, и она је исте величине као и ова.

Димензије $9 \times 9,2 \times 3$ см. Иnv. бр. 758

72. Припојасница — т. LXVIII Поч. XIX века

Радионица у Битољу. Бронза, ливена, позлаћена. Цела предња страна је покривена флоралним декоративним мотивима који се састоје од ружица, расцветалих и пупољака, листића, плодова мака. Кроз њу тече лисната

трака која у средини ствара грчко слово γ, принуђено са три ружице. Стилизација врпци узета је из рококо орнаментике и потпуно одговара начину компоновања један век раније. Међутим, на бочним странама припојаснице налази се урезан ромб подељен на мале квадрате, који подсећају на начин некако су се писали ёнами. Овде, уместо слова, у сваком квадрату је тачкица. На крајевима ромба цвет лотоса.

Димензије $10 \times 8,5 \times 3,5$ см.

Инв. бр. 6089

73. Припојасница — т. LXIX

XIX век

Радионица у Мостару. Сребро, резано.

У облику паралелопипеда, са предње стране као у оквиру тече разграната гранчица са лишћем и натуралистички обрађеним цветовима, а у средини у венцу од гране са лишћем налази се доста натуралистички обрађен цвет. Исти орнаменат се понавља и на бочним странама. Декоративни мотив рађен у духу бидермајер орнаментике.

Димензије $8 \times 8 \times 3,2$ см.

Инв. бр. 6093

74. Припојасница — т. LXX

XVIII век

Радионица у Призрену. Бронза, ливена, дотеривана руком. У облику паралелопипеда, на средини испуњени медаљон испуњен апстрактним листићима и цветовима, од којих неки подсећају на картуше. Оно медаљона четири двократне руми гранчице стварају орнаменталну фигуру у коју је уклопљена пресечена ружица каква се среће на сиријским и палестинским иконама (композиције Стабло Јесејово). Орнаментика је турског порекла и примењена је вероватно са неког дубореза.

Димензије $8,6 \times 8,2 \times 3,2$ см.

Инв. бр. 1001

75. Припојасница

XVIII век

Радионица у Призрену. Бакар позлаћен, ливена, руком дотеривана.

Декоративни елементи и систем декорације исти као на претходној (Инв. бр. 1101), само су поједини детаљи на бочном делу јаче изражени. Идентична је и припојасница Инв. бр. 6101.

Димензије $8,6 \times 8,2 \times 3,2$ см.

Инв. бр. 6094

76. Припојасница

XVIII век

Радионица у Призрену. Сребро, ливено, ковано.

Исти декоративни орнаменат као и на претходним (Инв. бр. 1101, 1106, 6094), само је пресечени цвет ружице нешто смањен, тако да подсећа на две спојене гранчице руми орнамента.

Димензије $7 \times 7 \times 2,4$ см.

Инв. бр. 6103

77. Припојасница — т. LXXI

XVIII век

Радионица у Призрену. Сребро, ливено, ковано.

Тип орнамента као на претходној (Инв. бр. 6103), али је знатно мања од ње. Вероватно је служила као посуда за ношење зејтина за подмазивање пушана.

Димензије $6,6 \times 6,6 \times 2,2$ см.

Инв. бр. 6100

78. Припојасница (пар) — т. LXXII

XIX век

Непозната радионица у Македонији. Бронза, ливена.

У средини испупчен медаљон у којем се налазе два листа стилизована у облику заставе. Између њих на граници која се завршава полумесецом шестолатични цвет. Око медаљона зракасто се шире латице, а између њих на границима натуралистички обрађено цвеће, све то обухваћено валовитом, барокизираним траком у чијим се угловима, који се завршавају у волути, налази опет цвет (уп.: Argenteria genovese, pl. 91).

Димензије $9 \times 9 \times 3$ см.

Инв. бр. 6092/1, 2

79. Припојасница — т. LXXIII

XIX век

Непозната радионица у Македонији. Бронза, ливена.

Основни елементи украса блиски припојасницама из призренске радионице (Инв. бр. 1101, 6101, 6094, 6103, 6100), као и систем декорације, али уз додавање нових мотива. Поред засечене ружице јављају се и натуралистички обрађени цветови, уклопљени у празан простор према медаљону. Гравиране су две бочне стране припојаснице и то са по два ромба који се додирују угловима, а у којима су натуралистички обрађени цветови.

Димензије $8 \times 8 \times 4$ см.

Инв. бр. 761

80. Припојасница — т. LXXIV

XIX век

Радионица у Пећи. Сребро, ливено, псеудофилигран.

Цела предња страна покривена псеудофилиграном стилизованим у волустасте границе испуњене кружићима. Пре-ко ове мреже постављене су сребрне ромбоидне плочице. На средини кутије испупчен медаљон у којем је црвени камен. Са стране урезане две лепезасте границе. Цео декоративни украс карактеристичан за косовско-метохијску област.

Димензије $8,7 \times 8,7 \times 3$ см.

Инв. бр. 759

81. Припојасница — т. LXXV

XIX век

Радионица у Пећи. Сребро, ливено, псеудофилигран.

Идентична по украсу и величини са претходном (Инв. бр. 759), само што се на средњем медаљону, уместо црвеног камена, налази мали корал. Такође су сачуване и три кићанке од упреденог конца.

Димензије $8,7 \times 8,7 \times 3$ см.

Инв. бр. 6088

82. Припојасница — т. LXXVI

XIX век

Радионица у Пећи. Бронза, ливена.

Предња и бочне стране украшene симетрично постављеним кружићима који чине мрежу. На средини предње стране стилизован цвет, већи, а у угловима по један мањи. На бочним странама такође по три цвета у уписаном кругу.

Димензије $8,2 \times 8,7 \times 3,5$ см.

Инв. бр. 6086

Радионица у Крушеву (Македонија), мајстор Сидер Бенга. Сребро, новано.

Цела предња страна украшена псеудобарокном орнаментиком која се састоји од расцветалог лишћа, врпци, цветова. У средини рељефни цвет састављен од зракастих гранчица које су међусобно спојене листићима. На задњој страни урезана шестокрака звезда чији су завршеци цветови лала. У угловима лепезаст орнамент.

Димензије $11 \times 15 \times 3$ см.

Инв. бр. 775

84. Припојасница — т. LXXVIII

XIX век

Непозната радионица у Македонији. Бронза, ливена.

У облику паралелопипеда, чија је предња страна дијагонално цик-цак линијом подељена на четири дела испуњена симетрично постављеним широким лишћем које ствара волуте. У средини истакнути округли медаљон у којем је уцртан цветолики крст.

Димензије $8 \times 7,5 \times 3,5$ см.

Инв. бр. 762

85. Припојасница — т. LXXIX

XIX век

Непозната радионица у Македонији. Бронза, ливена.

Рађена према неком старијем узору, у време када мајстор већ није знао праву функцију појединих декоративних елемената, па је и овде окренуто наопако калуп вазе са двема мањим дршкама, испуњене грожђем, а на чијем врху је требало да стоји полумесец. Тако је на овом примерку полумесец у поднојју, а један цвет на врху грожђа. Слично приказивање вазе са грожђем налазимо, иначе, у турској уметности друге половине XIX века (уп.: C. E. Arseven, Les arts décoratifs turcs pl. 10). Идентични декоративни мотив, исто примењен, са идентичним оквиром налази се и на припојасници Инв. бр. 6105.

Димензије $7,5 \times 7 \times 3$ см.

Инв. бр. 757

86. Припојасница — т. LXXX

XIX век

Радионица у Котору. Бакар посребрен, нован.

Цела предња страна украшена мноштвом декоративних мотива, стилски неповезаних међусобом. На средини истакнути рељефни медаљон који представља мешавину између стилизоване ћамије, али без минарета, и вазе испуњене гранчицама, школкама и картушима. Поред ње, лево и десно, два ленгера, поред којих су цветови и лишће, а испод две шестокране звезде у којима се налази цвет. Натуралистички обрађено цвеће, лишће, школке, картуши испуњавају читаву површину као у италијанском златарству XVII века (уп.: Marazzoni, Argenteria genovese, t. 116). На бочним странама и поклопцу распоређени су натуралистички обрађени цветови. Припојасница се затварала помоћу игли на којима су висили ланчићи.

Димензије $11 \times 12,5 \times 3$ см.

Инв. бр. 788

87. Припојасница — т. LXXXI

XIX век

Радионица у Призрену. Сребро, ковано.
На средини припојаснице, на предњој страни, искован је полумесец и у њему осмострани цвет, који подсећа на звезду. На горњем луку полумесеца и на дну осмолатичног цвета приказане су три дршке од пиштоља с јабукама. Са стране ове композиције обрађена су четири идентична осмолатична цвета, од којих су два повезана мањим цветићима. На поклопцу су укрупнене дршке пиштоља са јабукама и оне стварају медаљоне у којима су цветови. На бочним странама кутије су гранчице једна изнад друге.
Димензије $7,5 \times 7,5 \times 3$ см.

Инв. бр. 769

88. Припојасница — т. LXXXII

XIX век

Радионица у Призрену. Сребро, ковано.
На предњој страни у средини је полумесец у чијем је полукругу грозд са две гранчице које се шире према угловима, где се такође налази по један грозд са гранчицама и лишћем. На бочним странама тече лозица са цветовима. По композицији орнамента овај примерак је сличан претходном (Инв. бр. 769), али је обрађен знатно слободније, рељефније и модерније за своје време.
Димензије $8,5 \times 8 \times 3$ см.

Инв. бр. 6087

89. Припојасница — т. LXXXIII

XIX век

Непозната радионица у Македонији. Сребро, ковано.
Оквир предње стране обрађен са двограним лишћем и цветићем, а у средини осмострана звезда са полумесецом. По бочним странама и на поклопцу исти орнаменат као и на оквиру. Орнаменат сличан радовима у дуборезу из истог периода са подручја јужне Македоније.
Димензије $11,6 \times 10 \times 2$ см.

Инв. бр. 6116

90. Припојасница — т. LXXXIV

XIX век

Радионица у Јањеву. Сребро, груби филигран и гранулација, црни емајл.
У облику кесе, на предњој страни у средини испупчени полуокруг у којем су звезда и полумесец у емајлу. Са стране опет у емајлу рељефни листићи. Цела површина испуњена крупнијом и ситнијом гранулацијом. На исти начин решене и бочне стране, као и поклопац.
Димензије $10 \times 2,5$ см.

Инв. бр. 6098

91. Припојасница — LXXXV

XIX век

Радионица у Битољу. Сребро, ковано, нијелирано.
На предњој страни шестокрака звезда уписане у круг, а у њеној средини шестокраки цвет. Са спољне стране круга по три заставе са јабуком и тутом. Око целе компози-

ције венац са широким лишћем, у који су са спољне и унутрашње стране уметнути полумесеци и звездице. Иако су елементи турски, цела композиција је рађена на западњачки начин и подсећа на хералдичке композиције из доба Наполеонових ратова.

Димензије $7 \times 9,5 \times 1,5$ см.

Инв. бр. 6099

92. Припојасница — т. LXXXVI

XIX век

Радионица у Јајцу. Сребро, новано, резано.

На средини шестокрана звезда укомпонована у лишће и цветове. Као оквир тече стилизација ловорова листа.

Димензије $16 \times 11 \times 3$ см.

Инв. бр. 6115

93. Припојасница — т. LXXXVII

XIX век

Непозната радионица у Македонији. Бронза, ливена, резана. У облику листа на предњој страни приказана богиња Атина са фригијском капом на глави. У десној руци држи копље, а у левој штит на којем је Медузина глава. Поред ње, лево и десно, по једна застава са јабуком и тугом и две афронтиране птице. Сличне кутије израђиване су у северној Грчкој, као и у Тесалији. Посебно је овај тип припојаснице са истим декоративним мотивом био обрађиван у Јањини.

Димензије $8,5 \times 9 \times 2,2$ см.

Инв. бр. 1173

94. Припојасница — т. LXXXVIII

XIX век

Радионица у Битољу. Бронза, ливена, дотеривана руком. На предњој страни је приказано заробљавање Риге од Фере. На средини фигура грчког јунака без капе на глави у оновременом оделу, десно од њега један Турчин са чалмом, у јелеку, чаκширама са појасом и пиштољем, држи Грка. Са његове друге стране два Турчина на исти начин одевена, са турском сабљом и пушком у руци, такође држе грчког хероја. Лево приказано патуљасто дрвеће, једно изнад другог, а са леве примитивно обрађени зидови београдске тврђаве и рањене мале људске фигуре. Композиција обрађена по схеми Издајство Јудино. Овај тип припојаснице рађен је у време и после грчког устанка највећим делом у Јањини. Калупи вероватно пренети у битољску радионицу.

Димензије $9 \times 11 \times 3$ см.

Инв. бр. 6113

95. Припојасница — т. LXXXIX

XIX век

Радионица у Битољу. Бронза, ливена.

На предњој страни у пејзажу приказан грчки јунак на коњу, у десној држи сабљу, а левом вуче за перчин Турчина, који у десној руци држи сабљу. Композиција типична за радове јањинских мајстора. Вероватно по истом калупу рађена у Битољу. Мотив преузет из теме о грчком устанку (1821. године).

Димензије $9 \times 10 \times 3$ см.

Инв. бр. 6112

96. Припојасница — т. ХС 1868—69. година

Радионица у Призрену. Кожа, калајни ексерчићи.

У облику кутије на преклоп. Цела предња страна заклопца и бочне стране кутије испуњене ситним ексерчићима. С унутрашње стране поклопца изведена калајним ексерчићима хиџранска година: ТГЛО — 1285.

Димензије $9 \times 10 \times 5$ см.

Инв. бр. 8780

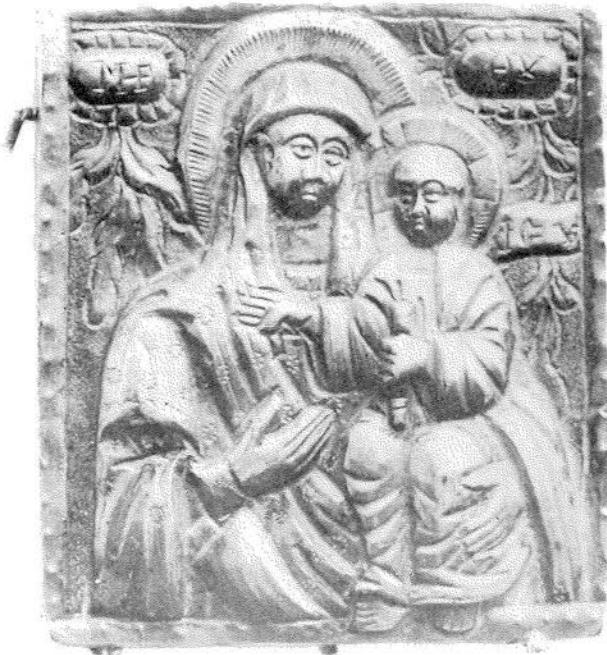
97. Припојаснице (пар)

XIX век

Непозната радионица. Сафијан везен концем и срмом.
Истог облика као и металне, на преклопу изведен полумен-
сец и звезда. Носили су их гавази.

Димензије $8 \times 10 \times 5$ см.

Инв. бр. 1395

Т. I. сл. 1, 2. Филактериј, непозната радионица у Србији, XVII век. Инв. бр. 2936.

Т. II, Филактериј, непозната радионица у Србији, XVII век.
Инв. бр. 2728.

Т. III, сл. 1, 2. Филактериј, непозната радионица у Србији, XVII
век. Инв. бр. 2937.

Т. IV, 1, 2. Филактериј, непозната радионица, XVII век. Инв. бр.
2785.

Т. V, 1, 2. Филантериј, непозната радионица, XVII век. И nv. бр.
2935.

Т. VI. Филактериј, радионица у Битољу, XVII век. Инв. бр. 2933.

Т. VII, 1, 2. Филантериј, радионица у Македонији, XVIII век.
Инв. бр. 4964.

Т. VIII, 1, 2. Филактериј, радионица у Македонији, XVIII век.
Инв. бр. 2927.

Т. IX. Филактериј, радионица у Битољу, XVIII век. Инв. бр. 2781.

Т. Х. Филактериј, радионица у Македонији, XVIII век. Инв. бр.
768.

Т. XI, 1, 2. Филактериј, радионица у Битољу, XVIII век. Инв.
бр. 763.

Т. XII. Филактериј, радионица у Новом Пазару, XVIII век. Инв.
бр. 1170.

Т. XIII, 1, 2. Филактериј, радионица у Македонији, XVIII век.
Инв. бр. 2931.

Т. XIV. Филактериј, радионица у Македонији, XVIII век. Инв. бр. 2701.

Т. XV. Филактериј, радионица у Битољу(?), XVIII век, Инв. бр. 2928.

Т. XVI. Филактериј, радионица у Струги, XVIII век. Инв. бр.
766.

Т. XVII. Филактериј, радионица у Македонији, XVIII век. Инв.
бр. 2698.

Т. XVIII. Филактериј, радионица у Македонији. XIX век. Инв.
бр. 2940.

Т. XIX, 1, 2. Филактериј, радионица у Македонији, XVIII век.
Инв. бр. 2703.

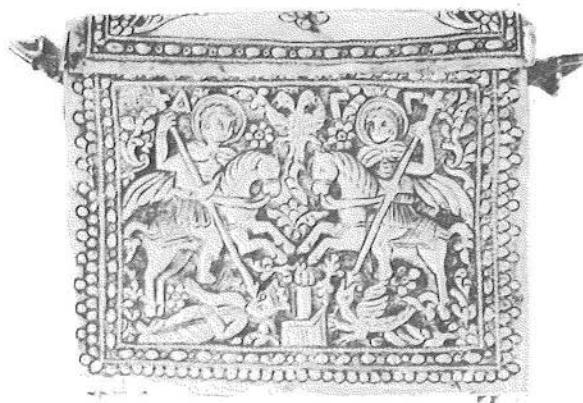
Т. XX. Филактериј, радионица у Битољу, XVIII век. И nv. бр.
1172.

Т. XXI. Филактериј, радионица у Пљевљима, XVIII век. И nv. бр.
1171.

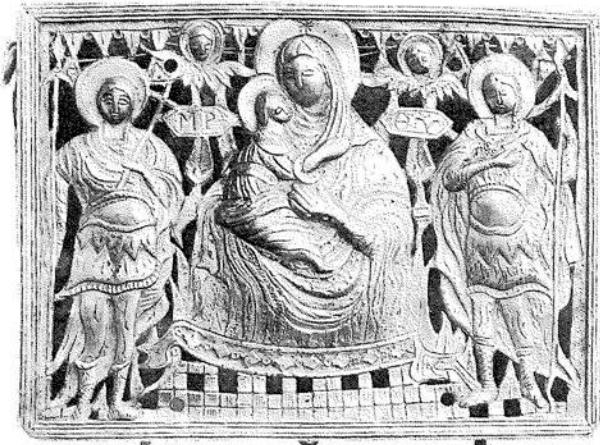

Т. XXII. Филактериј, радионица у Струги, XIX вен. Инв. бр. 2924.

Т. XXIII, 1, 2. Филактериј, радионица у Битољу, 1822. година.
Инв. бр. 2727.

Т. XXIV. Филактериј, радионица у Србији, 1843. година. Инв.
бр. 6106.

Т. XXV. Филактериј, радионица у Скопљу, 1846. година. Инв.
бр. 2702.

Т. XXVI. Филактериј, радионица у Македонији (Струмица?),
1854. година. Инв. бр. 4966.

Т. XXVII, сл. 1, 2. Филактериј, радионица у Битољу, 1861. година. Инв. бр. 2938.

Т. XXVIII. Филактериј, радионица у Македонији, XIX век. Инв.
бр. 2934.

Т. XXIX. Филактериј, непозната радионица, XIX век. Инв. бр. 2923.

Т. XXX, сл. 1, 2. Филактериј, непозната радионица, XIX век.
Инв. бр. 2929.

Т. XXXI. Филактериј, непозната радионица, XIX век. Инв. бр. 2932.

Т. XXXII. Филактериј, непозната радионица, XIX век. Инв. бр.
4975.

Т. XXXIII. Филактериј, радионица у Србији, XIX век. Инв. бр.
2939.

Т. XXXIV. Филактериј, непозната радионица, XIX век. Инв. бр.
2941.

Т. XXXV, сл. 1, 2. Филактериј, радионица у Битољу, 1892. година. Инв. бр. 767.

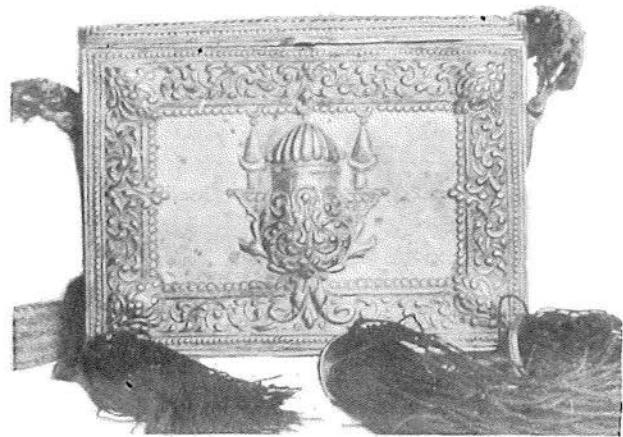
Т. XXXVI. Енамлук, ископан у селу Бузовику (Косово), XVII век.
Инв. бр. 1095.

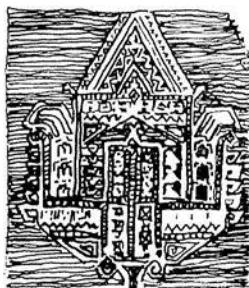
Т. XXXVII. Енамлук, непозната радионица, XVII век. Инв. бр.
776.

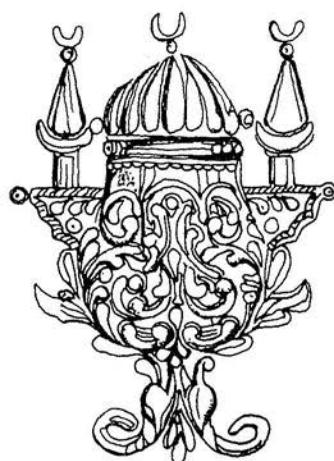

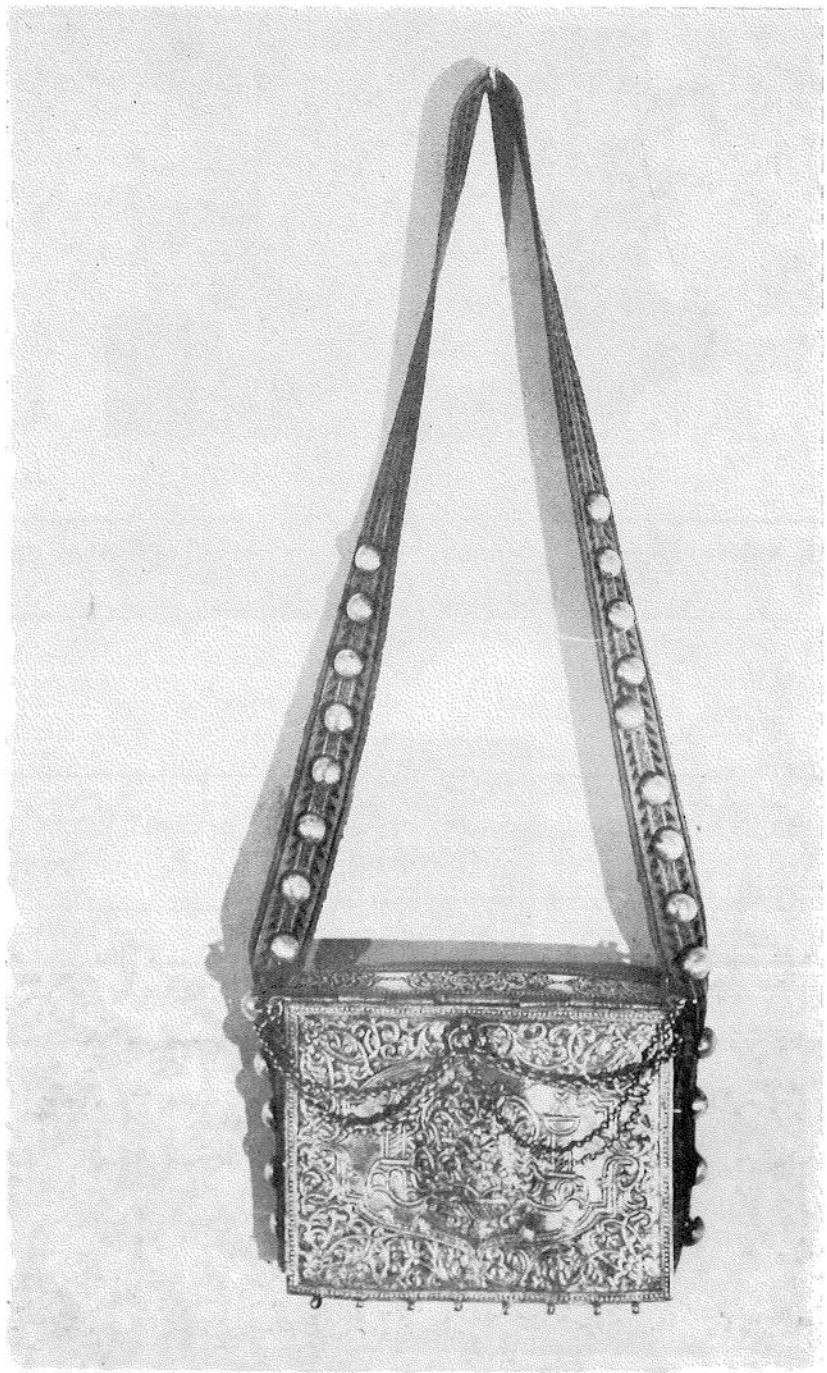

Т. XXXVIII. Енамлун, радионица у Сарајеву, XVIII век. Инв. бр.
1096.

Упореди напомену 137, стр. 45

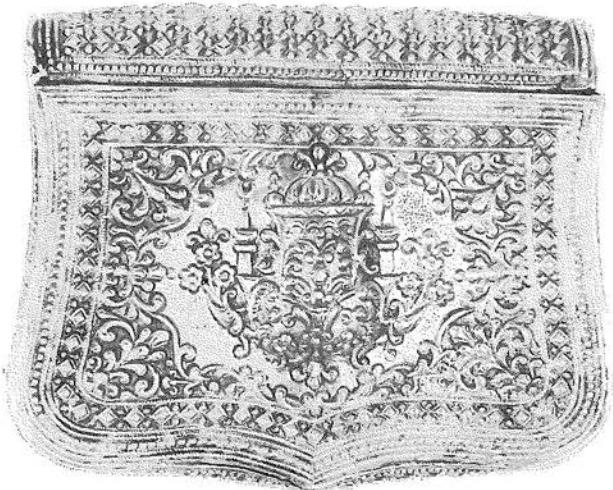

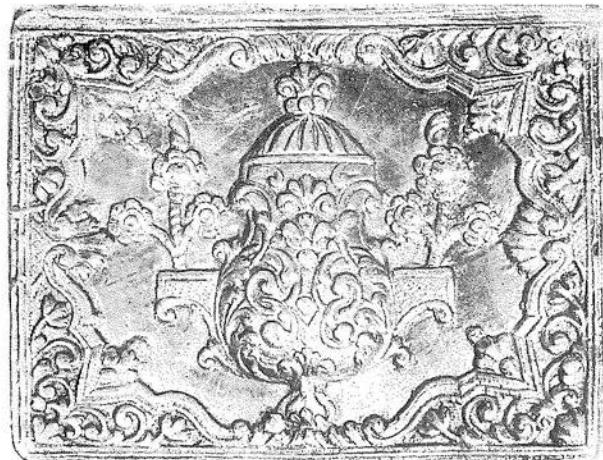
Т. XXXIX. Енамлук, радионица у Сарајеву, XVIII век. Инв. бр. 6117.

Т. XL. Енамлук, радионица у Сарајеву, XIX век. Инв. бр. 6107.

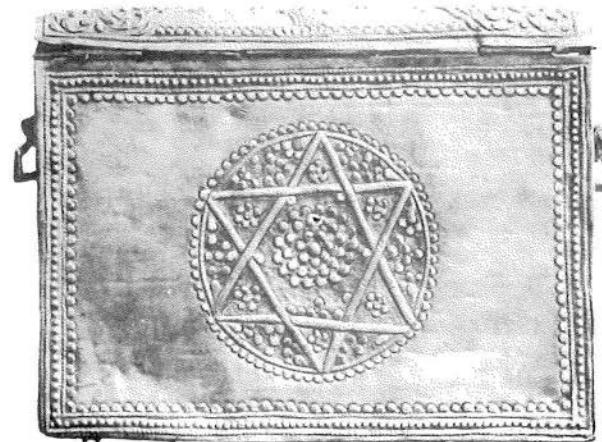
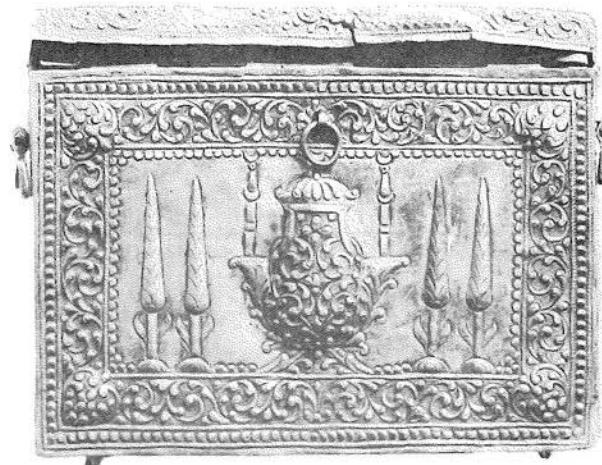

Т. XLI. Енамлук, радионица у Скопљу, XIX век. Инв. бр. 6109.

Т. XLII. Енамлук, радионица у Бијелом Пољу, XIX век. Инв. бр. 764.

Т. XLIII, сл. 1, 2. Енамлук, радионица у Скадру, XIX век. Инв. бр. 1097.

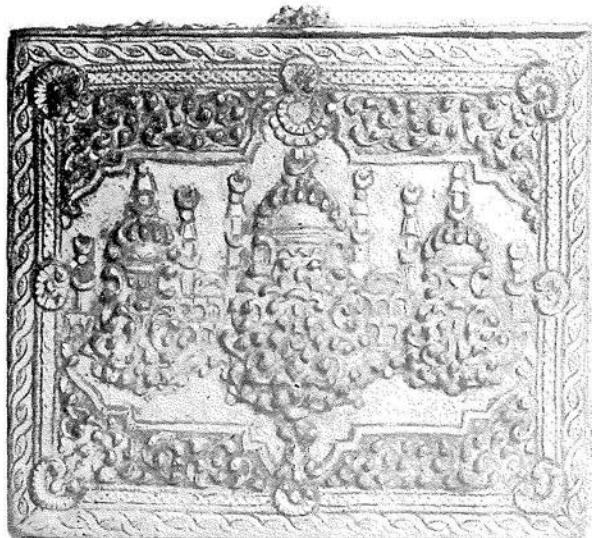

Т. XLIV. Енамлук, радионица у Скопљу, XIX век. Инв. бр. 1099.

Т. XLV. Енамлук, радионица у Битољу, XIX век. Инв. бр. 6108.

Т. XLVI. Енамлук, радионица у Битољу, XIX век. Инв .бр. 6085.

Т. XLVII. Енамлук, радионица у Битољу, XIX век. Инв. бр. 6102.

Т. XLVIII. Енамлук, радионица у Битољу, XIX век. И nv .бр. 6091.

Т. XLIX. Енамлук, радионица у Босни, XIX век. И nv. бр. 771.

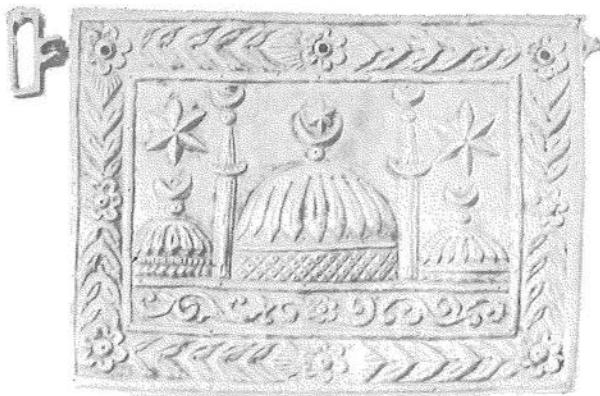

Упореди каталог бр. 52

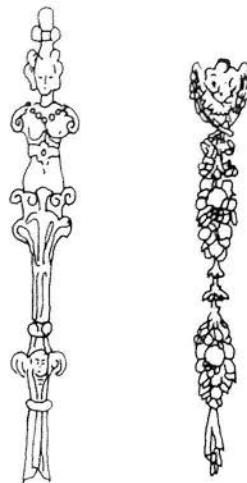

Т. Л. Енамлук, радионица у Босни, XIX век. Инв. бр. 6114.

Т. LI. Енамлук, радионица у Босни, XIX век. Инв. бр. 1098.

Упореди каталог бр. 55

Т. LII. Припојасница, непозната радионица у Херцеговини,
XVIII век. И nv. бр. 774.

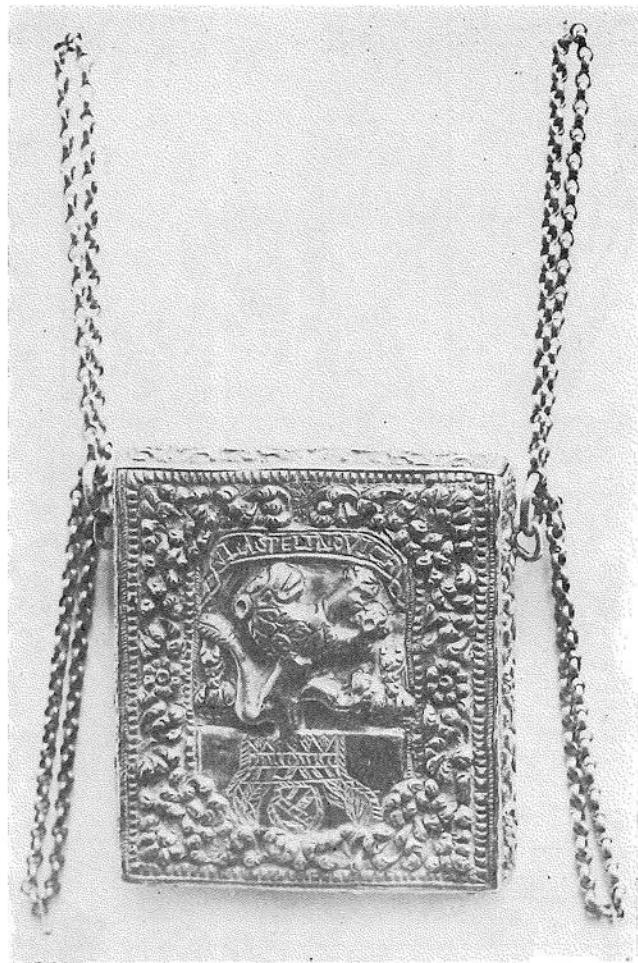
Т. LIII. Припојасница, радионица у Битољу, XVIII век. Инв. бр.
6104.

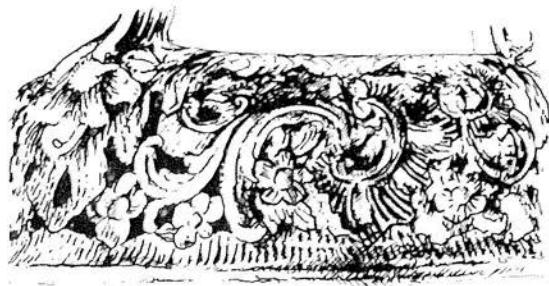
Упореди каталог бр. 57

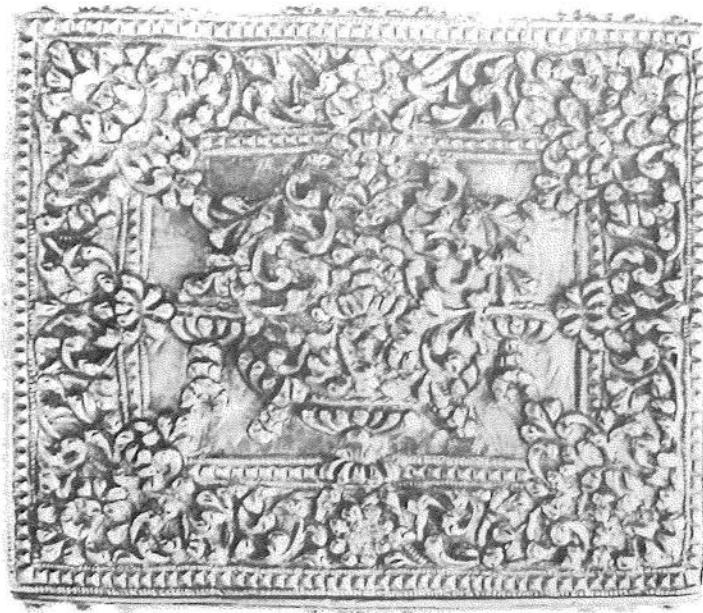

Т. LIV. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. Инв. бр.
765.

Т. LV, сл. 1, 2, 3. Три припојаснице конта Пере Властелиновића, радионица у Боки Которској, 1796. године. И nv. бр. 6110.

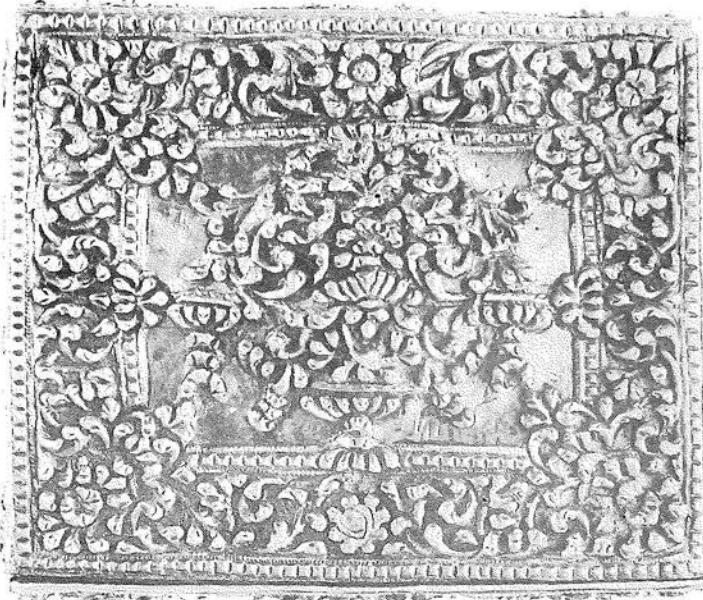

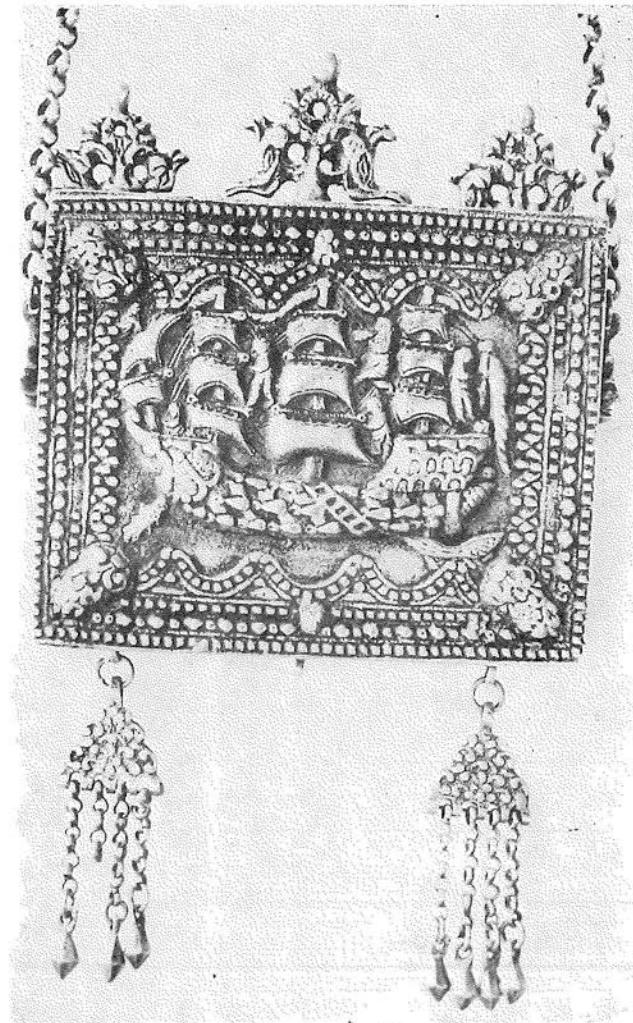

Т. LV, сл. 2

Т. LV, сл. 3

Упореди каталог бр. 58

Т. LVI. Припојасница, радионица у Котору, XVIII век. Инв. бр. 6095.

Упореди каталог бр. 60

Т. LVII. Припојасница, радионица у Македонији, XVIII век. И nv.
бр. 772.

Т. LVIII. Припојасница, радионица у Прилепу, XVIII век. Инв.
бр. 787.

Т. LIX. Припојасница, радионица у Херцеговини, XIX век. Инв.
бр. 6097.

Т. LX. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. Инв. бр. 760.

Т. LXI. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. Инв. бр. 1100.

Т. LXII. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. Инв. бр.
6090.

Т. LXIII. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. Инв. бр.
789.

Т. LXIV. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. Инв. бр.
1094.

Упореди коталог бр. 67

Т. LXV. Припојасница, радионица у Мостару, XIX век. Инв. бр.
6111.

Т. LXVI. Припојасница, радионица у Битољу, XVIII век. И nv. бр.
1174.

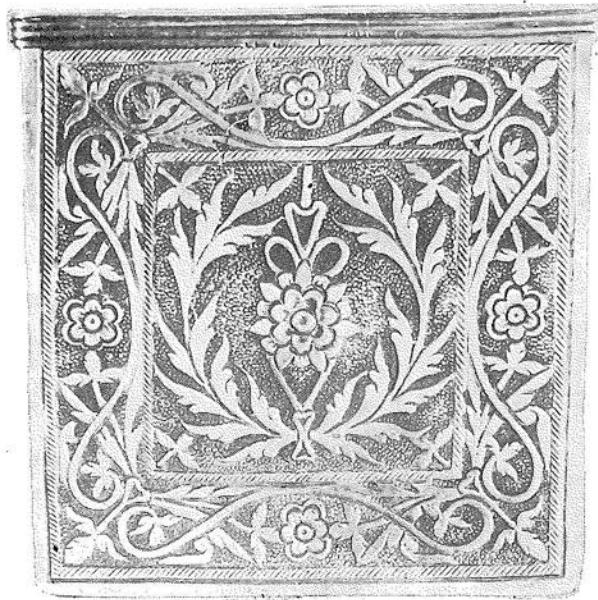
Т. LXVII. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. И nv. бр.
772.

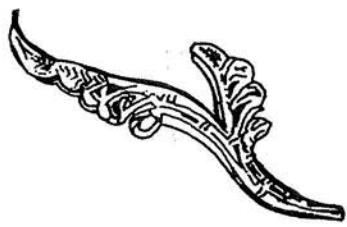

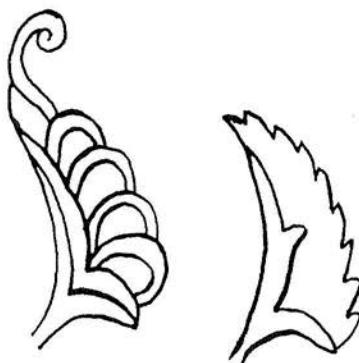
Т. LXVIII. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. Инв. бр. 6089.

Т. LXIX. Припојасница, радионица у Мостару, XIX век. Инв. бр. 6093.

Детаљ са припојаснице инв. бр. 1101

Т. LXX. Припојасница, радионица у Призрену, XVIII век. Инв. бр. 1101.

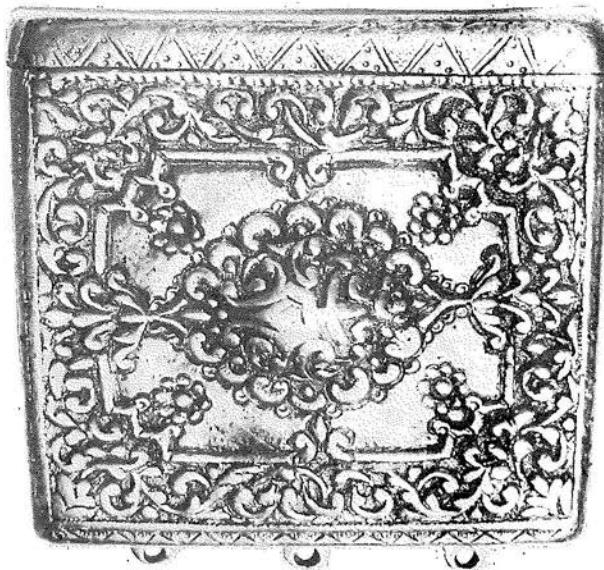
Т. LXXI. Припојасница, радионица у Призрену, XVIII век. Инв.
бр. 6100.

Т. LXXII. Припојасница, радионица у Македонији, XIX век. Инв.
бр. 6092.

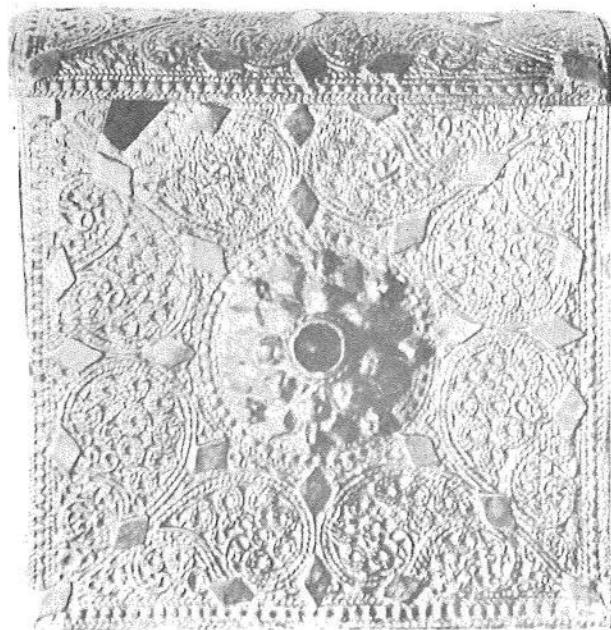

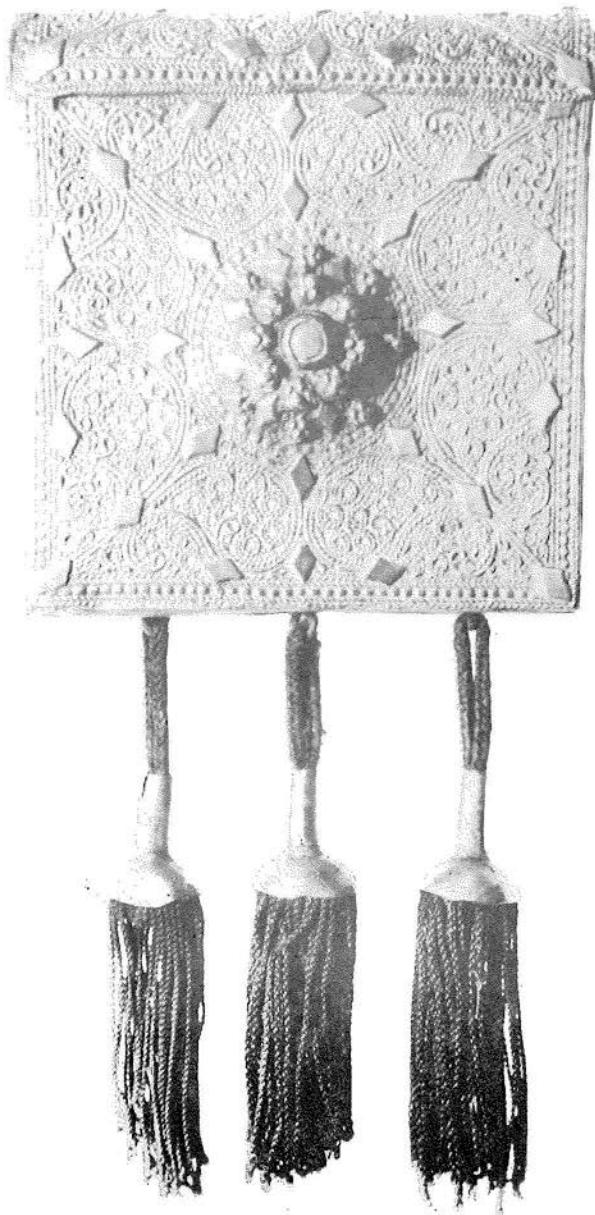

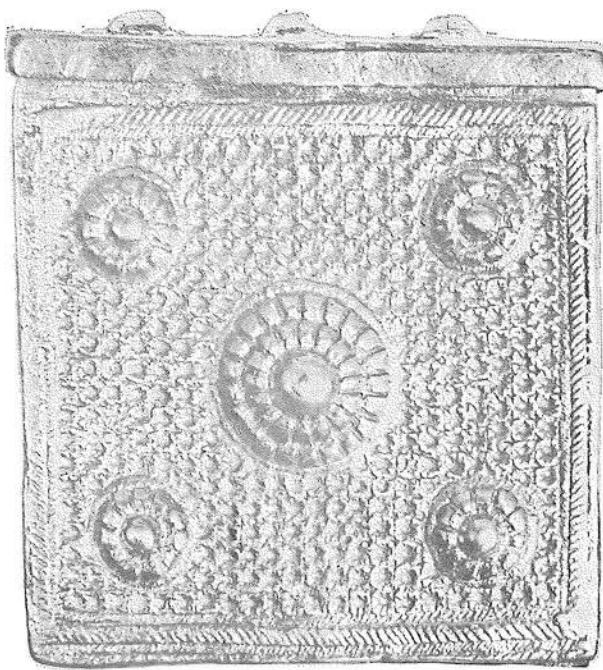
Т. LXXIII. Припојасница, радионица у Македонији, XIX век.
Инв. бр. 761.

Т. LXXIV. Припојасница, радионица у Пећи, XIX век. Инв. бр.
759.

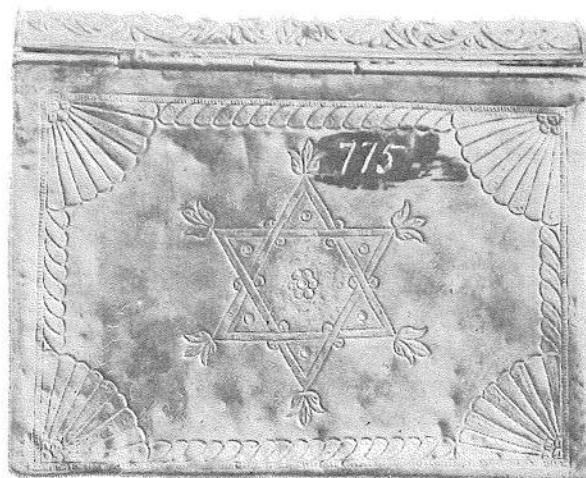
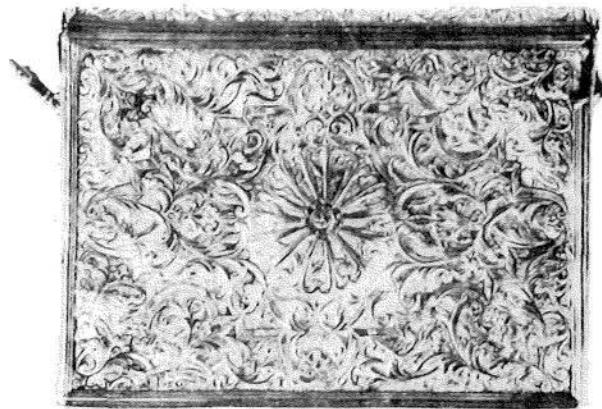

Т. LXXV. Припојасница, радионица у Пећи, XIX век. Инв. бр.
6088.

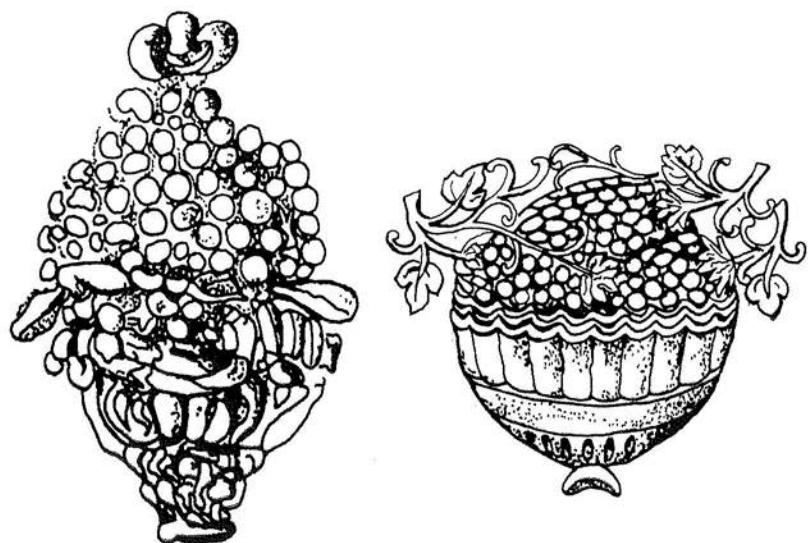
Т. LXXVI. Припојасница, радионица у Пећи, XIX век. Инв. бр.
6086.

Т. LXXVII, сл. 1, 2. Припојасница, радионица у Крушеву, мајстор Сидер Бенга, XIX век. Инв. бр. 775.

Т. LXXVIII. Припојасница, радионица у Македонији, XIX век.
Инв. бр. 762.

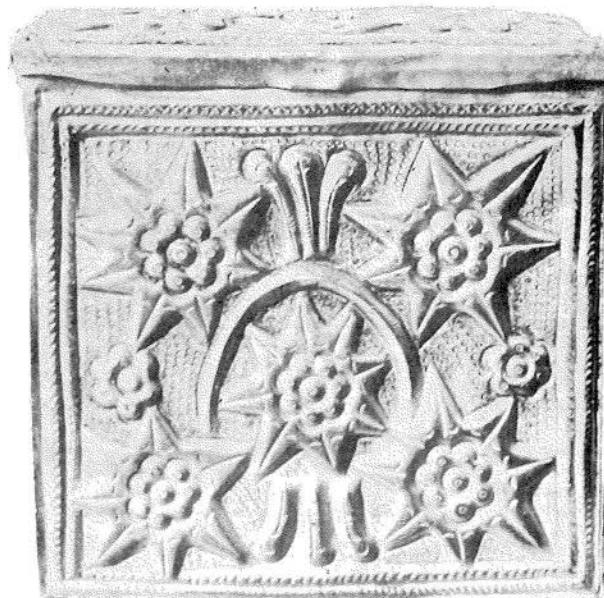
Упореди каталог бр. 85

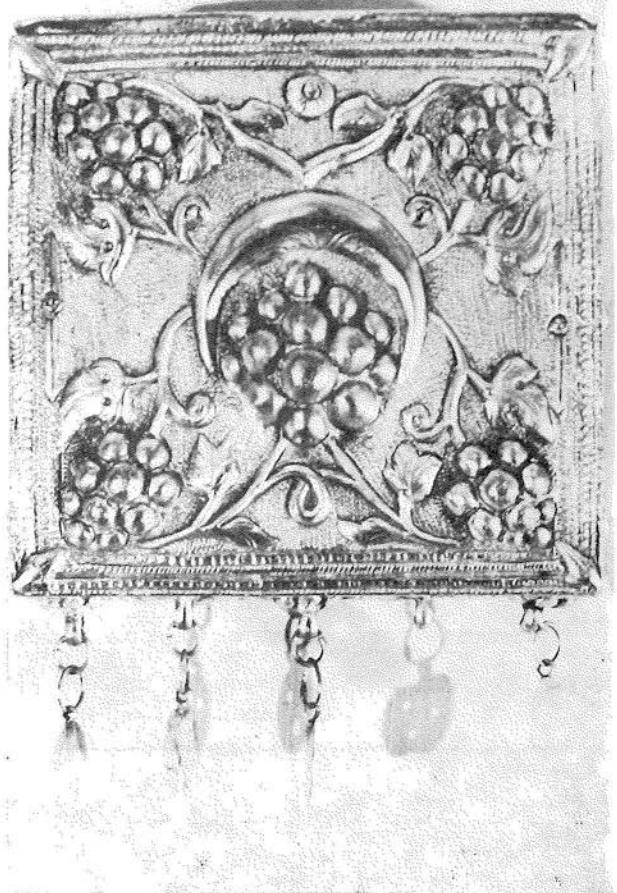
T. LXXIX. Припојасница, радионица у Македонији, XIX век.
Инв. бр. 757.

Т. LXXX. Припојасница, радионица у Сарајеву, XIX век. Инв.
бр. 788.

Т. LXXXI. Припојасница, радионица у Призрену, XIX век. Инв.
бр. 769.

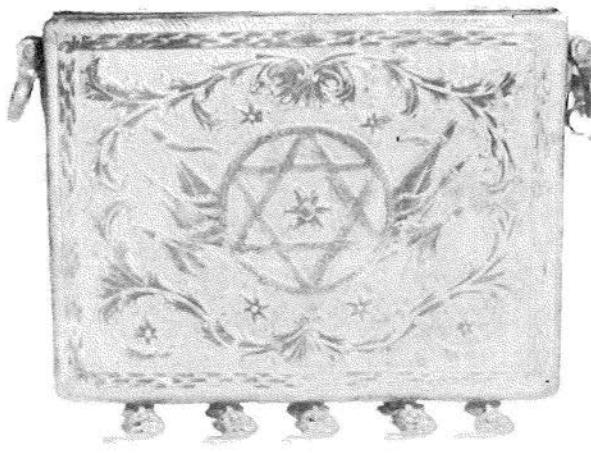
Т. LXXXII. Припојасница, радионица у Призрену, XIX век. Инв.
бр. 6087.

T. LXXXIII. Припојасница, радионица у Македонији, XIX век.
Инв. бр. 6116.

T. LXXXIV. Припојасница, радионица у Јањеву, XIX век. Инв.
бр. 6098.

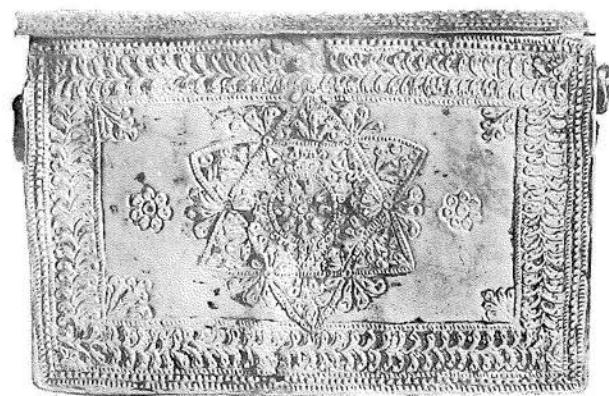

Т. LXXXV. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. И nv.
бр. 6099.

Т. LXXXVI. Припојасница, радионица у Јајцу, XIX век. И nv. бр.
6115.

Т. LXXXVII. Припојасница, радионица у Македонији, XIX век.
Инв. бр. 1173.

Т. LXXXVIII. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. Инв.
бр. 6113.

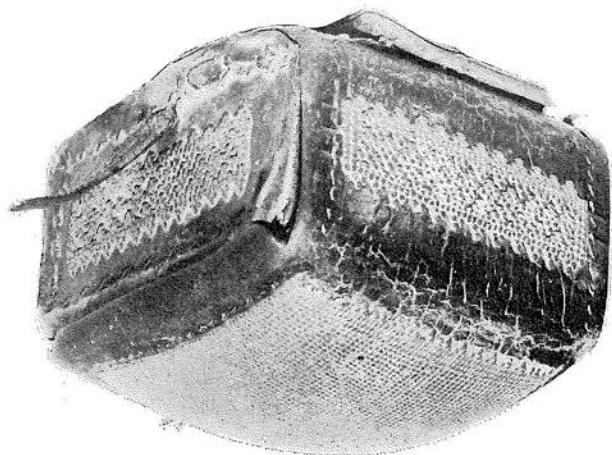
Т. LXXXIX. Припојасница, радионица у Битољу, XIX век. Инв.
бр. 6112.

Т. XC. Припојасница, радионица у Призрену, 1868/69. година.
Инв. бр. 8780.

Одговорни уредник:
Јевта Јевтовић

Уређивачки одбор:
Јевта Јевтовић
Добрила Стојановић
mr Мирјана Теофановић

Рецензенти:
проф. др Ђурица Петровић
проф. др Сретен Петковић

Језичка редакција:
Вера Стојић

Превод на немачки:
Вера Стојић

Фотографије:
Радомир Живковић

Графичка опрема:
Борис Мациев

Штампа:
„Србија“ — Београд

Издавач:
Музеј примењене уметности, Београд

Тираж:
1.000 примерака

